స్వదేశ సంస్థాన చరిత్రాదులు



గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు



ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1951

స్వదేశసంస్థానచరిత్రాదులు

(చింతామణిపత్రికనుండి మరల ముద్రింపఁబడినవి.)



Mrs. ANNIE BESANT.

అన్నాబాయి (ఆనీబీసెంటు) గారు. [1894 ఏప్రియల్-మే నెలలు].



ఆనీబెసెంటుదొరసాని 1847 వ సంవత్సరమునందు జన్మించిన ది. కాఁబట్టి యీమెవయస్సిప్పుడు నలువదియేడుసంవత్సరములు. ఆ మెతండ్రిపేరు "వుడ్డు" దొరగారు. ఆనీబెసెంటుగారి యైదవయేట 1852 వ సంవత్సరమునందుతండ్రిమృతినొందఁగా, తల్లి తనబిడ్డలతో లండన్ నగరమునుండి హేరోపట్టణమునకుఁ బోయి యక్కడ కొందఱు విద్యార్థులకు భోజనసదుపాయము చేయుచు తన్మూలమున తన జ్యేష్ఠపుత్రునకు విద్యచెప్పించుచు జీవనము చేయుచుండెను. ఆనీబెసెంటు బాలురతోడఁగూడి చదువుకొనుచిన్నతనములోనే బంతులాటలోను చెట్లు నెక్కుటలోను సమర్థురాలుగా నుండెను. ఆసమయమునందు ధనికురాలయినమేరియట్ దొరసానిగారు చిన్నదానికి ధర్మార్థముగా చదువు చెప్పించెద నని చెప్పఁగా తల్లి తనకూఁతు నామెవెంట మఱియొకగ్రామమునకుఁ బంపెను. ఆనీబెసెంటుగారామెతోడఁగూడఁ బోయి యీమెకొమార్తెతోఁ గలసి విద్యాభ్యాసము చేయుచు వారి వెంట ఫ్రాంసుదేశమునకుఁబోయి యేడుమాసము లుండి యక్కడ ఫ్రెంచిభాషను నేర్చుకొనెను. ఆమె మరల నింగ్లాండునకు వచ్చినతరువాత ఫ్రెంచిభాషనువృద్ధిపఱిచి జర్మనీభాషనుగూడ నేర్చుకొని సంగీతవిద్యయందు కృషి చేసి గానవిద్యలోఁగూడ ప్రవీణురాలయ్యెను. మేరియట్ దొరసాని తనవద్ద నున్నకాలములో బెసెంటుగారిని నాటకశాలకుఁగాని విందులకుఁగాని పోనియ్యలేదు. ఆచిన్నదాకాలములో ప్రొటెస్టాంటుమతము నవలంబించి యుండెను. మేరియట్ దొరసానిని విడిచి హేరోపట్టణమునకు తల్లివద్దకు వచ్చినతరువాత బెసెంటుగారు యథేచ్ఛముగా నాటకాదులను జూడఁబోవుచు, పడుచువాండ్ర

తోఁ గలిసి నాట్యము చేయుచు, బంతులాటను విలువిద్యను నభ్యాపించుచు, భాషాజ్ఞానము వృద్ధిపఱుచుకొనుచు కొంతకాలము లోకసుఖముల ననుభవించి తరువాత తల్లితోఁగూడ లండన్ నగరమునకు వచ్చియచట నొకరీతి విగ్రహారాధకమత మవలంబించి దేవాలయము నలంకరించుట మొదలయినపనులలో కాలము పుచ్చుఁజొచ్చెను. ఆకాలములో నా దేవాలయములో నాచార్యుఁడుగా నుండి పని చేయుచుండిన రివరెండు బెసెంటుగారిని 1867 వ సంవత్సరమునందు డిసెంబరు నెలలో ననఁగా తనకిరువదియేండ్లప్రాయమప్పు డీదొరసానిగారు వివాహమాడిరి. ఆయనకు భార్యగానున్నప్పు డీమె యొకవార్తాపత్రికకు కథలువ్రాసి కొంతసొమ్ము సంపాదించెను. ఈమె యుపవాసములవలని ఫలమును బోధించుచు మొట్టమొదట నొకచిన్నపుస్తకమును ప్రచురించెను. అటుతరువాత నామె విగ్రహారాధనమును క్రైస్తవమతమును గూడ విడిచి కొంతకాలము పరిశుద్ధాస్తికమతము నవలంబించి దానిని గూడ విడిచి నాస్తికురాలయ్యెను. అప్పు డామె క్రైస్తవమతమునకు ప్రతికూలముగా నొకచిన్నపుస్తకమును జేసి పేరులేకుండ ప్రచురము చేసి తరువాత దానిని తన "నాస్తికత్వమునకు నామార్గము" అను పుస్తకమునకు మొదటిప్రకరణముగాఁ జేసెను. ఇట్లు నాస్తికురాలయినతరువాత నీమె భర్తను విడిచిపెట్టి మరల తల్లివద్దఁ జేరి యక్కడరోగులకుపచారము చేయుటవలనను వృత్తాంతపత్రికలకు వ్రాయుటవలనను కొంతధన మప్పుడప్పుడు సంపాదించుచు వచ్చెను. ఈమెకు భర్తతోసంసారముచేయుచున్న కాలములో నిద్దఱుబిడ్డలు పుట్టిరి. వారిలో ప్రథమశిశువు కొడుకు; రెండవశిశువు కూఁతురు. ఈపుత్రిక యేడవనెలలో దగ్గుచేత మిక్కిలి బాధపడి, చావవలసినదే మరల బ్రతికెను. ఆశిసువు దగ్గుచేత బాధ పడుచున్న కాలములో నిరపరాధిని యయిన

పిల్ల కట్టువంటిబాధను కలిగించినందునకయి దేవునియందు దాగ్రహము పొందినదయి యూశ్వరభక్తిని విడిచి హృదయములో నాస్తికురా లయ్యెను. ఆకాలమందు 1859 వ సంవత్సరము మొదలుకొని "నేష నల్ రిఫార్మర్" అను వారపత్రికను స్థాపించి ఛార్లెస్ బ్రాడ్లాదొరగా రు నాస్తికమతమును వ్యాపింపఁజేయుటకై పనిచేయుచుండిరి. 1874 వ సంవత్సరమునందు బెసెంటుదొరసానిగారు రాపత్రికయొక్క యొకసం చికను జదివి బ్రాడ్లాదొరగారియొద్దకుఁ బోయి తాను నాస్తికమతము నవలంబించెద నని బహిరంగముగాఁ జెప్పఁగా, ఆయన యామె నొకసామాజికురాలినిగాఁ జేర్చుకొని చిన్నజీతమేర్పఱిచి తనపత్రిక ను నడుపుటలో నొకపని యిచ్చెను. అప్పటినుండియు నీమె యాదొ రగారితోఁ గలిసి యావారపత్రికను నడుపుటలో సహాయపడుచు, ప దునేనుసంవత్సరములు నాస్తికమతమును వ్యాపింపఁజేయుటలో తనశ క్తియుక్తుల నుపయోగించి పనిచేసెను. బ్రాడ్లాదొరగారు దేవుఁడు లేఁడని వాదించెడు నాస్తికులలోఁ జేరినవారుమాత్రమేగాక మనుష్యు ల కాత్మ లేదని వాదించెడియనాత్మవాదిగా కూడ నుండిరి. ఆయన తోఁ గలిసి బెసెంటుదొరసానిగా రాత్మ లేదనుసిద్ధాంతమునే యవలం బించి మహోత్సాహముతోఁ బని చేసి తన్మతమును వ్యాపింపఁ జేయు ట కయి చేత నయినంతకృషి చేసినయిల్లాలు.

మాల్థస్ అను నింగ్లీషువాఁ డొకఁడు 1798 వ సంవత్సరము నందు జనసంఖ్య యంతకంతకు వృద్ధి యగుచున్న దనియు, ఆప్రకార ముగా విడువక వృద్ధియగుచు వచ్చినపక్షమున జనులు జీవనాధార ములేక బాధ పడవలసి వచ్చుననియు, కాఁబట్టి జనాభివృద్ధిని తగ్గించు ట కయి వయసు మీఱినతరువాత వివాహము లాడుచుండుట యుక్త మనియు, ఒకపుస్తకమునువ్రాసెను. అతఁడు చూపినమార్గము నవలం

బించి సంతానము వృద్ధి కాకుండుట కయి మఱికొన్ని క్రొత్తమార్గములనుజూపుచు 1877 వ సంవత్సరమునందు బ్రాడ్లాగారును బెసెంటుగారును గలిసి యొక పుస్తకమును బ్రకటించిరి. ఆ పుస్తకములో బ్రదర్శింపఁబడినమార్గము లాక్షేపణీయములుగాను నీతికి భంజకములుగాను వ్యభిచారమునకుఁ బ్రోత్సాహకములుగాను నున్నవనినిర్ణయించి యధికారు లాపుస్తకమును బ్రకటింపవలదని యాజ్ఞాపింపఁగా వారు మాననందున బ్రాడ్లాగారికిని బెసెంటుగారికిని చెఱి యాఱుమాసములు కారాగృహవాసశిక్షయును 200 పౌనులు (రు 3000-0-0) ధనదండనమును విధింపఁబడెనుగాని యుపరిసభలో శిక్షతీసివేయఁబడినది. ఆపుస్తకము నంతటితో బ్రచురించుట మానివేసి తరువాత బెసెంటు దొరసానిగారించుమించుగా నటువంటి విషయములనే గల మఱియొక పుస్తకమును బ్రచురించిరి.

కొంతకాల మయినపిమ్మట బెసెంటుదొరసానిగారనాత్మవాదమును విడిచి 1889 వ సంవత్సరమునందు హెర్బర్టు బర్రోస్‌దొరగారితోఁ గలిసి దయ్యములు మొద లయినభూతములశక్తులను విమర్శించుపనిలోఁ బ్రవేశించిరి. ఆకాలమునందే యీమె బ్లావట్‌స్కీదొరసానిగారిపుస్తకములను జదివి రెండుసారు లామెదర్శనముచేసి యామెమొగమును జూచినతరువాత హాడ్సన్ దొరగారి పుస్తకము నావలఁ బాఱవైచి 1889 వ సంవత్సరము మెయి నెలలో దివ్యజ్ఞానసమాజమునఁ జేరి తుదకు నేఁడు హిందూమత మవలంబించి మహోత్సాహముతో పనిచేయుచున్నది. ఇప్పటి కెన్నిమార్పులను బొందిన యీమెకు ముం దేమిమార్పు కలుగునో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? సంతానవృద్ధి కాకుండుటకయి యిప్పు డీమె యోగమార్గమును కనిపెట్టినందున నేతద్విషయ మయి తానావఱకు బ్రచురించిన

పుస్తకమును మరల ముద్రింపకుండుటకును దానిస్వాతంత్ర్యము నెవ్వరికిని విక్రయింపకుండుటకును 1891 వ సంవత్సరమునందు నిశ్చయము చేసికొనెను. తాను సత్యమని నమ్మినదాని కనుగుణముగా నిట్టినిర్ణయము చేసికొనుట యెంతయు శ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. ఈమె కడచిన డిసెంబరు నెలలో మనపట్టణమునుండి చెన్నపట్టణము నకు వెళ్ళినతరువాత తాను హిందూమతము నవలంబించితి నని బహిరంగముగా ప్రచురించి, అన్నాబాయి యని క్రొత్తపేరు పెట్టుకొని మొగమున కుంకుమబొట్టు ధరించెను. హిందూమత మవలంబించి నను, ఈమె యిప్పుడును దేవుఁ డున్నాఁ డని నమ్మను; దేవతలను మాత్రము నమ్మును. ఈమె యిప్పుడు విగ్రహారాధనము వర్ణభేదము మొద లయినవి మంచి వనియు, సర్వశాస్త్రములలోను హిందూశాస్త్రములు సర్వోత్కృష్టము లనియు, సర్వజనులలోను హిందువులు బుద్ధిమదగ్రగణ్యు లనియు, సమస్తభాషలలోను సంస్కృత ముత్తమ మయిన దనియు, హిందువులకుఁ గలజ్ఞానమునుబట్టి చూడఁగా పశ్చిమఖండవిద్వాంసులు వారిపాదదాస్యమున కయిన పనికిరా రనియు, పశ్చిమఖండవాసులు సర్వమును హిందువుల గ్రంథములలో నుండి దొంగిలించి రనియు, బోధించుచున్నది; తాను పూర్వజన్మమునం దొక హిందూపండితుఁడ ననియు, ముందుజన్మమునందు మరల హిందూదేశమున జన్మింతు ననియుఁ గూడ చెప్పుచున్నది.

హైదరాబాదురాష్ట్రము. [1894 ఏప్రిల్-మే నెలలు]

హిందూదేశమునందలి స్వదేశీయరాజ్యములలో నెల్ల హైదరాబాదు రాష్ట్రము మిక్కిలి పెద్దది. దానిపై శాల్యము 82,697

చదరపుమైళ్ళు; బీరారుదేశముకూడ కలుపుకొన్నపక్షమున 65,000 ల చదరపుమైళ్ళు. ఈరాజ్యములో 1891 వ సంవత్సరమున చేసిన



H. H. THE NIZAM OF HYDERABAD.

జనపరిగణనను బట్టి 1,14,88,210రు జను లున్నారు. బీరారుతోఁ గూడఁ జేర్చినపక్షమున నించుమించుగా 1,40,00,000 జను లుం

దురు; వీరిలో పదవపాలు మహమ్మదీయులు. ఈరాజ్యమువలన సంవత్సరమునకు మూడుకోట్లరూపాయలు వచ్చును. ఈదేశమునకు రాజధాని యైనహైదరాబాదునగరము మూసీనదిమీఁద నున్నది. గోదావరి, కృష్ణ, తుంగభద్ర మొదలగునదులుకూడ నీదేశములోఁ బ్రవహించును. 1891 వ సంవత్సరమున హైదరాబాదునగరమున 3,12,290రు జను లుండిరి. ఈపట్టణముయొక్క చుట్టుకొలత ఆఱుమైళ్ళు; దీనిసమీపమునందున్న సికిందరాబాదునగరమునం దింగ్లీషువారిసేన యుండును.

ఇప్పుడీదేశమును పాలించుచున్ననవాబు మీర్ సర్ మహబబ్ ఆలీఖాన్ బహదూర్ అసఫ్జాగారు; ఈయన 1866 వ సంవత్సరము ఆగష్టునెల 18 వ తేదీని జనన మొందెను. తండ్రిగారయిన ఆఫ్జల్ ఉద్దౌలాగారు మృతినొందఁగా, ఈయన 1869 వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి 26 వ తేది ననఁగా తమమూడనయేటనే సింహాసనమునకు వచ్చిరి. అయినను 1884 వ సంవత్సరమునం దీయనకు యుక్తవయస్సు వచ్చినతరువాత రాజప్రతినిధిగా రైనరిపన్ప్రభువుగారు వీరిరాజధానికివచ్చి యీయనను పట్టాభిషిక్తుని జేసిరి. ఈ నబాబుగారు తమపూర్వులువలెనే యింగ్లీషుప్రభుత్వమువారియెడల విశ్వాసమును రాజభక్తియుఁ గలవారయి తమరాష్ట్రములోని జనులక్షేమమును విచారించువారుగా నున్నారు. 1885 వ సంవత్సరమునందు ఈజిప్టుదేశములో యుద్ధము పొసఁగినప్పు డింగ్లీషువారికి తోడుగావీరు తమసేనల నక్కడకుఁ బంపెద మని తెలిపి యున్నారు. 1886 వ సంవత్సరమునందు తమదేశమున నయోమార్గము వేయించి ధూమశకటములు నడచుట కేర్పాటు చేసినారు. 1892 వ సంవత్సరము నవంబరునెలలో నప్పటి రాజప్రతినిధిగారగు లాండ్సుడౌన్ ప్రభువు

గారు వీరి రాజధానికి విజయంచేసిరి. అంగరక్షకసైన్యము గాక వీరికి 6,228 గుఱ్ఱపుదళములును, 25,068 కాల్బలములును, 35 ఫిరంగులును గలవు. ఈయన తనరాష్ట్రమునందు విద్యాశాలలును, వైద్యశాలలును, బట్టలునేయుయంత్రములును స్థాపించి దేశమును మంచిస్థితికిఁ దెచ్చియున్నారు.



THE LATE SIR SALAR JUNG

ఈరాష్ట్రమును ముఖ్యముగా వర్ధిపజేసినవారు నవాబుగారి బాల్యదశలో రాజప్రతినిధిత్వము వహించి వీరికి ప్రధానమంత్రిగా నుండి సుప్రసిద్ధులయిన సర్ సలార్జంగుగారు. అయన 1834 వ సంవత్సరమున జన్మించిరి. ఆయనపూర్వులు యవనదేశములోని మదీనా నగరమునుండి వచ్చి కొంకణదేశము నివాసముగాఁ జేసికొనిరి. వారు

బీజపురపునవాబులలో సంబంధములు చేసి యిప్పటి నవాబుగారి మూలపురుషుడు హైదరాబాదురాజ్యమును స్థాపన చేసినప్పటి నుండియు నీసంస్థానమున పరంపరగా మంత్రులుగానుండుచు వచ్చిరి. పినతండ్రి మైనసర్‌జా ఉల్ముల్కుగారు 1853 వ సంవత్సరమునందు మృతినొందఁగా సర్ సలారుజంగుగారు వారిస్థానమున తమ పందొమ్మిదవయేట మంత్రిపదమును వహించిరి. ఈసంవత్సరమునందే నవాబుగారి దఖినబీరారుదేశ మింగ్లీషువారియధీనము చేయఁబడినది అటువంటి మంచిదేశమును తమయధీనము చేసికొన్నందునకయి యారాష్ట్రములోని మహమ్మదీయు లందఱికిని ఇంగ్లీషువారిమీఁద మిక్కిలి కోపముగా నుండెను. సలార్జంగు మంత్రిపదమును వహించిన కాలములో రాష్ట్రము మిక్కిలి హీనదశలో నుండెను; కోశములో ధనము లేదు; పన్నులు వేయుపద్ధతి సరిగా నుండలేదు; రాజధానియందు మతావేశము మొదలగుహేతువులచేత గొప్పవారు పరస్పర ద్వేషమును వహించి యుండిరి. అందుచేత పరిపాలనమును సంస్కరించుటకు పూని సలార్జంగు తమజీతమును తగ్గించుకొని యితరరాజకీయోద్యోగులజీతములనుగూడ కొంతవఱకు తక్కువ చేసిరి; రక్షకసేనలను బలపఱిచి నిష్కారణకలహములకు కారకులుగా నుండెడి యరబ్బులు రోహిలాలు మొదలగువారు సాధ్యమయినంతవఱకు క్రొత్తగా హైదరాబాదుకు రాకుండఁ జేసిరి. వీరిట్లు దేశసంస్కారము చేయుచుండఁగా 1857 వ సంవత్సరమునందుత్తరహిందూస్థానములో సిపాయిలు ఇంగ్లీషువారిమీఁద తిరుగఁబడి యనేకఘోరకృత్యములను జరపిరి; ఢిల్లీ మొదలయినస్థలములు కలహకారుల యధీనము లయినవి; రాష్ట్రములోనిప్రజ లింగ్లీషువారిమీఁద ద్వేషము వహించి కలహమునకు కాలు త్రవ్వుచుండిరి; ఈసమయమునందే

నవాబు మృతుఁ డగుటకూట తటస్థించెను. ఇట్లెన్నిచిక్కులు వచ్చి నను వెనుకతీయక, ప్రజలు తన్ను ద్వేషించి తనప్రాణములు గొనఁ బ్రయత్నములుచేసినను భయపడక, తా నింగిలీషువారిపక్షమున నిలిచి ఇంగిలీషువారిమీఁద యుద్ధమునకు డీకొనినరోహిలాలను శిక్షించుటయే కాక సేనల నుత్తరహిందూస్థానమునకుఁ బంపి కలహము నడంచుటలో నెంతో సహాయుఁ డయ్యెను. ఇట్లు చేయక సలార్జంగుగారు కొంచె ముపేక్షచేసి యూరకుండినపక్షమున, కలహము బొంబాయి చెన్నపురి రాజధానులలోఁగూడ బయలుదేఱి యింగ్లీషువారికి స్వరాజ్యసంరక్ష ణము దుర్భర మయి యుండును. ఈకలహ మడఁగినతరువాత సలా ర్జంగుగారు మరల స్వరాష్ట్రముయొక్కవృద్ధికయి పనిచేయఁ బూను కొనిరి. ఈయన పరిపాలన మారంభించిన యిరువదిసంవత్సరములలో దేశముయొక్కయాదాయము డెబ్బదినాలుగులక్షలనుండి రెండుకోట్ల యేఁబదిలక్షలకు పెరిగినది. మును పున్నదానికంటె జనసంఖ్య సగము హెచ్చినది; మంచిబాటలు, అయోమార్గములు, చెఱువులు, విద్యా శాలలు మొదలయినవి ప్రబలినవి. దేశముయొక్కస్థితిని బాగుపఱిచి యీయన యూరపుఖండమునకు యాత్రచేసి యెల్లవారిచేతను గౌర వము నొంది మరల స్వదేశము చేరినతరువాత నింగ్లీషువారియధీన ములో నున్నబీరారుదేశమును రాఁబట్టుటకయి కొంతప్రయత్నము చేసెను. అందుచేత నప్పుడు రాజప్రతినిధిగా నుండిన లిట్టనుప్రభువుగా రీయనను కొంతయనాదరణ చేసి కష్టకాలమునం దీయన ఇంగిలీషు వారిపక్షమున నిలిచి చేసినమహోపకారము నైనఁదలఁపక చిక్కులు పెట్టి పని మానుకొనునట్లు చేయఁజూచిరిగాని యింతలో రిపన్‌ప్రభువు గారు రాజప్రతినిధిగావచ్చి సలార్జంగుగారియందు పూర్వగౌరవమును మైత్రిని గనఁబఱిచి వారియధికారము నిరంతరాయముగా చెల్లునట్లు

చేసిరి. ఇప్పుండి సర్ సలారుజంగుగారు 1883 వ సంవత్సరమున హాంతిభేదివలన కాలధర్మము నొందిరి.

హైదరాబాదురాజ్యమునుస్థాపించినమూలపురుషుండు ఔరంగజేబుయొక్క సేనానాయకుండుగా నుండి 1686 వ సంవత్సరమునందు గోలకొండ విజయపురరాష్ట్రములను జయించిన గాజీఉద్దీను కుమారుండైన ఆసఫ్‌జా యనునతండు. ఇతండు 1713 వ సంవత్సరమున మొగలాయిచక్రవర్తిచేత హైదరాబాదుదేశమునకు సుబాదారుగా నియమింపంబడి తరువాత స్వతంత్రుండయి నూటనాలుగుసంవత్సరములు బ్రతికి 1748 వ సంవత్సరమున పరలోకగతుం డయ్యెను.

కూచిబేహారురాజ్యము. [1894 జూన్ నెల.]

కూచిబేహారురాజ్యము వంగదేశమున కుత్తరమున నున్నది. దీనికి దక్షిణమున రంగపురమండల మున్నది. దీనివైశాల్యము 1307 చదరపుమైళ్ళు. ఈదేశమునందలి జనసంఖ్య 1881 వ సంవత్సరమునందు వేసినజనపరిగణనమునుబట్టి 6,02,084 లు; వచ్చుబడి యించుమించుగా పదునాలుగులక్షల రూపాయలు. ఈదేశమునందు చిన్ననదు లనేకములు ప్రవహించును. హిమవత్పర్వతములనుండి కొట్టుకొనివచ్చిన గొండుమట్టిని గలిగియుండుటచేత దేశము సాధారణముగా సారవంతముగా నున్నది; అయినను తూర్పువైపున కొన్నియరణ్యములుసహితము గలవు. వ్యవసాయము చేయంబడుభూములలో ముప్పాతికభాగము వరి పండును. ఇతరధాన్యములును, జనుమును, పొగాకునుకూడ పండింపంబడును. దేశమునందలి జనులలో వెనుకటి

లెక్కప్రకారముగా 4,27,000 లు హిందువులును, 17500 లు మహమ్మదీయులును, అయి యున్నారు.

ఒక్కరాజధానితప్ప దేశములో పట్టణములుగాని పల్లెలుగాని లేవు. జనులందఱును తమతమపొలములలోను తోఁటలలోను గృహములు కట్టుకొని వాసము చేయుదురు. ఇది పూర్వము కామరూపదేశమని వాడఁబడుచుండును. ఇప్పుడున్న రాజవంశస్థులపూర్వికులలో మిక్కిలిప్రసిద్ధుఁ డయిననరనారాయణుఁ డనునతఁడు పదునేనవశతాబ్దాంతమునం దీదేశమును పాలించు చుండెను. అతఁడు కామరూపదేశమంతను జయించి, అస్సాముదేశమునం దనేకదేవాలయములు కట్టించి యందు తనపేరిట శిలాశాసనములను చెక్కించెను; భూతానుదేశపు రాజును గెలిచి యతనిచేత కప్పములు గొనెను. తరువాత మహమ్మదీయులప్రభుత్వకాలములో దేశమున తనస్వాతంత్ర్యమును పోఁగొట్టుకొని యిడుమ లనేకములు పొందెను.

1893 వ సంవత్సరమునం దీదేశపురాజు మృతినొందినప్పుడతనికి పదిమాసముల యీడుగలపుత్రుఁడుమాత్ర ముండెను. అందుచేత నాబాలుని బాల్యదశలో రాజ్యము నింగ్లీషువారు స్వాధీనము చేసికొని, దానిని పాలించుటకయి తగినయుద్యోగస్థుల నేర్పఱిచి, దేశమును మంచిస్థితికిఁ దెచ్చిరి. ఆకాలములో భూములన్నియు కొలఁత వేయఁబడి తరము కట్టఁబడినవి; భూములమీఁద క్రమమైనపన్ను లేర్పఱుపఁబడినవి; ఆరక్షకభటశాఖ చక్కపఱుపఁబడినది; పాఠశాలలు స్థాపింపఁబడినవి; మంచివంతెనలు కట్టఁబడి బాటలు వేయఁబడినవి; ఉత్తరములను గొనిపోవుటకును తంత్రీవార్తలను నడుపుటకును, కార్యస్థానములు నెలకొల్పఁబడినవి. ఆచిన్నవానిని కొంతకాలము పాట్నానగరమునం దొక హయిస్కూలు [illegible] ఉపాధ్యాయునివశమున నుంచి

యింగ్లీషు చెప్పించి, తరువాత కలకత్తానగరమునకుఁ బంపి యందు మూడుసంవత్సరము లుండి రాజధానిశాస్త్రపాఠశాలలో రాజశాస నోపన్యాసములు వినుట కేర్పాటు చేసిరి. ఈరాజకుమారుఁడు; 1878 వ సంవత్సరమునం దింగ్లాండునకు మొట్టమొదట వెళ్లెను.



MAHARAJA OF KUCH BEHAR.

1883 వ సంవత్సరమునందు యుక్తవయస్సు వచ్చినందున రాజ్యాధి పత్యమును వహించెను. దొరతనమువారీయన కిటుతరువాత "మహా రాజా" యనుబిరుదు నిచ్చిరి; ఈయన క్రొత్తబాటలు వేయించియు విద్యాశాలలు స్థాపించియు రాజ్యమును మంచిదశకు తెచ్చుచున్నాఁడు. ఈయన రాజధాని కూచిబేహారునగరము; అందుపది వేలజనులుగలరు. ఈపట్టణమునం దొక యున్నతపాఠశాలయు, ఒక కర్మవిద్యాశాలయు

ఇంగిలీషును దేశభాషలను నేర్పెడి మఱికొన్ని యితరపాఠశాలలును, ధర్మవైద్యశాలయు, ఉన్నవి. పన్నెండులక్షలరూపాయలు పెట్టి క్రొత్తగా నొక రాజమందిరము కట్టఁబడినది. ఇప్పటి మహారాజుపేరు నారాయణభూపబహదూరు. ఈయన కిప్పుడు వయస్సు ముప్పదిసంవత్సరములు. 1878 వ సంవత్సరమునం దీయన కేశవచంద్రసేనుగారి కూఁతురైన సునీతిదేవిని వివాహమాడెను. ఈవివాహమువలననే కలకత్తాబ్రహ్మసమాజములో రెండుపక్షము లేర్పడుటకు కారణమైనది.



MAHARANI OF KUCH BEHAR.

ఆకాలమునందు హిందూదేశబ్రహ్మసమాజమునకు ముఖ్యనాయకులుగా నుండిన కేశవచంద్రసేనులు మిక్కిలి కృషిచేసి

1872 వ సంవత్సరమునందు వివాహశాసనము నొకదానిని పుట్టించిరి. ఈశాసనప్రకారముగా వయస్సు పెండ్లికుమారునకు పదునెనిమిదిసంవత్సరములకును, పెండ్లికూంతునకు పదునాలుగు సంవత్సరములకును తక్కువ యుండఁగూడదు; వధూవరు లిరువదియొక్క సంవత్సరములకు లోపలినయస్సువా రయినపక్షమున, తల్లిదండ్రులయొక్క గాని యితర సంరక్షకులయొక్క గానిలిఖితపూర్వకమయినయనుమతి యుండవలెను. జాతిభేదము లేక యేజాతివారైనను పరస్పరవివాహములు చేసికోవచ్చును; భార్య బ్రతికియుండఁగా భర్తగాని, భర్త బ్రతికియుండఁగా భార్యగాని, మరలవివాహము చేసికొనఁగూడదు; అందొకరిమరణానంతర మెవ్వరైనను పునర్వివాహము చేసికోవచ్చును.

1878 వ సంవత్సరారంభమున కేశవచంద్రసేనులుగారికొమార్తెను కూచిబేహారుమహారాజుగారి కిచ్చి వివాహముచేయుటకు నిశ్చయింపఁబడినది. అప్పు డా చిన్నదానికి పదునాలుగుసంవత్సరములు నిండలేదు; మహారాజువయస్సును పదునాఱుసంవత్సరములకు లోపు. సమాజమునకు నాయకుఁడుగా నుండి పూర్వోక్తవివాహశాసనమునకు కారకుఁడుగా నుండినవాఁడే యిట్టివివాహమునకొడఁబడుట యుక్తము కాదనియు, వధూవరుల లాశాసనమున విధింపఁబడినవయస్సు లేనివారగుటచేత వివాహ మాశాసనానుసారముగా జరగనేరదనియు, వరుఁడు బ్రాహ్మసామాజికుఁడు కానిహిందు వగుటచేత విగ్రహారాధకకర్మలతో వివాహము జరపఁబడుననియు, కులాచారమునమసరించి మహారాజు బహుభార్యలను వరింపవచ్చుననియు, ఆక్షేపించి బ్రాహ్మసామాజికులలో ప్రముఖులుగా నున్నవా రనేకు లావివాహము జరగకూడదని నిషేధించిరి. కేశవచంద్రసేను లది కేవలవివాహము గాక ప్రధానమనియు, వరుఁడు, బ్రాహ్మమతమునం దభిమానముకలవాఁ

డనియు పెండ్లిలో విగ్రహారాధకర్మక లుండ వనియు, వివాహ మగుట, యీశ్వరాదేశ మనియు, చెప్పి మానక వివాహము చేసెను. కేశవ చంద్రసేనులయనుమతి లేకయే యీవివాహమునందు విగ్రహారాధక కర్మలు చొప్పింపఁబడినవి. వివాహానంతరమున బ్రాహ్మసామాజికు లలో ముఖ్యులుగా నున్నవా రనేకులు తాము కేశవచంద్రసేనులతోడి సంబంధమును వదలుకొని హిందూదేశబ్రహ్మసమాజమునుండి విడి పోయి సాధారణబ్రహ్మసమాజ మను పేర మఱియొకసమాజమును స్థాపించుకొనిరి. 1878 వ సంవత్సరమునం దీవివాహము కాఁగానే మహారాజుగా రింగ్లాండునకుఁ బోయిరి.

1887 వ సంవత్సరమునందు శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞి గారి కేఁబది సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యపాలనము చేసినందున కయి జరిగిన మహోత్సవమునకు కూచిబేహారు మహారాజుగారు తమ రాణితోఁగూడి యింగ్లాండునకుఁబోయి శ్రీ మహారాజ్ఞి గారి సందర్శ నము చేసి యామెవలన మహాగౌరవమును పొందిరి. ఇంతవఱకు దేశ పరిపాలకు లైన రాజు లెవ్వరును తమ భార్యలతో నింగ్లాండునకుఁ బోవ కుండుటయు, కూచిబేహారు మహారాజుగారే మొట్టమొదట తమరా ణిని సముద్రముమీఁద నింగ్లాండునకుఁ గొనిపోయి రాణివాసము మాన్పి యందఱితో బహిరంగముగా విహరింపనిచ్చుటయు, ఆదంపతు లాదేశమునం దెల్లవారియాదరమునకు పాత్రు లగుటకు కారణము లయ్యెను. కూచిబేహారురాణి యైనసునీతిదేవి 1864 వ సంవత్స రమునందు జననమొందినది. ఈమె తనబిడ్డలతోఁగూడ 1887 వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెలలో ఇంగ్లాండునకుఁ బోయి రెండుసారులు శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్ఞి గారి సందర్శనము చేసియామెచేసమ్మానింపఁ బడి యాసంవత్సరము డిశంబరు నెలలో సురక్షితముగా మరల స్వదే

శమునకు వచ్చెను. ఈమెయింగ్లీషుభాషను ధారాళముగా వ్రాయుటకును మాటాడుటకును నేర్చినది. ఈమెస్వదేశము చేరినతరువాత కొన్నిమాసములకు భర్త యింగ్లాండునుండి వచ్చెను. ఈదంపతులు తమకింగ్లాండునుండి వచ్చితరువాత కలిగినశిశువునకు "విక్టర్" అని శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్ఞిగారిపేరు పెట్టిరి.

జయపురరాజ్యము. [1894 జూలయి నెల.]

జయపురరాజ్యము రాజపుత్రసంస్థానములలో నెల్ల జనభాహుళ్యము కలదియు సారవంతమయినదియు నయియున్నది. దీనివైశాల్యము 14465 చదరపుమైళ్ళు. 1891 వ సంవత్సరమునందు చేసిన జనపరిగణనమునుబట్టి యీరాజ్యమునం 28, 24, 380 జనులున్నారు. వీరిలో నేఁబదివేలు జైనమతస్థులు. జైనులును బౌద్ధులవలె నేయీశ్వరసద్భావము నంగీకరింపరు. భూతదయ జైనమతస్థుల ధర్మములలో ప్రధానమయినది. అందుచేత వారు మాంసభక్షణము చేయరు. జాగీరులుగాక యీరాజ్యముయొక్క యాదాయము 61 లక్షల రూపాయలు. ఈరాజ్యములోని జాగీరుదారుల కందఱికిని గలిసి 70 లక్షలరూపాయ లాదాయము వచ్చును. ఈదేశమునందు శంబర సరస్సున్నది; ఇందు ప్రవహించునదులలో బానసనది గొప్పది; వన, గంగానది పూర్వముఖముగాఁ బ్రవహించి యమునానదిలో కలియును. ఈదేశమునందు ధాన్యము, చెఱకు, ప్రత్తి, నల్లమందు, నువ్వులు, పొగాకు పైరుచేయఁబడును; పాలరాళ్ళుమలచుట, పింగాణులుచేయుట, బట్టలు నేయుట మొదలయినపనులు జరగును. ఈరాజ్యములోనూట యేఁబదిమైళ్ళ యినుపదారి గలదు. రాజపుత్రసంస్థానములలో నెల్ల

నీదేశమునందు విద్యాభివృద్ధి యధికముగా నున్నది. నలువదిదుమైి దొరతనమువారి పాఠశాలలును, నన్నూటపది యితరపాఠశాలలును గలవు. స్త్రీవిద్యాభివృద్ధినిమిత్తము సంవత్సరమున కాఱువేలరూపా యలకంటె నధికముగా వ్యయపెట్టఁబడును. చిన్నచిన్నరాజులనుగెలిచి



H. H. SRI MADHO SINGH BAHADUR, G. C. S. I.

యీసంస్థానమును మొట్టమొదట హూణశకము 967 వ సంవత్సరమునందు ఢోలరావను నతఁడుస్థాపించెనఁట. అంబపుర మీదేశమునకు పూర్వరాజధాని; ఇప్పటిరాజధాని జయపురము. జయసింహమహారాజు పూర్వరాజధానిని విడిచి 1723 వ సంవత్సరమునందు తనపేరిట జయపురము కట్టించి దానిని రాజధాని చేసికొనెను. జయసింహమహారాజు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునం దభిమానము గలవాఁడయి ఢిల్లీయందును, కాశీపురమునందును, మథురాపురమునందును, ఉజ్జయనీనగరమునందును నక్షత్రశాలలు కట్టించెను. అశతాబ్దాంతమునందు దేశములోని యంతచ్ఛిద్రములచేతను మహారాష్ట్రులదాడిచేతను రాజ్యము మిగుల హీనదశయం దుండెను. 1857 వ సంవత్సరమునం దుత్తరహిందూస్థానమున సైనికు లింగ్లీషువారిమీఁద తిరుగబడినప్పు డప్పటిమహారాజయిన మహారాజా శివాయిరామసిం గింగ్లీషువారికి సహాయుఁడుగా నుండినందున, ఇంగ్లీషుప్రభుత్వమువా రాయనకు గౌరవచిహ్నముగా 21 ఫిరంగులుకాల్చుట కేర్పాటుచేసినారు. ఆయన 1880 వ సంవత్సరమునందు మృతి నొందఁగా, ఆయన దత్తపుత్రుఁ డయినయిప్పటిమహారాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చిరి. ఆయనపేరు మహారాజా శివాయిమాధవసింగుగారు. ఆయన రూపము వెనుకటిపుటలోని పటమున జూపఁబడియున్నది.—

1861 వ సంవత్సరమునందు జననమొందినందున, ఈయన ప్రాయ మిప్పుడు ముప్పదిమూడు సంవత్సరములు. ఈయన 1890 వ సంవత్సరమునందు తమరాజ్యమును దర్శింప వచ్చిన వెనుకటిరాజప్రతినిధిగా రగు లాండ్సుడౌన్ ప్రభువుగారిపేరుపెట్టి తమరాజధానియం దొక గొప్పవైద్యశాలను కట్టించిరి. ఈదేశమునకు రాజధానియైన జయపురమే ఈభరతఖండమునందుఁగల పురములలోనెల్ల

మిక్కిలి సుందర మయిన దని చెప్పుదురు. ఈపట్టణము చక్కఁగా విశాలము లైనవీధులు తీర్చి కట్టబడియున్నది. ముఖ్యవీధులవెడల్పు 111 అడుగు లుండును; ప్రతివీధియందును రాళ్ళు పఱుపఁబడి యిరుప్రక్కలను మంచిజలదారు లుండును; వీధు లన్నిటియందును రాత్రిలు వాయుదీపములు వెలిఁగింపఁబడును. ఇంతసుందర మయిన పట్టణము హిందూదేశములో మఱియొకటిలేదు. ఈపట్టణముచుట్టును రాతిగోడయున్నది; మహారాజుగారికోట పట్టణమునకు మధ్యభాగ మునం దున్నది. మహారాజుగారి శాస్త్రపాఠశాలలో సుమారు రాఱు వందల విద్యార్థులు చదువుదురు. ఈపట్టణమునందు శిల్పవిద్యాశా లయు, చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలయు, మేయోధర్మవైద్యశాలయుఁ గలవు. ఈపట్టణములోని రామనివాసారామము హిందూదేశము లోఁగల యుద్యానవనములలో నెల్ల మనోహర మైనది. పట్టణమునకు నాలుగుమైళ్ళదూరములో నున్నయొకనదిలోనుండి యావిరియంత్ర సాహాయ్యముచేత గొట్టములలోనుండి మంచినీరు పట్టణమునకు తేఁ బడియున్నది. 1891 వ సంవత్సరమున జయపురములో 160000 జను లుండిరి.

భరతఖండవాసులలో నెల్లను పూర్వకాలమునుండియు రాజ పుత్రులు ధైర్యశౌర్యములచేత పేరుపొందినవారు. ఈశౌర్య మొక్క పురుషులలోమాత్రమే కాక రాజపుత్రవంశమునందు పుట్టినస్త్రీల యందుసహితము కానఁబడుచున్నది. ఈయంశమును స్థాపించుట కయి కొంతకాలముక్రిందట జయపురసంస్థానమునందు నడచిన నిజ మైనవృత్తాంతము నొకదాని నిం దుదాహరించుచున్నాము.—

ఢిల్లీనగరమునం దౌరంగజేబు మొగలాయిపాదుషా కాక ముందు కొంతకలహము నడచెను. ఆకాలమునందు జస్వంతసింగు

ఉదయపుర మహా [illegible] యపురమహా
రాజకుమారులు [illegible] సేనలతో
ఘోర యుద్ధము [illegible] లసమా
నశౌర్యము [illegible] సంహరణ
ములో మహా [illegible] ఘోరయుద్ధ
ము చేయఁగా [illegible] పుత్రిసై
నికులు పీనుఁగుల [illegible] ము పొందిరి.
జస్వంతసింగు [illegible] యు
శౌర్యము గా [illegible] నూఱుభటు
లతోను యుద్ధ [illegible] మరలెను.
అతఁడు పాలా [illegible] వార్త చెవి
నిబడఁగానే [illegible] కోసివచ్చు
టకయి పరిచార [illegible] యినపిలికి
పంద తనకు భ [illegible] కొను భర్త
లోపలికిరాకు [illegible] సు. అతఁడు
ధైర్యశౌర్యము [illegible] యుటచే
వెనుక మరల [illegible] ను దయ
తలఁపక, అట్టి [illegible] కల్లుకును
రాజుల [illegible] చినప్పుడు
పారిణయును [illegible] ల నాజ్ఞా
[illegible] పను, [illegible]
నామె [illegible] యామె
జనని వచ్చి [illegible] యుద్ధము
చేసి [illegible] కొనుట

కయి పురివెంక మరలెనేని శరీరమును రక్షించుకొనుట కయి రాలేదని నమ్మఁబలుకవలెనను నాఁటి స్త్రీలు స్వతంత్రురాలు కాలేదు. ఆహా! ఏమి మాతృప్రేమ గాంభీర్యము! కీర్తికాముల పౌరుష మిట్లుకదా యుండవలెను. ఇట్టి వీరమాతలును సుతు లయినవారును పత్నులకు పతు లయినవారును వీరప్రతాపము నెట్లు విడువఁగలుగుదురు? రాజపుత్రకులమునఁ బుట్టినవాఁడు రణభీరుఁడయి యింటికి పాఱిపో యివచ్చెనా, భార్యగాని తల్లిగాని యట్టివాని మొగము చూడ నొల్లదు. పూర్వకాలమునం దిట్టి పౌరుషము క్షత్రియస్త్రీలలో మాత్రమే కాక బ్రాహ్మణకాంతలలోఁగూడ నుండినట్టు కనఁబడుచున్నది. సిద్ధిరాజువద్ద సేనానాయకుఁడుగా నుండిన (తిక్కనసోమయాజితోఁబుట్టువు) ఖడ్గతిక్కన కాటమరాజుతో యుద్ధమున నోడి యింటికి రాఁగా నాతనితల్లియు భార్యయుఁ జేరి యతఁడు స్నానమునకు వచ్చి నప్పు డాఁడువారికివలె మంచము మఱుఁగుపెట్టి చాటున నీళ్ళును పసుపు ముద్దయు కుంకుమమును బెట్టిరనియు, ఇదేమని యతఁడడిగి చింత నొందఁగా నింతవఱకును మనయింట నీతల్లియు నేనుమాత్రమే యాఁడువార ముగు యుంటిమిగాని యిపుడు నీతోఁగలిసి ముగ్గు రాఁడువార మయితి మని భార్య యాక్రిందిపద్యము తెలుపురీతి యుత్తర మిచ్చె ననియు, అంత నాతఁడు మరల యుద్ధభూమికిఁ బోయి పౌరుషము చూపి దేహత్యాగము చేసె ననియు, ప్రసిద్ధి గలదు.—

క. పగరకు వెన్నిచ్చినచో
నగరే మనమూఁలు వేల నాయకులందున్ ?
ముగురాఁడువార మైతిమి
వగపేటికి జలకమాడ వచ్చిన చోటన్ ?

ఉదయపురరాజ్యము. [1894 ఆగస్టు నెల.]

ఉదయపురరాజ్యము జనసంఖ్యచేతను వైశాల్యముచేతను రాజపుత్రసంస్థానములలో మూఁడవది యైనను చిరకాలప్రఖ్యాతిచేత మొదటిదిగా నున్నది. దీని వైశాల్యము 12670 చదరపుమైళ్లు; వచ్చు రాబడి ముప్పదియేడులక్షల యేఁబదివేలరూపాయలు; జనసంఖ్య 1891 వ సంవత్సరమునందు 1882120. ఈజనులలో నించు



మించుగా నెనుబదివేలు జైనమతస్థులు; వీరు బౌద్ధులవలెనే యీశ్వరసద్భావము నంగీకరింపరు. ఈదేశమునందు బ్రాహ్మణులు నూటపదునాలుగువేలును రాజపుత్రులు నూటయిరువదియాఱువేలును

ఉన్నారు. ఈ దేశమునకు పడమటి వైపున హారావళిపర్వతము లున్నవి. ఈ దేశమునకు మీవారుదేశ మని మాఱుపేరు గలదు. ఈరాజ్యము లోని జయసముద్రమను చెఱువు భరతఖండములోనికృత్రకసరస్సులలో నెల్ల పెద్దది; దానినిడివితొమ్మిదిమైళ్ళు; వెడల్పయిదుమైళ్ళు. ఇదియుద యపురమునకిరువదిమైళ్ళదూరములోనున్నది. రాజధానియైనయుదయ పురమునందు దాదాపుగా నలుఁబదివేల జను లున్నారు. ఇది హిందూ దేశమునందుఁగల సుందరములయినపట్టణములలో నొకటి. 1568 వ సంవత్సరమునందు అక్బరుచక్రవర్తి చిత్తూరును స్వాధీనము చేసికొ న్నతరువాత ఉదయసింగుమహారాణాగారీస్థలమునకు వచ్చి యుదయ పురమునుగట్టి దానిని తమరాజ్యమునకు రాజధాని చేసికొనిరి. ఈ మహారాణాచేత త్రవ్వింపఁబడిన యుదయసాగర మను గొప్ప చెఱు వొకటి యీ దేశమునం దున్నది. ఉదయపురమునం దొకయాంగ్లో దేశభాషాపాఠశాలయు నొక గొప్పవైద్యశాలయుఁ గలవు. ఈప్ర ధాననగరమునకు మూడుమైళ్ళదూరములో రాజులకు దహనసంస్కా రముచేసెడు పితృవన మున్నది. ఆరుద్రభూమిలో భర్తలతో సహగ మనముచేసిన స్త్రీలవిగ్రహములతో నిండియున్న చైత్యములు గలవు. ఈ దేశమునకు క్రీస్తుశకము 728 వ సంవత్సరము మొదలుకొని 1568 వ సంవత్సరమువఱకును చిత్తూరు రాజధానిగా నుండెను. ఇప్పుడు దొరతనమువారి రాజపుత్రస్థాన మాళవఱయోమార్గ మీప ట్టణముమీఁదుగా వేయఁబడియున్నది. ఇప్పు డీదేశమును మహారాణా సర్ ఫతేసింగు బహదూర్, జీ. సి. యస్. ఐ. గారు పరిపాలించు చున్నారు. ఈయనవయ స్సిప్పుడు నలువదినాలుగు సంవత్సరములు ఈపయిపటములోఁ జూపఁబడినవా రిప్పటిమహారాణాగారికిపూర్వము నందు రాజ్యభారము వహించిన మహారాణాగారు.

ఈదేశపురాజులు తాము రాముని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడయిన కుశుని సంతతి సూర్యవంశపురాజుల మని చెప్పుకొందురు. అందుచేత వీరికి భరతఖండమునందు గలరాజుల కెల్లను గౌరవ మధికము. ఇప్పటిరాజవంశమును క్రీస్తుశకము 144 వ సంవత్సరమునందు కనకసేనుఁడు స్థాపించెను. ఈదేశపురాజులంత సమానముగా మహమ్మదీయులతో నంతకాల మెదిరించి పోరాడిన యితరరాజులెవ్వరును లేరు. ఇతరరాజులు మొగలాయిచక్రవర్తులతో సంబంధములు చేసినప్పుడు తాముమాత్రము తమకన్యలను మహమ్మదీయుల కియ్యలే దని వీరిప్పటికిని గొప్ప చెప్పుకొందురు. వీరు కొంతకాలమువఱకును మహమ్మదీయులతో సంబంధములు చేసినరాజపుత్రులతో సంబంధబాంధవ్యములు చేయకుండిరి. వీరిపూర్వులు చూపినపౌరుషవిశేషములను దెలిపెడియీక్రిందికథలు టాడ్డుగారి రాజస్థానచరిత్రమునుండి సంగ్రహింపఁబడినవి—

అక్బరుచక్రవర్తిపుత్రుఁడయిన జహంగీరుకాలములో చిత్తూరుకోట మహమ్మదీయులచే నాక్రమింపఁబడినది. ఆకోటను మరల స్వాధీనము చేసికొనుటకయి యప్పటిరాణా తనసామంతులను బిలిచి యాలోచించెను. అప్పుడు రాజపుత్రసేనకు ముందు నడువవలసినవారెవ్వరని సక్తవంతులు చండావతులు అనుపేరుగల రాజవంశస్థులకు తగవువచ్చెను. ఎవ్వరు ముందుగాఁబోయి కోటలోఁ బ్రవేశింతురో యాతెగవారు సేనలను నడుపుట కర్హులని రాణా వారివివాదము పరిష్కరించి పంపెను. ఆకోట చుట్టును కందకము కలదుగనుక ప్రవేశించుట కొక్కటే మార్గము కలదయి యుండెను. ఇరువురుతెగలరాజపుత్రులును కోటలోఁ బ్రవేశించుటకయి త్వరపడుచుండిన వారలై దేటి కోటగుమ్మమువంక నడిచిరి. వారిలో సక్తవంతులు ఒక్కప

మాప్రదేశమొక్కింగిసవారగుటచేత విన్నంగా మార్గముననడిచి యేమ యుపాయంబోలు గనపడ కాచుచున్న శత్రువులమీఁదఁ బడిరి. ఇంతలో లోపలినుండి సేనకలవాడును గుమిగూడివచ్చి ఘోర యుద్ధము చేయఁజొచ్చిరి. సూర్యవంశులు తామారావుకు వారి యెఱుఁగనివారగుటచే బురదనేలనుబడి నడిచి తుదకు కోటనుజేరి లగ్గలుపట్ట యత్నించిరి. సూర్యవంశులవలెఁగాక వారు మెలఁకువపడి తమతో నిచ్చెనలనుగూడ తెచ్చుకొన్నందున వారినాయకుఁడు నిచ్చెనవేసికొని కోటగోడయెక్కెను. కాని యుక్తలో శత్రువుల శతఘ్నిగుండొకటివచ్చి యాతనికిఁ దగిలి యాతనిని మరల తనసేనలో వెనుకకు తలక్రిందుగా చచ్చి కూలునట్లుచేసెను. వీరియవస్థ యిట్లుండఁగా గుమ్మమువద్ద నున్న సూర్యవంశులనాయకుఁడు తనయేనుఁగుచేత త్రోయించి గవనితలుపులుఁ ద్రోసి పడవేయ ప్రయత్నించెనుగాని తలుపులకు ముందువంక సూదులవంటి మొనలు గలమేకులు కొట్టఁబడి యున్నందున కుంజరము నొప్పిచే పట్టుపట్టకపోయెను. ఆనాయకుఁడంతట తానేనుఁగును దిగి తలుపుమేకులకుఁ జేరగిలఁబడి నిలుచుండి తనమీఁదినుండి యేనుఁగుచేత తలుపులు త్రోయించుమని మావటీని కాజ్ఞాపించెను. తనయజమానుని యాజ్ఞాప్రకారముగా వాఁడట్లుచేయఁగా మదపుటేనుఁగుయొక్క త్రోపుచేత తలుపులు విరిగిపోయెను. అంత సూర్యవంశులు మృతుఁడయిన తమనాయకునికళేబరమునువహించి సింహనాదములు చేయుచు కోటలోఁ బ్రవేశించిరి. ఇంతచేసినను వారిమనోరథము సఫల మొందదాయెను. అంతకుమునుపే వారిప్రతిస్పర్థు లయిన ఛందోవాసులనాయకుఁడు దేహము కోటలోనుండు గుండుదెబ్బచేత తమనాయకుఁడు మృతుండగానే వారిలో ద్వితీయనాయకుఁడుగా నున్నవాఁడు ప్రక్కను తనప్రభువుయొక్క శరీరమును భుజముమీఁద

వేసికొని చేత బల్లెముతో నిచ్చెనమీఁదుగా కోటగోడ నెక్కి బల్లెము తోపొడిచి మూఁకలోనుండి త్రోవచేసికొనిపోయి "కోటలో మేము ముందుప్రవేశించుటచేత సేనను నడపవలసినవారు ఛందోవంతులు అనియఱచుచు తనభుజముమీఁదిశవమును గోడమీఁదినుండి కోటలో పలఁ బడవైచెను. ఆకేకలతో ఛందోవంతు లనేకు లాతనివెంటఁగోట లో ప్రవేశించి సూక్తవంతులు లోపలికి వచ్చువఱకె తా మచ్చట నుండిరి. అప్పుడు జరగిన మహాయుద్ధములో రాజపుత్రులు తమవాడి కత్తులతో శత్రువులతలలు నఱికి తమధ్వజపటమును మరల కోటలో నెత్తిరి. పౌరుషమున్న నిట్లుగదా యుండవలయును!

అల్లాఉద్దీన్ ఢిల్లీచక్రవర్తిగా నున్న కాలములో మీవారుదేశ మునకు లక్ష్మణసింగు రాజుగా నుండెను. అతఁడు యుక్తవయస్సు రానివాఁడుగా నుండినందున, రాజ్యభారము నాతనిపినతండ్రియైన భీమసింగు వహించి యుండెను. భీమసింగునకు పద్మిని భార్యగా నుండెను; ఆమె యాకాలమునందలిసుందరులలో నెల్లను రూపము చేతను గుణములచేతను నసమానురాలయి త్రిలోకసుందరి యని దేశమునం దంతను పేరుమోసెను. ఇట్లుండఁగా 1275 వ సంవత్స రమునందు అల్లాఉద్దీన్ సేనలతో వచ్చి చిత్తూరుకోటను ముట్టడి వైసెను. అప్పుడు హిందువులకును మహమ్మదీయులకును జరగిన ఘోర యుద్ధములో నుభయపక్షములవారికిని విశేషముగా ప్రాణనష్టము కలిగెను. ఈప్రకారముగా ముట్టడి కొంతకాలము నడుచునప్పటి శత్రువులదాడిచేతను వ్యాధులచేతను పురసంరక్షణముచేసికొనుచున్న రాజపుత్రసేన యంతకంతకు పలుచపడఁజొచ్చెను. రాజపుత్రుల యవార్యశౌర్యముచేత నష్టబలుఁడయి హృదయములో ముట్టడిమాని లేచిపోవలెనని తలఁచుకొని యల్లాచక్రవర్తి పద్మావతిని తన కిచ్చిన

పక్షమున ముట్టడి మాని వేసి రాజ్యము విడిచిపోయెదనని భీమసింగు నకు వర్తమానము పంపెను. భీమసింగాతనిసందేశమును తిరస్కా-రముతో నిరాకరించెను. అల్లాఉద్దీన్ అంతట తనపని తగ్గించి కొంత శాంతుఁడయి పద్మిని నొక్కసారి చూడనిచ్చినయెడల తాను దేశము విడిచి లేచిపోయెదనని మరల సందేశమును బంపెను. అప్పుడు రాజ పుత్రు లాలోచించి చక్రవర్తి పద్మావతియొక్క ప్రతిబింబము నద్ద ములోఁ జూచి తృప్తిపొంది దేశమును విడుచుటకొప్పుకొన్నపక్షమున, అంతమాత్రమున్న నంగీకరించెద మని చెప్పి పంపిరి. అల్లాఉద్దీన్ ఆపద్ధతి కొప్పుకొనియిచ్చినమాట తరువాత రాజపుత్రులు తిరిగిపోవు వారు కారని యెఱింగినవాఁడయి నమ్మినవారిని మోసపుచ్చి ద్రోహము తలఁచువారు కారన్న పూర్ణవిశ్వాసముతో నొక్కఁడును రాజాంతఃపురమునకుఁ బోయి యక్కడ దర్పణములో పద్మినియొక్క రూపమును జూచి కృతార్థుఁడయ్యెను. వచ్చినపని యయినతరువాత చక్రవర్తి భీమసింగుతో మాటాడుచు కోట దాఁటి వచ్చెను. చక్ర వర్తియొక్క మర్యాద కన్నిటికన్నట్లుగా తాను కోటవెలుపలిదాఁక సాగనంపుట యుచిత మని యెంచి యమాయకుఁడయిన భీమసిం గాతనివెంట వచ్చెను. అల్లాఉద్దీన్ ద్రోహచింత గలవాఁడయి యీ వఱకే యాయుధపాణు లయినవీరభటులను కోట వెలుపల వేచియుండు నట్లుత్తరువు చేసి వచ్చినందున, ప్రభువు లిరువురును మాటలాడు చుండఁగా నురకబల్లు చుట్టుముట్టి భీమసింగును పట్టుకొని మహమ్మ దీయుల సేనానివేశమునకుఁ గొనిపోయిరి. ఇట్లు భీమసింగు తనచేతి చిక్కినతరువాత అల్లాఉద్దీన్ గర్వోద్ధతుఁడయి తాను ముట్టడి విడుటకోరి నట్లుగా పద్మినిని తనకర్పించినఁగాని భీమసింగును విడువననియు కోట ముట్టడిని మాననియు రాయబారము పంపెను. భర్తను దేశమును

రక్షించుటకయి తనదేహము నిచ్చెదనని పద్మిని తెగువ చూపెను; గాని రాజమంత్రు లట్టియవమానమున కొడఁబడక తమరాణియొక్క మానమును రాజుయొక్క ప్రాణమును కాపాడుట కేమిచేయుదుమా యని యుపాయాన్వేషణము చేయఁజొచ్చిరి. ఇట్లు తమలోతామాలోచించుకొని మంత్రులు మహమ్మదీయసేనలు కోటముట్టడి విడిచిదూరముగా తొలఁగినతరువాత పద్మిని యామెసౌందర్యమునకు గౌరవమునకును తగ్గినట్లుగా సముచితపరివారముతో మహమ్మదీయస్కంధావారమునకుఁ బంపఁబడుననియు, ఆమెను సాగనంపి కడసారి సెలవుపుచ్చుకొని మరలుటకయి యామెవెంట పట్టణములోనున్న గొప్పయింటిస్త్రీ లందఱు వత్తురనియు, ముష్కరదురుష్కులవలన కులకాంతల కేవిధమయినతొందరలును పుట్టకుండునట్లుగా ముందుగానే సేనలకు కట్టుదిట్టము చేయవలెననియు, పద్మినిని ఢిల్లీనగరమునకు తీసికొనిపోకముం దామెను గడియసేపు భర్తతో మాటాడనియ్యవలెననియు, ఇట్లు స్త్రీలందఱును సమావేశ మగుచోట పెద్దపటమందిరమును నిర్మించి పురుషులదృష్టి సోఁకి రాణివాసమునకు భంగము కలుగకుండుటకయి యాగుడారముచుట్టును తెరలు కట్టింపవలయుననియు, అల్లాఉద్దీను వద్ద కొకదూతచేత చెప్పిపుచ్చిరి. కామాతురుఁడయి యున్న యాయున్మత్తుఁడు వారడిగినపద్ధతులకెల్ల నొప్పుకొని తనసేనానివేశమునకు సమీపమున నొకగొప్పపటగృహమును వేయించి సేనలకు కోట విడిచివచ్చునట్లుత్తరువు చేసెను. అంత్యసమావేశమునకు నిర్ణీత మయినదినమునం దేఁడువందలపల్లకులు కోటలోనుండి వెలువడి సంకేతస్థలమువంక నడవఁజొచ్చెను. ఇట్లు వచ్చి యాపల్లకులన్నియు తిన్నఁగా గుడారములో ప్రవేశించెను. భీమసింగుతో మాటాడుట కేర్పఱుపఁబడిన మితి గడియసేపు పూర్తిగా కాక

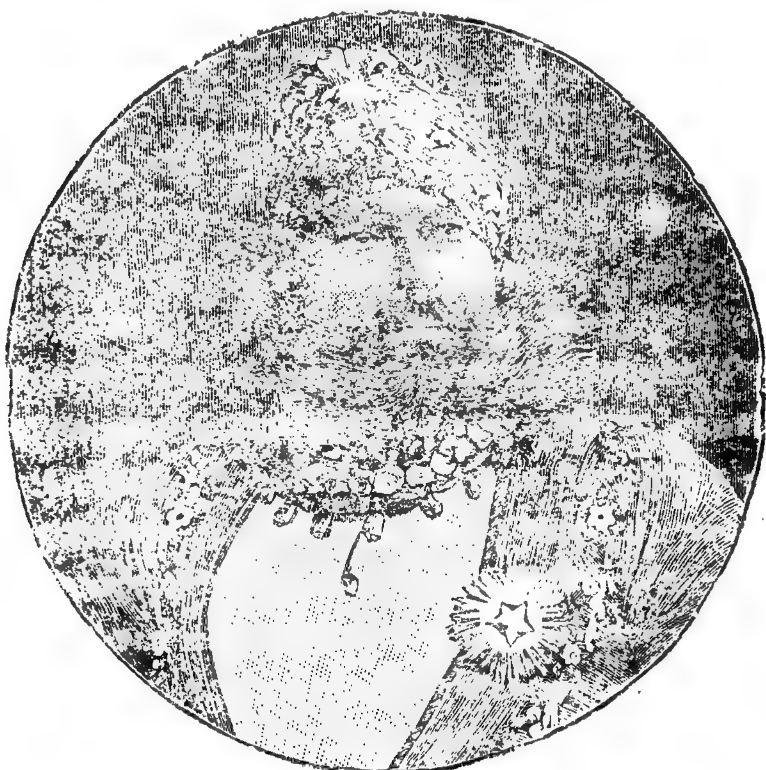
ముందే భీమసింగు నొకపల్లకిలో నెక్కించుకొని గుడారము వెలుపడి ధృతాయుధ మయి యున్న సేనాసముదాయము మహావేగముతో చిత్తూరుకోటవంక నడవ నారంభించెను. పద్మినినిగాని భీమసింగును గాని విడిచిపెట్ట నుద్దేశింపక యల్లాఉద్దీన్ వారిరువురిని ఢిల్లీనగరము నకుఁ దీసికొని పోఁదలఁచి నియమిత మయి యున్నగడియలోపలనే వారిని పట్టుకొనుట కయి గుడారముచుట్టును ఖడ్గహస్తులయి యున్న వీరభటులను చేర్చినందున, అప్పుడు రాజభటులకును తురుష్కభటు లకును పోరాట మారంభ మయ్యెను. ఇంతలో గుడారము తెరలు చీల్చుకొని లోపలినుండి నానాముఖముల రణశూరులయినవీరభటులు శతసహస్రసంఖ్యలు వచ్చి తురకబంట్లమీఁదఁబడి సంహారింప నారం భింపఁగా నాసందడిలో తప్పించుకొనిపోయి భీమసింగు సురక్షితముగా చిత్తూరుకోట చేరెను. చిత్తూరుకోటలోనుండి గుడారములోనికివచ్చిన యేడునూఱుపల్లకులలోను పద్మినియు పద్మిని చెలికత్తెలును వచ్చు టకుమాఱుగా నొక్కొక్కపల్లకిలో నేఁడుగురికిఁ దగినయాయుధము లను బెట్టుకొని యొక్కొక్కవీరభటుఁడు వచ్చెను. ఒక్కొక్కపల్లకిని వహించి వచ్చినయాఱుగురేసి మనుష్యులుకూడ బెస్తలుగాక యుద్ధ ములయందాఱితేఱిన వేషధారు లయినయోధవీరులు. ఆయేడు నూఱుపల్లకులును లోపలికిఁ బోయిన కొన్నినిమిషములకెల్ల నెల్లవా రును నాయుధధరు లయి నాలుగువేల తొమ్మిదినూఱులయోధవరు లయిరి. ఇట్లు గుడారముముందట నుభయసైనికులకును సంగ్రామము జరగుచుండఁగానే తప్పించుకొని పోయినభీమసింగు తనసేనను గూర్చు కొని వచ్చి తాఁకెను. అప్పుడు నడచిన మహాహవములో రాజపుత్ర సేనలు విస్తారముగా నష్టపడినను, శత్రుసేన లంతకంటెను చెడి చెల్లా చెదరయి ముట్టడి విడిచి తమవచ్చినత్రోవనే మరల ఢిల్లీనగరమునకు

పలాయితము కావలసిన వచ్చెను. పూర్వకాలమునందు రాజపుత్రుల ధైర్యశౌర్యము లిట్టుండెను.

జాద్పుర రాజ్యము [1894 అక్టోబరు నెల].

జాద్పుర రాజ్యము రాజపుత్రసంస్థానములలో నెల్ల మిక్కిలి పెద్దదియు జనసంఖ్యయందు రెండవదియు నయియున్నది. ఈరాజ్యమునకు మార్వాడదేశమని నామాంతరము గలదు. ఇదిరాజపుత్రస్థానమునకు నైఋతివిదిక్కునుండి, విశేషభాగ మిసుకయెడారులతో నిండియున్నది. ఈరాజ్యముయొక్క వైశాల్యము మూడువేలయేడువందల చదరపుమైళ్ళు; 1891 వ సంవత్సరమున వేసిన జనపరిగణనమును బట్టి యిందు 2524030 జను లున్నారు. నలువదిలక్షలరూపాయలాదాయము వచ్చును. హారావళీపర్వతము లీదేశమునకు వాయవ్యవిదిక్కున కొంతవఱకు సరిహద్దుగా నున్నవి. ఈదేశమునందువర్షములు మిక్కిలి తక్కువగా కురియును. ఈదేశమునందు లూనీనది ప్రధానమయినది. ఇది యజమీరసరస్సునందుఁ బుట్టి, పుష్కరసరస్సులో జనన మొందిన సరస్వతీనదిలోఁ గలియుచున్నది. ఈనదిప్రవహించెడు మండలములలోనెల్లను నదీగర్భమునందు నూతులుత్రవ్వి తన్మూలమున వ్యవసాయము చేయుదురు. శంబరసర స్సనెడి ప్రసిద్ధ మయిన యుప్పునీటిమడు గీరాజ్యమునకును జయపురరాజ్యమునకును సరిహద్దులోనున్నది. ఈదేశములోని యితరసరస్సులనుండి యుప్పు విస్తారముగా పండింపఁబడును. ఇవిగాక మఱి డెబ్బదిరెండుగ్రామములలో నుప్పు చేయఁబడును. కాయధాన్యములు, జొన్నలు, గోధుములు, మినుములు పండును. వేసవికాలములో లూనీనదిగర్భమునందు పాదులు

పెట్టి పుచ్చకాయల నపరిమితముగా కాపింతురు. 1881 వ సంవత్సరమునందు వేసిన జనపరిగణనప్రకారముగా నీదేశములో 1422000 ల హిందువులును, 186000 ల మహమ్మదీయులును, 172000 ల జైనులును ఉండిరి. జనులు సామాన్యముగా గుండ్రని గుడిసెలలో వాసము చేయుదురు. ఘాతుకమృగభయమునుండియు చోరభయమునుండియు తప్పించుకొనుటకయి జనులు గ్రామముల చుట్టును బల మయినకంచెలు వేసి యావరణము చేయుదురు. సైనికులు సాధారణముగా మహమ్మదీయులు. ఇందు తలగుడ్డలును, ఇత్తడిపాత్రములును చేయఁబడును.



మహారాజా సర్ జసవంతసింగు బహదూర్.

ఈ దేశమును పాలించుమహారాజులు తాము సూర్యవంశజ లయినరామునిసంతతివార మని చెప్పుకొందురు. 1561 వ సంవత్స రమునందు ఢిల్లీచక్రవర్తి యయినఅక్బరు దేశమును జయించెను. తరువాత కొంతకాలమున కీరాజ్యము మహారాష్ట్రులకు లోబడెను. సింధియా యీ దేశముమీఁద ఆఱులక్షలరూపాయలు పన్నుగొను చుండెను. 1818 వ సంవత్సరమునం దీరాష్ట్ర మింగ్లీషువారి సంర క్షణముక్రిందికి వచ్చెను.

ప్రస్తుతరాజధాని యైనజాద్పురము 1459 వ సంవత్సరము నందుఁ గట్టఁబడినది. ఆపట్టణమునందు గొప్పకోట గలదు. ఆకోటకు శంకుస్థాపనము చేసినప్పుడు జయప్రదమని యెంచి యొకమనుష్యుని సంతతివారికి భూము లిచ్చి వానిని బ్రతికి యుండఁగానే పునాదిలో వేసి పూడ్చిరఁట! ఇటువంటి మూఢవిశ్వాసము లిప్పటికిని మన దేశ మునందు పూర్ణముగా పోలేదు. పట్టణముచుట్టున ఆఱుమైళ్ళ పొడు గున డెబ్బదిద్వారములతో బలమయినగోడ గలదు. దేవాలయము లును చెఱువులును పట్టణమునందు విశేషముగాఁ గలవు. జాద్పురము నందు జనసంఖ్య యఱువదిరెండు వేలు. ఈ దేశమున కిప్పుడు మహా రాజా సర్ జస్వంతసింగు బహద్దూరుగారు పరిపాలకులుగా నున్నారు. ఈయన కిప్పుడు వయస్సు ఏఁబదియాఱుసంవత్సరములు. ఈమహారాజు గారు మిక్కిలి యుదారమనస్కులు; ప్రధానమంత్రియైన సర్ ప్రతాప సింగుగారు వీరికి సర్వవిధముల సహాయులుగా నుందురు. ఈప్రతాప సింగుగా రింగ్లాండు దేశమునకు సముద్రయాత్ర చేసివచ్చినవారు. ఈ రాజధానిలో రెండు మంచివిద్యాశాలలును, ఒక వైద్యశాలయు గలవు. ఇవిగాక రాష్ట్రములో నయిదుధర్మవైద్యశాలలును, కొన్ని పెద్దపట్టణములలో పాఠశాలలును ప్రభుత్వమువారిచే స్థాపింపఁబడి

యున్నవి. ప్రతిగ్రామమునందును జైనమతాచార్యులచే పెట్టఁబడిన పాఠశాలలు గలవు. ఈ దేశమునందు "జాద్పురసంస్థానా రోమా ర్గము" అనుపేరుతో దొరతనమువారిచే వేయఁబడిన యినుపదారి గలదు. ఈహిందూ దేశమునందు స్వదేశరాజులచే స్థాపింపఁబడినయినుపదారి యిదియొక్కటియే. అప్పు లిచ్చుటకుఁ బేరువడినమార్వాడీలకు వాసస్థాన మగుటచే నీదేశము సుప్రసిద్ధ మయినది. ఈమార్వాడీలు హిందూదేశమునం దంతటను వ్యాపించి యున్నారు. వీ రెక్కడ నున్నను మిక్కిలి స్వదేశరాజభక్తి గలవారు. వెనుకటి జాద్పూరు మహారాజుగారు కాలధర్మము నొందినవార్తను విన్నప్పుడు కలకత్తా బొంబయి మొదలయినప్రదేశముల యందున్నమార్వాడీ లందఱును తలలును మీసములును గొఱిగించుకొని మయిల పట్టిరి.

కొంతకాలముక్రిందటివఱకును రాజపుత్రసంస్థానములలోని రాజపుత్రు లందఱిలోను శిశుహత్యలు చేసెడిదురాచార మొక్కటి ప్రబలి యుండెను. రాజపుత్రులు తమపుత్రికలకు వివాహము చేయునప్పుడు దేశాచారమునుబట్టి విశేషవిత్తము వ్యయము చేయవలసి యుండెను. అంతటిధనమును వ్యయము చేయుటశక్తులు కాకయు, భూరిదానాదులకయి ధనవ్యయమును జేయకుండినపక్షమున కులగౌరవము చెడునని భావించియు, దుర్లంఘ్య మయినక్రూరదురాచారమును మానఁజాలక తమకులగౌరవములను కాపాడుటకయి రాజపుత్రులు తమకు స్త్రీశిశువులు కలిగినప్పుడు వారి నంతఃపురములలో రహస్యముగా వధించుచుండిరి. ఇంగ్లీషుదొరతనమువారీక్రూరాచారమును మాన్పుటకయి యెన్నివిధములఁ బ్రయత్నము చేసినను, చిరకాలమువఱకును వారికృషి సఫలము కాలేదు. రాజపుత్రసంస్థానముల కింగ్లీవారియేజెం టయినకర్నల్ వాల్టర్‌దొరగారు రాజపుత్ర

సంస్థానములలోని ప్రముఖుల నందఱిని జేర్చి 1857 వ సంవత్సరము నందు "వాల్టర్ కృత రాజపుత్రస్థాన హితకారిణీసభ" అను పేరుతో నొకసభను స్థాపించి, దానిలోఁ జేరినవారందఱును వివాహములలోను శ్రాద్ధములలోను జేసెడువ్యయములను తగ్గించుకొనుటకును, పురుషులకు పదునెనిమిదిసంవత్సరములును స్త్రీలకు పదునాలుగుసంవత్సరములును దాటకమునుపు వివాహములు చేయకుండుటకును, నియమములేర్పఱిచి యొడంబడికలలో ప్రముఖులగు రాజపుత్రులందఱిచేతను వ్రాళ్ళు చేయించెను. 1891 వ సంవత్సరమునందు రాజపుత్రులలో 2647 వివాహములు జరిగినవి.—ఈవివాహములలో 186 మాత్రము వయస్సువిషయమున సమాజవిధుల నతిక్రమించి చేయఁబడినవి. వ్యయవిషయమున 68 మాత్రము సమాజవిధుల నతిక్రమించి చేయఁబడినవి. ఉత్తరక్రియలవిషయమున నాసంవత్సరమునందు సంభవించిన 1480 మరణములలోను 31 శ్రాద్ధములలో మాత్రమే సమాజవిధుల నతిక్రమింపబడినవి. ఈయేర్పాటువలన నిప్పుడు శిశుహత్యల కావశ్యకము లేకపోయినది. వివాహశ్రాద్ధవ్యయములవిషయమున రాజపుత్రులవలన విధించినమార్గము నితర దేశములవారునుగూడ ననుసరింతురుగాక !

ట్రావెన్కూరురాజ్యము [1894 నవంబరు నెల].

దక్షిణహిందూస్థానములోఁ గలయున్న హిందూరాష్ట్రములలో ట్రావెన్కూరు ప్రధానమయినది. దీనివైశాల్యము 6730 చదరపుమైళ్ళు. ఇందలి జనసంఖ్య 1891 వ సంవత్సరమునందు 25,57,840 ఉండెను. వచ్చుబడిన వత్సరమునకు ఇరువదియాఱు

లక్షరూపాయయి. ఈట్రావెన్కూరురాజ్యము దక్షిణమళయాళదేశ మనఁబడును. ఇది పూర్వపు కేరళరాజ్యములో దక్షిణభాగము. ఈరాజ్యము మిక్కిలిసుందరమయి భరతఖండమునందుఁ గలదేశము లలోనెల్ల మిగులదక్షిణమయి కన్యాకుమార్యగ్రమువఱకునువ్యాపించి యున్నది. మలయపర్వతము లనఁబడెడు పడమటికనుమ లీదేశమునం దున్నందున దీనికి మలయాలదేశమని పేరువచ్చినది. ఈ పర్వతముల యందు చందనవృక్షములు జాజిచెట్లు మొదలయినవి విస్తారముగా పెరుగును. ఏలకులు మొదలయిన సుగంధద్రవ్యములవలనను కలపవల నను దొరంతనమువారి కీదేశమున సంవత్సరమునకు మూడులక్షల ముప్పదివేల రూపాయలు వచ్చును. ఏలకులు, మిరియములు, పోకలు మొదలయిన వీదేశమునం దపరిమితముగా పండును. ఈదేశమునం దయిదులక్షలు క్రైస్తవు లున్నారు. వీరిలో దాదాపుగా మూడు లక్షలు క్రీస్తుశకారంభమునుండియు తన్మత మవలంబించుచువచ్చిన సిరియన్ క్రైస్తవుల సంతతివారు; లక్ష యేఁబదివేలు రోమన్ కాథ లిక్కులు, ఇంగ్లీషురాజ్యము వచ్చినతరువాత నిప్పటి క్రైస్తవమతా చార్యులబోధవలన క్రైస్తవులయినవారు ఏఁబదియేడువేలుమాత్రమే యున్నారు. ఈరాజ్యమునకు తిరువనంతపురము రాజధాని; ఇందు నలువదివేలజను లున్నారు. కోటలోపల మహారాజుగారిమందిరమును అనంతపద్మనాభస్వామియాలయమును, ఉన్నవి. ఇక్కడ మొదటితర గతి యింగ్లీషుశాస్త్రపాఠశాల యున్నది. ఇక్కడి యున్నతపాఠశాల లోను శాస్త్రపాఠశాలలోను 1700 విద్యార్థులుచదువుకొనుచుందురు. ఈపట్టణమునం దొక బాలికాపాఠశాలసహితము గలదు. అదిగాక యిందొక వైద్యపాఠశాలకూడ ప్రత్యేకముగా నున్నది.

ఈమళయాళదేశమును పరశురాముఁడు సంపాదించి బ్రాహ్మ

ణులకు దానము చేసెనని చెప్పుదురు. ఈనంబూరి బ్రాహ్మణుల యొక్క పరిపాలనము క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము 68 సంవత్సరములక్రిందటఁ బరిసమాప్తి నొందినది. 1870 వ సంవత్సరమునుండి యీదేశమును మహారాజా సర్ బలరామవర్మ, జీ. సి. యస్. ఐ. గారు పాలించుచున్నారు. ఈరాజులు తాము క్షత్రియులమని చెప్పుకొనుచున్నను వీరు వంశపరంపరగా బ్రాహ్మణులకుఁ బుట్టుచున్న వారు. ఈదేశమునందలి యాచారవ్యవహారములు విచిత్రములయి నవి. అందుఁ గొన్ని క్రూరములయి మూర్ఖజనసైకాదరణీయములుగా నున్నవి. ఇక్కడ బ్రాహ్మణులప్రభావ మత్యధికముగా నున్నది. ఇక్కడి మహారాజు లింగ్లీషు చదువుకొన్నవారై యును బ్రాహ్మణులకు లోఁబడి బహువిషయములయందు వారిచేతులలో బొమ్మలవలె నుండి వారాడించినట్లెల్ల నాడుచుందురు. మహారాజు సువర్ణగోగర్భమునుండి వచ్చుటచేత పవిత్రుఁడయి బ్రాహ్మణతుల్యుఁడగు నని చెప్పి, బ్రాహ్మణులాతనిచేత తనయెత్తు బంగారముతో గోవును జేయించి యందులోనుండి దూఱి యీవలికి వచ్చి యాబంగారమును బ్రాహ్మణులకు పంచిపెట్టినతరువాత నతఁడు శుద్ధుఁడయ్యెనని చెప్పి తాము భోజనము చేయునప్పు డతనిని జూడనిత్తురు. బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయునప్పుడు చూచెడుభాగ్యము లభించినతరువాత మహారాజుగారు తనబంధువులతో భోజనప్రతిభోజనములు మానివేయవలెను. ఇటువంటి బ్రాహ్మణభక్తి గలమహారాజుచేత స్థాపింపఁబడిన పలువదియైదుసత్రములలోను కడుపార భోజనముచేసి కాలమును సోమరితనముతోఁ గడుపవచ్చునని బ్రాహ్మణులనేకు లితరదేశముల నుండినహాతము వచ్చి ట్రావెన్కూరులో నివసింతురు.

అద్వైతమతస్థాపకుఁడైన యాదిశంకరాచార్యులవారు కేరళ

బూరిబ్రాహ్మణవంశజుఁడు. ఈనంబూరిబ్రాహ్మణులలో జ్యేష్ఠభ్రాత మాత్రము వివాహము చేసికొని దాయము పొందును. ఈబ్రాహ్మణకన్య లెంతకాల మయినను వివాహము లేక యుండవచ్చును; బ్రాహ్మణస్త్రీలు కొందఱు రజస్వల లయినచిరకాలమునకు వివాహిత లగుదురు; కొందఱు వివాహము లేక యావజ్జీవమును కన్యలుగానే యుండి మరణము పొందుదురు. శూద్రు లయిననాయరులలో కన్యలకు చిన్నతనములోనే వివాహ మను పేరు పెట్టి యొకతంతునడుపుదురు గాని వారు పెద్దవా రయినతరువాత పెండ్లిచేసికొన్నభర్తను విడిచి మఱియొక స్వజాతివానితోఁగాని బ్రాహ్మణునితోఁగాని యథేచ్ఛముగా కాపురము చేయవచ్చును. దాయ మెప్పుడును తోఁబుట్టుపడుచులకును వారిబిడ్డలకును వచ్చునుగాని పురుషులకు సొత్తునందు స్వాతంత్ర్యము లేదు. తోఁబుట్టినపడుచుగాని యామెకూఁతురు గాని లేకపోయినపక్షమున వంశము నిలుచుటకయి పురుషుఁ డొక స్త్రీని చెల్లెలినిగా పెంచుకొనవలెను. మనదేశమునందు జుట్టు శిరస్సున వెనుకవైపునుండి వెనుకకు వ్రేలాడుచుండఁగా మళయాళదేశమునందు జుట్టు ముందువైపునకుండి ముందుప్రక్కకు వ్రేలుచుండును. ఈయాచారము లొక్కట్రావెన్కూరురాష్ట్రములోనే గాక కొచ్చిరాజ్యమునందును, ఇంగ్లీషువారిపాలనములో నున్నమలబారు మండలమునందును, కొంతవఱకు దక్షిణకన్నడదేశమునందునుగూడ నున్నవి. మలబారనఁబడెడియుత్తరమళయాళములోను కన్నడదేశములోను నాయరు లాఱులక్షలకంటె నధికముగా నున్నారు. వీరియొక్కకుటుంబము లన్నియు నవిభక్తకుటుంబములు. అవి తరవాడు లని చెప్పఁబడును. ఎన్నితరములు దాఁటినను, ఆదియం దేవో యొక్కొక్కమూల స్త్రీనుండి వచ్చినస్త్రీసంతతివా రందఱునొక్క

క్కతరవాడిలోఁ జేరియుందురు. ఒక్కతరవాడిలోఁ జేరినవా రంద ఱును నైకకంఠ్యముతో నొప్పుకొన్నఁగాని కుటుంబవిభాగము జర గదు. దాయము స్త్రీపరంపరనుబట్టియే వచ్చుచున్నను, కుటుంబ కార్యమును నిర్వహించువాఁ డెప్పుడును పురుషుఁడుగానే యుండును. కార్యనిర్వాహకుఁ డయినకుటుంబయజమానుఁడు కర్ణవాసుఁ డని చెప్పఁబడును. అతఁడు కుటుంబముపైని నిరకుంశాధికారము చెల్లిం చుచు, తనయిష్టమువచ్చినవారి నాదరించుచు నిష్టమురానివారి ననాద రించుచు నుండును. అతఁడు కుటుంబవిత్తము నన్యాక్రాంతము చేయఁ గూడదుగాని తక్కినవిషయములయందు మనస్సువచ్చినట్లు వారిపై నధికారము చెల్లింపవచ్చును. కుటుంబములోని తక్కినవారు భరణ మునకుమాత్ర మర్హులు. పురుషులయొక్కగాని స్త్రీలయొక్కగాని స్వార్జితము వారిబిడ్డలకుఁ జేరక తరవాడికిఁ బోవును. ఒకపురుషుఁ డెంతధనము సంపాదించి మృతుఁ డయినను, ఆధనములో కాసయి నను వానిభార్యకుఁగాని బిడ్డలకుఁగాని రాదు. పురుషునిభార్యాపుత్రు లాతనితరవాడి (కుటుంబము) లోఁ జేరినవారు కారు. ఒక్కస్త్రీ యొక్కభర్తసహితే మామెయొక్క తరవాడిలోఁ జేరినవాఁడు కాఁడు. వివాహబంధమును బలపఱిచి స్వార్జితములో భార్యాపుత్రు లకు భాగమువచ్చునట్లు చేయుట కయి యీనడుమఁ గొంతప్రయ త్నము జరిగినమీఁదట నొకనిర్ధారణీయశాసనము పుట్టినది గాని యీదేశమునందలి బ్రాహ్మణులును ప్రముఖులుగ నున్నఘనులును దానికిప్రతిపక్షు లయి యీశాసనము నిర్ధారితము గాకుండ రూపు మాపుట కయి బహుప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. పూర్వాచార పరాయణు లయినయీఘనులు తమదేశము విష్ణుదేవునియొక్క యీఅవ యవతారపురుషుఁ డయినపరశురామునిచే సంపాదింపఁబడి

బ్రాహ్మణుల కియ్యఁబడిన దగుటచే నందలిభూములు విభాగార్హములు కా వనియు, అందుచేతనే బ్రాహ్మణకుటుంబములలో జ్యేష్ఠభ్రాత యొక్కఁడుమాత్రమే వివాహమాడి సొత్తనుభవింపవలె నని ధర్మ శాస్త్రములు విధించుచున్న వనియు, తక్కినసోదరులు యథేష్టముగా నితరజాతులస్త్రీల నుంచుకొని యనుభవింపవచ్చునని ధర్మశాస్త్రము లును మతమును శిష్టాచారమునుగూడ నంగీకరించుచున్న వనియు చెప్పుచు పరశురామస్మృతిలోఁబడి

"నాదయిన యీదేశమునందు సమస్తజాతులలోను సామం తులలోను తదితరులలోను పాతివ్రత్యము లేకపోవునుగాక ! బ్రాహ్మణులలోను ద్విజులలోనుమాత్రము భార్యలు పాతి వ్రత్యవిధుల ననుసరింతురుగాక ! ఇతరులలో పాతివ్రత్యనియ మము లేకపోవునుగాక ! ఈ సత్యమును నేను ఘోషించు చున్నాను."

అని యర్థ మిచ్చెడుశ్లోకములను ప్రమాణవాక్యములుగా నుదాహ రించుచున్నారు. ఆదేశమునం దితరజాతులలో వివాహబంధమును నెల కొల్పి భార్యాపుత్రాదులను దాయార్హులనుగా నేర్పఱిచినపక్షమున, బ్రాహ్మణు లుంచుకొనుట కర్హులౌ రాండ్రయినస్త్రీలసంఖ్య తక్కువగు నన్నభీతిచేతను తమగౌరవము తక్కువగు నన్నసందేహముచేతను వా రాదేశములో వివాహాచారస్థానమునకు గర్భశత్రువులుగానున్నా రు. ఇచ్చవచ్చినట్లు స్త్రీలు వ్యభిచరింపవచ్చుననియు, స్త్రీలు పయిట వేసికొనఁగూడ దనియు విధించెడు ధర్మశాస్త్రమునకంటె క్రూరతర మయినహేయగ్రంథము లోకములో మఱియొకటియుండునా ? అట్టి దుర్వాక్యములను గలపుస్తకము నీశ్వరకృత మైనధర్మశాస్త్ర మని చెప్పి పేరుపెట్టుచుటకంటె క్రూరకిరాతకృత మైనయధర్మశాస్త్రమని

దానికి నూతననామకరణము చేయుట యెంతయు యోగ్యముగా నుండును. క్రూరాచారపిశాచప్రభావముచేత నంధులయి యెట్టివారును దమలోనున్న దుష్టాచారముల స్వరూపస్వభావమును జూడలేక పోదురుగదా! స్త్రీజాతికెల్ల నలంకారమయిన పాతివ్రత్యమును ధర్మశాస్త్రములను నిరర్థకనామమును వహించిన పాడుపుస్తకములు బ్రాహ్మణేతర జాతులనుండి యుపహరించి తుచ్ఛేంద్రియ సుఖలోలురయిన బ్రాహ్మణపశువులు కామాగ్ని కాఁకుబలల బలిపెట్టుచున్నవి గదా? ఆయుత్తమదేశమునందు స్త్రీలకు వివాహములేదు. పాతివ్రత్యము లేదు. బిడ్డలకు తండ్రి యెవ్వఁడో నిశ్చయములేదు. అందుచేత దాయము స్త్రీపరంపరకే వచ్చును. ఈదాయమునకు మరుమక్కదాయ మని పేరు. మరుమక్క శబ్దమునకు మళయాళభాషయందు మేనల్లుఁడని యర్థము; దీనినే కన్నడభాషయందు అళియసంతానమని చెప్పుదురు. అళియ యనఁగా మేనల్లుఁడు.

ఈవిధముగా నిజమయినవివాహము లేకపోయినను, ఆదేశమునందు ప్రతిస్త్రీకిని రజస్వల కాకముందు తాళికట్టనుపేరుతో నొక వివాహప్రహసనమును నడుపుదురు. తాళి యనఁబడెడుపుస్తెనుకన్యకకు బ్రాహ్మణుఁడుగాని స్వజాతిపురుషుఁడుగాని మెడకు కట్టును. ఈదేశమునందలి వివాహములకువలెనే జ్యోతిష్కులు వధూవరుల జన్మపత్రములను పరిశోధించి యిరువుర గ్రహనక్షత్రాదులు ననుకూలముగా నున్నయెడల వైభవముతో వివాహము చేయుదురు. పెండ్లికొమారుఁడుచేత నొకకత్తిధరించి బంధువర్గములతోఁ గలసివాద్యములతో నూరేగుచువచ్చి నెదుర్కొన్న తరవాడిలోనివారితో పెండ్లికిఁబోయి పెండ్లికొమార్తెతో నరసను పెండ్లిపీటమీఁదఁ గూరుచుండి కత్తి క్రిందఁబెట్టి మెడకు శతమానముకట్టును. పిమ్మటఁబెండ్లికూఁతుఁడ... ణ

మునుచేతధరించును. అప్పుడు బ్రాహ్మణులును బంధువులును వధూవరుల నాశీర్వదింతురు. ఈ విధముగా మూడుదినములు పెండ్లితంతు నడచినతరువాత నాలవదినమున వధువరులు స్నానముచేసి యేక వస్త్రమును ధరించి పెండ్లికూఁతువారియింట నొకవిస్తరిలో బువ్వము బంతి భుజించి తరువాత తిన్నవిస్తరిని రెండుగాఁ జీల్చి ధరించినబట్టను నడిమికి చింపుకొందురు. అక్కడితో వివాహబంధవిసర్జన మగును. ఆమఱునాటినుండియు భార్య భర్తను విడిచిపెట్టి స్వైరిణి యయి తన యిష్టమువచ్చినవానితో సుఖింపవచ్చును.. తనకంటె తక్కువ జాతివానితో మాత్రము కలియఁగూడదు. నంబూరిబ్రాహ్మణులు భూదేవత లనియువారియొక్క సుఖమునిమిత్తమై మళయాళదేశములోని స్త్రీలందఱును సృజియింపఁబడి రనియు జనులలోఁగల వెఱ్ఱియభిప్రాయ మిప్పుడిప్పుడు కొంత వదులుచున్నది. అయినను బ్రాహ్మణ ప్రభావ మేమోగాని యాదేశమునం దిప్పటికినిసహితము దేశపరిపాలకులయిన క్షత్రియులస్త్రీలుకూడ బ్రాహ్మణులనే వరించి వారివలననే సంతానమునుగనుచున్నారు. కాఁబట్టియాదేశమునకు పరిపాలకులుగా వచ్చు రాజులతండ్రు లందఱును బ్రాహ్మణులే. రాజకుటుంబములో నుండు స్త్రీలందఱును బ్రాహ్మణులకు భోగస్త్రీలు. మహారాజు యొక్క మరణానంతర మాతనిసొత్తులో నరకాసును చేసికొన్న భార్యకుగాని కన్నబిడ్డలకుఁ గాని చెందదు.

కుటుంబములోనివారిలో నందఱికంటెను వయస్సుచేత పెద్ద వాఁడుగా నుండువాఁడు తరవాడికి కర్ణవానుఁడుగా నుండును. అతఁడు తరవాడిలోఁ జేరినవా రెంతదూరపువా రయినను వారినందఱిని సమానముగా నాదరింపవలసినవాఁ డయినను స్వభావమునుబట్టి సాధారణముగా దగ్గఱవారియం దధికారము చూపి దూరపువారి

ననాదరణముచేయుచు మిగులుపన్ని కుటుంబసత్వములోనుండి సొమ్ము మిగిల్చి రహస్యముగా తనభార్యపుత్రుల కిచ్చుచుండును. తర వాడిలోఁ జేరినస్త్రీ లెవ్వరును కర్ణవానునియొక్క యనుమతిలేకభర్త లతో కాపురము చేయుట కయినను ఇల్లు విడిచి పోఁగూడదు. అట్లు పోయినపక్షమున, కుటుంబపుసొత్తులోనిస్వత్వ మంతయు పోవును. భర్తల నేర్పఱచుకొనుటలోఁగాని బిడ్డలకు విద్య చెప్పించుటలోఁ గాని స్త్రీల కేవిధమయిన స్వాతంత్ర్యమును లేదు. పడుచులకు భర్తలనేర్పఱచువాఁడు కర్ణవానుఁడుగాని తల్లితండ్రులుగారు. అందు చేత వివాహసంబంధములు సాధారణముగా కన్యల సుఖలాభముల నిమిత్తమయి చేయబడక కర్ణవానుని ధనలాభమునిమిత్తమే చేయఁ బడును. కుటుంబయజమానుఁ డయిన కర్ణవానుఁ డేర్పఱిచినభర్తను స్త్రీనిరాకరింపఁగూడదు. ఆముసలివానికి కోపమువచ్చి యీవఱ కున్నభర్తను విడిచిపెట్టుమని యాజ్ఞాపించినపక్షమున, నలుగురుబిడ్డల తల్లియయినను భర్తను తక్షణమే విడిచిపెట్టి యతనిసెల వయినచో వేఱొకభర్తను స్వీకరింపవలెను. అందుచేత పురుషుఁ డెప్పుడును తన భార్యతరవాడియొక్క కర్ణవానునికి కోపమువచ్చినపక్షమున నతఁ డేనిమిషమునఁ దనభార్యను బిడ్డలను ఎడఁబాపునో యని భయపడుచు వానిని దక్షిణ లిచ్చి యనుసరించుచుండవలెను. కర్ణవానునికి కుటుం బములోని యేస్త్రీమీఁద కోపము వచ్చినను అతఁడు తనయిష్టాను సారముగా నావఱకున్నభర్తను లేవఁగొట్టి స్త్రీ యిష్టపడని మఱి యొకభర్త నంటగట్టవచ్చును. భర్తలయొక్క యాజ్ఞలకు లోఁబడ వలసినవారుగాక బ్రాహ్మణులయొక్క యింద్రియసుఖార్థమే తాము జన్మమెత్తితి మని భావించుచు వచ్చినప్పు డెల్లను వెనుకటిభర్తనువిడిచి క్రొత్తభర్తను వరించుస్వాతంత్ర్యము కలవా

రయి తమ కిష్టము లేకపోయినను కుటుంబయజమానుని యాజ్ఞానుసారముగా ప్రాతబట్టలనువలె భర్తలను విసర్జింపవలసిన స్త్రీలు గలదేశమునందు పాతివ్రత్యబీజమంకురించి యెట్లువృక్షమయి వెలయఁ గలుగును? స్త్రీలస్థితి యిట్లుండఁగా పురుషుఁడు సహితము తన కెక్కువ యందకత్తె దొరికినను యౌవనవతి దొరికినను ఆవల నున్న భార్యను విడిచి క్రొత్తదానిని చేకొను పురుషునకు భార్యనుగాని బిడ్డలనుగాని పోషింపవలసినభారము లేదు. స్త్రీవిద్యాభ్యాసము కొంతకాలముక్రిందట మళయాళదేశములో నధికముగా నుండినను, ఇప్పుడదియు నంతకంతకు క్షీణించుచున్నది. పూర్వకాలమునందు సహిత మాయల్పవిద్య యీదేశమునందలి వేశ్యలలోవలెనే పురుషుల నాకర్షించుటకొఱకే యుపయోగపడుచు వచ్చెనుగాని పాతివ్రత్యమును పెంపొందించుటకుఁ గాదు. ఆకాలమునందు నంబూరిబ్రాహ్మణులు తమ బ్రాహ్మణభార్యలు విద్యాగంధ మెఱుఁగని మూర్ఖురాండ్రుగా నుండినందున విద్యావతు లయిన నాయరుస్త్రీలతో కాలక్షేపము చేయుచుండిరి. ఈకాలమునం దంతకంతకు నాయరుకాంతలు విద్యాభావముచేత విప్రాంగనలతో సమానురాండ్రగుచుండఁగా వెనుకటిసమ్మోహనశక్తియు తగ్గుచున్నది. పురుషులవిద్యసహిత మాదేశమునం దంతగా వృద్ధిపొందుట కవకాశము లేదు. కొడుకునకు విద్య చెప్పింపవలసినభారము కన్న తల్లిదండ్రులకు లేక యెక్కడనో దూరబంధువైన కర్ణవానునియం దుండుటచేత బహుతరముగా బాలురవిద్యావిషయమునుగూడ కుటుంబయజమానుఁ డంతగా శ్రద్ధవహించుటలేదు. తండ్రి కొకవేళఁ దనకొడుకులకు విద్య చెప్పింపవలెనని యున్నను కర్ణవానుని యిష్టము లేక భార్యను బిడ్డలను తనయింటికి, గొనిపోయి యుంచుకొని విద్య చెప్పింపను గూడదు; తానువచ్చి

భార్య యింటివద్దనుండి పిల్లలకు విద్య నేర్పనురాదు. అందుచేత తర వాడినివిడిచి వేఱుగా నుండఁదటస్థించిన యెక్కడనో కొందఱివిషయ ములోఁదక్క సాధారణముగా విద్యాభివృద్ధికి మార్గము లేదు. అటు వంటిసమయములో సయితము కారణాంతరములచేత నాకస్మికముగా కర్ణవానుఁడు భార్యాపుత్రులను తండ్రినుండి యెడఁబాపి బిడ్డలకు విద్యావిఘాతము కలుగఁజేయవచ్చును. ఇవియు, నిటువంటివే యింకను పెక్కులునుక్రూర మయిన దేశాచారమువలన వచ్చినయనర్థకములు నీతిని దేశక్షేమమును గోరుప్రతిపురుషుఁడును తనశక్తినంతను విని యోగించి దేశమున కీవ్యభిచారకళంకమును తొలఁగించుట కయి పాటుపడవలెను. దొరతనమువా రట్టిప్రయత్నములు చేయువారికి తోడుపడి దేశమునందు నీతివర్తనమును బెంపొందింపవలయును. దొరతనమువా రిప్పుడుచేయవలసిన దంతయుకామాంధులయినవారు స్వప్రయోజనపరు లయి మానవతుల పాతివ్రత్యభంగమువలననే సుఖ పడఁగోరి దుర్నీతిని స్థిరపఱుచుట కయి పలుకుయుక్త్యాభాసములను పెడచెవినిబెట్టి, వివాహబంధముచేత బద్ధు లయి సుఖపడఁగోరువారి కట్టిస్వాతంత్ర్య మిచ్చుట యొక్కటే. ఇప్పటిశాసనములనుబట్టి భార్యయు భర్తయుఁ గలిసి యేకముగానుండుటకు స్వాతంత్ర్యము లేదు. తాము సంపాదించుకొన్న ధనమును తమబిడ్డల కిచ్చుటకు స్వాతంత్ర్యము లేదు; తాము గన్నసంతానమునకు తాము సంరక్షు లలుగా నుండుటకు స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఈనిర్బంధములమూలమున నాదేశమునందు నిజ మయినవివాహసంబంధము లేదు. కాఁబట్టి యీనిర్బంధములను తొలఁగించి భార్యనుండి భర్తను భర్తనుండి భార్యను నెడఁబాపెడి యధికార మితరులకు లేకుండఁజేసి వ్యభిచార

మును వివాహమునుగా మార్చుట ప్రజలక్షేమమును కాంక్షించెడు ప్రభుత్వమువారికి ముఖ్యకర్తవ్యము.

మైసూరు రాజ్యము. [1894 డిసెంబరు నెల.]

మైసూరురాజ్యము దక్షిణహిందూస్థానములో నుండు స్వదేశరాష్ట్రములలో నెల్లను పెద్దది. దీని వైశాల్యము 27406 చదరపుమైళ్ళు. జనసంఖ్యయం దీమైసూరురాజ్యము హిందూదేశమునందుఁగల స్వదేశరాష్ట్రములలో రెండవదిగా నున్నది. 1881 వ సంవత్సరమునందు చేసిన జనపరిగణనను బట్టి యీదేశమునందు 4914110 జను లుండిరి. ఈదేశముమీఁద వచ్చుబడి సంవత్సరమునకు కోటిరూపాయలకంటె నధికముగా నున్నది. టిప్పుసుల్తాను కాలములో 1791 వ సంవత్సరమునం దీదేశముమీఁద 40 లక్షలరూపాయలు రాఁబడివచ్చెను; పూర్ణయ్య మంత్రిగానుండి ప్రభుత్వముచేసినకాలములో 74 లక్షలరూపాయలవఱకును పెరిగినది; పదిసంవత్సరములక్రిందట ననఁగా 1884 వ సంవత్సరమునందు 106 లక్షలరూపాయలవఱకును వృద్ధి యయినది. ఈదేశము సుందరములయిన పర్వతారణ్యములచేతను దుర్గములచేతను మిక్కిలి మనోహరమైనది. ఈదేశములో నుత్తరమం దున్నయేఱులన్నియు కృష్ణానదిలో సంగమించును; కావేరినది దక్షిణమునకుఁ బ్రవహించును; ఉత్తరపినాకినియు దక్షిణపినాకినియు పాలేరును తూర్పుగా పాఱును. ఈదేశమునందు 800 చెఱువులున్నవి. వీనిలో పెద్దది 40 మైళ్ళకైవారము కలదిగా నున్నది. ఇక్కడి జనులలో దాదాపుగా నలువదిలక్షలు హిందువులుగాను, రెండులక్షలు మహమ్మదీయులుగాను,

ముప్పదివేలు క్రైస్తవులుగాను, ఉన్నారు. ఈహిందువులలో లింగాయతమతస్థులయిదులక్షలును, జైనులుపదునొకండువేలును, ఉన్నారు. ఈదేశమునందలి అడవులలో మంచిగంధపుచెట్లు విశేషముగా గలవు. కోలారులో బంగారపుగను లున్నవి. ఇది కిష్కింధాపురాధీశుండయి నసుగ్రీవుండు పాలించినదేశమని చెప్పుదురు. 1734 వ సంవత్సరమునందు సింహాసన మెక్కిన చిక్కకృష్ణరాజు రాజ్యముచేయుచున్న కాలములో హైదరాలీ యనుమహమ్మదీయవీరుండు రాజ్యము నాక్ర



మహారాజ చామరాజేంద్ర ఉదయవర్.

మించుకొనెను. 1799 వ సంవత్సరమునందు హైదరాలీకొడుకయిన టిప్పుసుల్తానును జయించి యింగ్లీషువారు కృష్ణరాజును సింహాసన మెక్కించిరి. అతఁడు యుక్తవయస్సు గానివాఁడయినందున మంత్రియైనపూర్ణయ్య యనుమహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుఁడు 1810 వ సంవత్సరమువఱకును బహుసమర్థతతో రాజ్యపరిపాలనము చేసెను. కృష్ణరాజు రాజ్యమును పూనినతరువాత మంత్రి యీవఱకు కూడఁబెట్టిన ధనమంతయు వ్యయము చేసి యప్పులపాలుకాఁగా నింగ్లీషుదొరతనమువారు 1831 వ సంవత్సరమునందు పాలనము తాము వహించి యతఁడు చేసిన జెబ్బనిదైనకులకు బయూపాయకులయప్పును దీర్చి వేసి దేశము వృద్ధిపఱచిరి. వెనుకటిరాజునకు దత్తపుత్రుఁడయి ప్రస్తుతపరిపాలకులుగా నున్న మహారాజా చామరాజేంద్రఉడయవర్ గారు 1881 వ సంవత్సరమునందు సింహాసనమునకు వచ్చిరి. ఈయనపటమిందు పైని జేర్పఁబడినది. ఈమహారాజుగారు మిక్కిలి తెలివిగలవారు. వీరు జనప్రతినిధిసంఘము నొకదానిని స్థాపించి ప్రతిసంవత్సరమును నవరాత్రములలో వారికి రాజ్యపరిపాలనక్రమమును నివేదింతురు. అతిబాల్యవివాహములను, అతివృద్ధ వివాహములను, మాన్పుటకయి వీ రీనడుమ నొకశాసనము చేసిరి. బెంగుళూరిలో మొదటితరగతిశాస్త్రపాఠశాల యున్నది. రాజధాని యైనమైసూరు నగరమునందు గొప్పబాలికాపాఠశాల గలదు. అందు ఆఱునూఱుగురుబాలికలు చదువుచుందురు. ఈపాఠశాలకు యుక్తవయస్సు వచ్చినబ్రాహ్మణబాలికలుకూడ పోయి చదువుదురు. రాజధాని యైనమైసూరుపురములో 74 వేలును, ఇంగ్లీషువారిసేన యుండుబెంగుళూరిలో 180 వేలును జనులున్నారు.

బరోడా రాజ్యము [1895 జనేవరి నెల]

బొంబాయిరాజధానిలోఁగల స్వదేశీయసంస్థానములలో నెల్ల బరోడారాజ్యము మిక్కిలి గొప్పది. దానివైశాల్యము 8570 చతురపుమైళ్ళు. ఆరాజ్యమునందు 1891 వ సంవత్సరములో చేసిన జనపరిగణననుబట్టి 2414200జను లున్నారు. ఆదాయము సంవత్సరమునకు నూటనలువదిలక్షలరూపాయలు వచ్చును. ఈరాజ్య మంతయు నించుమించుగా ఘూర్జరదేశములోఁ జేరియున్నది. దేశము మిక్కిలి ఫలవంత మయినది. ఇక్కడిజనులలో దాదాపుగా రెండులక్షలుమహమ్మదీయులును. ఏఁబదివేలు జైనులును, ఎనిమిదివేలు పారిసీలును, ఉన్నారు. ఈదేశమును పాలించుప్రభువునకుగాయకవా రనునది బిరుదనామము ఆపదమునకు గోపాలుఁ డని యర్థము. శ్రీకృష్ణుని బట్టి యీపే రాదేశపు ప్రభువులకుఁ గలిగినది. ఈమహారాష్ట్రసంస్థానము నూటడెబ్బదియేండ్లక్రిందట స్థాపింపఁబడినది. 1856 వ సంవత్సరమునందు ఖండేరా వనునతఁడు గాయకువారయ్యెను. అతఁడు 1857 వ సంవత్సరమునందు జరగిన బంగాళా సిపాయిలకలహములో నింగ్లీషువారి పక్షముననుండి తోడ్పడినందున, ఇంగ్లీషుదొరతనమువా రాతని రాజ్యముమీఁద సంవత్సరమునకు మూఁడులక్షలరూపాయల పన్నును. తగ్గించిరి. అతఁడు 1870 వ సంవత్సరమునందు మృతినొందఁగా, ఆవఱకన్నగారికి విషము పెట్టించుటకుఁ బ్రయత్నముచేసె నన్నయనుమానముమీఁద చెఱసాలయందుఁ బెట్టఁబడియున్న యాతనితమ్ముఁ డగు మల్హారరావు సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఆతఁడు బంగారముతోను వెండితోను ఫిరంగులు చేయించుట మొదలయినవానిక్రింద ధనమును దుర్వ్యయముచేయుచు దుష్పరిపాలనము చేయుచు వచ్చిన న

రాజ్యముయొక్క క్షేమమున కావశ్యకము లయినకొన్నిమార్పులను జేయుట కయి యింగ్లీషుప్రభుత్వమువారు 10 మాసములు గడువేర్ప ఱిచిరి. ఆగడువులోపలనే మల్హారిరావుగాయకవా రక్కడిరెసిడెంటగు కర్నల్ ఫేరుదొరవారికి విషము పెట్టించుటకు ప్రయత్నము చేసినట్టు నేరము మోపఁబడి విమర్శమీఁద రాజ్యపదభ్రష్టుడుగాఁ జేయఁబడె ను. తదనంతరమున దొరతనమువారు వెనుకటిగాయకవారగు ఖండే రావుగారి భార్యకు శాయాజీరావుగారిని పెంచుకొనుట కనుజ్ఞ యిచ్చి, ఆతనికి యుక్తవయస్సు వచ్చువఱకును దేశపరిపాలనముఁ జేయుట కయి శ్రీరాజా-సర్-టీ. మాధవరావుగారిని నియమించిరి. శ్రీమాధవ రావుగారు దేశాభివృద్ధి కయి పెక్కులుమార్పులు కలిగించి రాజ్యము నందు సత్పరిపాలనము నెలకొల్పిరి. ఇప్పటిగాయకవా రగుట శాయాజీ రావుగారికి మంచివిద్య చెప్పించుటచేత, ఆయన యిప్పటిసంస్థానాధి పతులలో మిక్కిలి విద్యాధికులుగాను జన క్షేమమునకు పాటుపడు వారుగాను ఉన్నారు.

ఈయనవయ స్సిప్పుడు ఇరువదియేడు సంవత్సరములు. అతి బాల్యవివాహములు తగ్గించుట మొదలయిన విషయములలో శాస నములుచేయుట కీయనకృషి చేయుచున్నారు. ఈయన యింగ్లాండు దేశమునకుఁ బోవుటయేకాక యిప్పుడుయూరపుఖండమునందు యాత్ర చేయుచున్నారు. ఈయన తమరాజ్యములోని ప్రతిముఖ్యగ్రామమునం దును పాఠశాలలను స్థాపించుట కేర్పాటు చేయుచున్నారు. 1891 వ సంవత్సరమునాటికి బరోడా రాజ్యమునందు 511 పాఠశాలలు స్థాపింపఁబడినవి, బరోడానగరమునం దొక శాస్త్రపాఠశాలయున్నది. రాజ్యములో నలువదిరెండు బాలికాపాఠశాలలు పెట్టఁబడినవి; అం దయిదువేల బాలికలు విద్యాభ్యాసము చేయుచున్నారు. రాజధాని

మైన బరోడానగరమున 1891 వ సంవత్సరమున 116460 ల జను లున్నారు. శాయాజీరావు గాయకవాడుగారి రూపమిాక్రిందిపటమునఁ జూపఁబడి యున్నది.



మహారాజా సర్ శాయాజీరావు గాయకవారు బహదూర్, జీ-సీ-యస్-ఐ.

ఈఘూర్జర దేశములో వల్లభాచార్యమతస్థు లయినయొక తెగ వైష్ణవులు విస్తారముగా నున్నారు. ఈమతములో వణిజు లైనబట్టి యాజాతివారు విశేషముగాఁ జేరి యున్నారు. ఈవైష్ణవగురువులు మహారాజు లనఁబడుదురు. వీరు శ్రీకృష్ణులవారి యపరావతారము లుగా భావింపఁబడి గోపికలవిషయమున శ్రీకృష్ణులవారు ప్రవర్తించిన ట్టుగా శిష్యురాండ్రవిషయమునఁ బ్రవర్తించుస్వాతంత్ర్యము కలవా రుగా నెంచబడుదురు. అందుచేత మూఢవనితలు తామామహారాజు

లతో సంభోగించిన కృతార్థురాండ్రి మగుదు మని నమ్మి యట్లు వర్తిల్లుదురు. ఈప్రకారముగా పుణ్యము వచ్చునని నమ్మి గొప్ప కుటుంబములోనివారుకూడ భర్తలు తమభార్యలను, తల్లిదండ్రులు తమకూఁతులను, అత్తలు తమకోడండ్రను వెంటబెట్టుకొని పోయి యీమహారాజులకు సమర్పించి యానందింతురు. ఇటువంటిమహారాజు లాదేశమునందు డెబ్బండ్రవఱకును గలరు. మతము పేరు చెప్పి యీ మహారాజులు నరరూపమున నున్నమృగములవలెఁ దమశిష్యకాంతల పాతివ్రత్యమునకు భంగముగలిగించు చుండుటయేకాక, రాసమండలి యని పేరుపెట్టి యేటేట తామందఱు నొక్కచోటఁ గూడియొండొరులభార్యలతోసహితము యథేచ్ఛముగా వ్యభిచరింతురు. ఓహో! దుర్మతములు వివేకమునుబోఁగొట్టి మనుష్యులనుమృగముల కంటెను నికృష్టజీవులనుఁ జేయుచున్నవిగదా! ఈమహారాజులు శిష్యులవలన దర్శన మిచ్చినందున కయిదురూపాయలును, శరీరములు ముట్టనిచ్చి నందున కిరువదిరూపాయలును, కాళ్ళు కడుగనిచ్చినందునకు ముప్పది యైదురూపాయలును, ఉయ్యెలలోఁ బెట్టి యూఁచనిచ్చినందునకు నలువదిరూపాయలును, గంధము పూయనిచ్చినందునకు నలువదిరెండు రూపాయలును, సరసఁ గూర్చుండనిచ్చినందునకరువది రూపాయలును, ఏకశయ్యాగతులు కానిచ్చినందున కేఁబది మొదలుకొని యేనూఱు రూపాయలవఱకును, కలిసి రాసక్రీడ చేయనిచ్చినందునకు నూఱు మొదలుకొని యిన్నూఱురూపాయలవఱకును, ఉమిసిన తాంబూలము తిననిచ్చినందునకు పదునేడురూపాయలును, తాము స్నానము చేసినట్టిగాని తాము కట్టుకొన్నబట్ట యుతికినట్టికాని నీరు త్రాగనిచ్చి నందుకు పంతొమ్మిదిరూపాయలును, గ్రహింతురఁట! మనుష్యజన్మ మెత్తినవారింతకంటె నెక్కువగాఁ జెడుట సాధ్యమగునా?

గ్వాలియరుసంస్థానము. [1895 ఏప్రిల్ నెల]

మధ్యహిందూస్థానములో నున్నసంస్థానము లన్నిటిలోను గ్వాలియరుసంస్థానము ముఖ్యమైనది. ఇది సింధియామహారాజుగారి పరిపాలనములో నున్నది. ఈదేశముయొక్క వైశాల్యము 29000 వేల చదరపుమైళ్ళు. 1881 వ సంవత్సరమునందు వేసినలెక్క ప్రకారముగా ఈసంస్థానములో 3030743 రు జను లున్నారు; ఈదేశము మీఁది యాదాయము 135 లక్షలరూపాయలు.

సింధియామహారాజుగారు మహారాష్ట్రవంశమువారు. ఈసంస్థానమును స్థాపించిన రాణోజిసింధియాగారు గతశతాబ్దారంభమునందు బాలాజీ పీష్వాగారి పాదుకావాహింగా నుండిరి; 1857 వ సంవత్సరమునందు సిపాయీ లింగ్లీషువారిమీఁద తిరుగఁబడినప్పుడిక్కడి సైనికులుకూడ కలహించిరి. వెనుకటిమహారాజుగారప్పుడుచిన్నలయ్యును కలహకారులతోఁ జేరక యింగ్లీషుప్రభుత్వమువారియెడలరాజభక్తిని గనఁబఱిచిరి. 1858 వ సంవత్సరమునందు సేనలు తిరుగఁబడి తమ్ము విడిచిపోఁగా మహారాజుగారు తనమంత్రితోఁగూడ రాజ్యము విడిచి యాగ్రానగరమునకు పాఱిపోవలసినవా రయిరి. తరువాత వెంటనే యింగ్లీషుసేనలు వచ్చి గ్వాలియరుదేశమును మరల నాక్రమించుకొని మహారాజుగారిని మరల సింహాసనముమీఁద నిలిపినవి.

రాజధాని యైనగ్వాలియరునగరము ఆగ్రాపురమునకు దక్షిణమున నలువదియైదుమైళ్ళదూరమున నున్నది 1891 వ సంవత్సరమునం దీపట్టణములో 85000 జను లుండిరి. విక్రమాదిత్యునికి రాజధానిగా నుండిన యుజ్జయినీనగర మీరాజ్యమునే యున్నది. ఈపట్టణమే కొంతకాలమువఱకును సింధియామహారాజులకును రా

ధానిగా నుండెనుగాని 1810 వ సంవత్సరమునందు దౌలతరావు సింధియాగారు దానిని గ్వాలియరునగరమునకు మార్చిరి.

వెనుకటిమహారాజుగారు 1886 వ సంవత్సరమునందు మృతినొందిరి. ఆయన రూపము క్రిందిపటమునందు చూపబడి యున్నది.



తండ్రిగారు మృతులగునప్పటికి బాలుడైనందున నిప్పటి మహారాజుగారిపక్షమున నొకసభవారిప్పుడు పాలనము చేయుచున్నారు. ఇప్పటి పాలకులు మహారాజ మాధవరావు సింధియాగారు ఈయనపటము దిగువ క్రిందవేయబడి యున్నది.



ఈయనవయస్సిప్పుడు పందొమ్మిదిసంవత్సరములు. ఈసంస్థానముయొక్క చరిత్రమునుమిక్కిలిసంగ్రహముగానిందుఁ జెప్పుచున్నాము.

ఈరాజ్యసంస్థాపకు లయినరాణోజిసింధియాగారు బాజీరావు గారి పాదరక్షలను వహించెడుపనిని ప్రభువునకు తృప్తికరముగాఁ జేయుచు వచ్చినందున, అతఁడు మెచ్చి తనయంగరక్షకసేనకు రానోజీగారిని ముఖ్యునిగాఁ జేసెను. అక్కడనుండి క్రమక్రమముగా వృద్ధినొంది రానోజీగారు యుద్ధములో ధైర్యసాహసములు చూపి మాళవదేశములో కొన్నిభాగములను జయించెను. ఆయనకిడ నున్నసేనలరక్షననిమిత్తము పీష్వాకూడ ఆయనకు కొంత జాగీరిచ్చెను. ఈయన 1750 వ సంవత్సరమునందే మృతినొందెను. 1761 వ సంవత్సరమున పానిపట్టువద్ద జరిగినయుద్ధములోనప్పటిప్రభువయినజనకాజీ హతుఁడగుటయే కాక సింధియాయొక్క దేశ మంతయు పరులపా లయిపోయినది. తరువాత రాణోజీగారియొక్క భోగభార్యపుత్రుఁడయిన మాధోజీసింధియాకు పోఁగా శేషించినస్వాస్థ్యమంతయు లభించెను. ఈమాధవరావుసింధియాను తండ్రివలెనే ధైర్యసాహసములు గలవాఁడయి సేనలను నడిపి 1764 వ సంవత్సరమున నర్మదానది కుత్తరమునం దున్నదేశమును జయించెను. 1774 వ సంవత్సరము వఱకు అతఁడు పీష్వాకు లోఁబడియుండెనుగాని, ఆసంవత్సరమునందు స్వతంత్రుఁడయ్యెను. తరువాత నితఁడు బహుదేశములనుజయించి 1784 వ సంవత్సరమునందు పరలోకగతుఁడయ్యెను. తరువాత దౌలతరావుసింధియా రాజ్యమునకు వచ్చెను. యుద్ధమునందు నేర్పును, సాహసమును ధైర్యమును, ఈయనయందు విశేషముగా నుండినవి. మాధవరావుపీష్వా మృతుఁడయినప్పుడు బాజీరావును సింహాసన మెక్కించుటలో దౌలతరావు సింధియాయొక్క కృషి సఫలమయ్యెను. ఇతఁడు జస్వంతరావు హోల్కారుతో యుద్ధము చేసి యాతనిరాజ్యము కొంత యాక్రమిం

చుకొనెను. ఇటువంటివిజయములవలన గర్వించి యతఁ డింగ్లీషువారి తోడియుద్ధమునకు సహితము వెనుదీయకుండెను. అయినను అలీఘుర్, ఢిల్లీ, ఆగ్రా, లాసవారి అరగాము, అను స్థలములలో నింగ్లీషుసేనలతో జరగిన యుద్ధములో నెల్ల నోడిపోయి, సమాధానమును గోరి గంగా యమునానదులకు మధ్య నున్న దేశములను మాత్రమే కాక యితర దేశములను సహిత మింగ్లీషువారి కియ్యవలసినవాఁ డయ్యెను. దౌలతరావు సింధియా 1827 వ సంవత్సరమున పరలోకగతుఁ డయ్యెను. అతనికిసంతానము లేనందున, అతని భార్య పెంచుకొన్నకొడుకు జనకోజీరావు సింధియా యనుపేరుతో కొంతకాలము రాజ్యము చేసి 1843 వ సంవత్సరమున సంతానహీనుఁడయి మృతుఁడయ్యెను. అతనిభార్య తారాబాయి భాగీరథరావునునతనిని పెంచుకొనఁగా, ఈదత్తపుత్రుఁడు జ్యాజీరావు సింధియా యనుపేరుతో రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈయనబాల్యదశలో తారాబాయిమూలముల పిక్కుచిక్కులు వచ్చెను గాని యింగ్లీషువారు మహాజనపురములోను పణ్యారులోను మహారాష్ట్రసేన నోడించి గ్వాలీయరు రాజ్యమును స్వాధీనము చేసుకొని సేనలజీతముక్రింద 18 లక్షలురూపాయలువచ్చు దేశమును పుచ్చుకొని జ్యాజీరావుసింధియాను మరల రాజునుగాఁ జేసిరి. 1854 వ సంవత్సరములో రాజ్యమీయన వశము చేయఁబడినది. సిపాయీల కలహములలో నింగ్లీషువారియెడల ప్రభుభక్తిఁజూపిన దీమహారాజుగారే. ఈయన ప్రతిరూపమే యిందు మొదట వేయఁబడినది.

కాశ్మీరరాజ్యము. [1895 మెయి నెల]

కాశ్మీరరాజ్య ముత్తరహిందూస్థానములో నున్న స్వతంత్ర రాష్ట్రములలో ముఖ్య మయినది. దేశముయొక్క వైశాల్యము 80900 చదరపుమైళ్ళు. 1891 వ సంవత్సరములో జనులు 2511090 ఆదాయము. 9076000 ల రూపాయలు. ఈ దేశము పర్వతదేశము; పర్వతములు సంవత్సరములో నెనిమిది నెలలు మంచుతోఁ గప్పఁబడి యుండును. కొన్నిచోట్ల మంచు కరఁగి నదులుగా ప్రవహించును. అడవులలో మంచికలప పెరుగును. ఈ దేశములో భూకంపము లప్పుడప్పుడు కలుగుచుండును. 1835 వ సంవత్సరములో భూకంపము గలిగి వేలకొలఁది జనులు మృతినొందిరి. కాశ్మీరదేశము శాలువులకు మిక్కిలి ప్రసిద్ధి. 1752 వ సంవత్సరము మొదలుకొని 1819 వ సంవత్సరమువఱకును దేశము ఆఫ్ఘన్ దేశస్థులక్రింద నుండినది. 1819 వ సంవత్సరమునందు సీకులు దేశమును జయించి, 1845 వ సంవత్సరమున సీకుయుద్ధము జరగువఱకును పాలించిరి. మహారాజా రణజిత్ సింగు తనవద్ద గుఱ్ఱపుదళవాయి యయిన గులాబుసింగున కీదేశము నిచ్చెను. 1846 వ సంవత్సరమునందు డెబ్బదియైదులక్షల రూపాయ లిచ్చినమీఁదట రాజ్య మాతనికి విడిచిపెట్టఁ బడినది. 1875 వ సంవత్సరమునందు గులాబ్ సింగు మృతినొందఁగా జ్యేష్ఠపుత్రుఁ డయిన రణవీరసింగు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతఁడు 1885 వ సంవత్సరము వఱకును ప్రభుత్వము చేసి పరలోకగతుఁడు కాఁగా ఆతని పుత్రుఁడు ప్రతాపసింగు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈతఁడు రాజ్యము తిన్నఁగా పాలించ లేదని కొంతకాలము రాజ్యమొక సభ కొప్పగింపఁ బడినది గాని యిప్పుడు మరల మహారాజుగారి

కియ్యఁబడినది. ఈదేశమునకు శ్రీనగరమురాజధాని. 1891 వ సంవత్సరమున శ్రీనగరములో 120000 ల జను లుండిరి. వీరిలో నలువది



Form a Photo by Bourne and Shepherd, Calcutta.

వేలుమాత్రము హిందువులు; తక్కిన లక్షజనులును మహమ్మదీయులు. దేశ మంతయు నించుమించుగామహమ్మదీయులతో నిండి యున్నను, వెనుకటిమహారాజులలో నొకరు తనతండ్రి చేపజన్మమెత్తె నన్ననమ్మకముచేత దేశములో నెవ్వరును చేపలను తినఁగూడ దని యుత్తరువు చేసిరి. ఇప్పటి మహారాజుగారగుప్రతాపసింగు బహదూరుగారిపటము పైపుటలో వేయఁబడినది. ఈయన రాజపుత్రవంశజుఁడు. వయ స్సిప్పుడు 42 సంవత్సరములు.

ఇందూరు. [1895 జూన్ నెల.]

మాళవదేశమునే యిప్పు డిందూరురాజ్య మని చెప్పుదురు. విక్రమార్కమహారాజు పాలించినప్పు డీదేశమున నుజ్జయనీనగరము రాజధానిగా నుండెను. ఇందూరుపుర మిప్పటిరాజధాని. ఈదేశమును పరిపాలనము చేయుమహారాష్ట్రప్రభువును హోల్కారని చెప్పుదురు. ఈదేశముయొక్కవిస్తీర్ణత 8400 చదరపుమైళ్ళు; ఈరాజ్యమునందు జనులు పదిలక్షలకంటె హెచ్చుగానున్నారు; ఈదేశమువలన వచ్చెడి యాదాయము డెబ్బదిలక్షలరూపాయలు. నర్మదానది యిందూరు రాజ్యములో దక్షిణమునఁ బ్రవహించి దేశమును ఫలవంతముగాఁ జేయుచున్నది.

ఈరాజ్యమును మొట్టమొదట స్థాపించినవాఁడు మల్హారిరావనుగొల్లవాఁడు. హోలనెడుగ్రామనివాసుఁ డగుటచే నతనికి హోల్కా రనుపేరు కలిగినది మల్హారిరావు చిన్నతనములో నొక యధికారియొక్కగుఱ్ఱపుసేనలోఁ గొలువు చేసి 1724 వ సంవత్సర ప్రాంతమున పీష్వాయొక్కయేనూటుగుఱ్ఱపుసేన కధిపతి యయ్యెను.

అతఁడు క్రమక్రమముగా వృద్ధి నొంది, కడపట 1765 వ సంవత్సరమున మరణము ప్రాప్తించునప్పటికి డెబ్బదియైదులక్షలరూపాయలు వచ్చురాజ్యమునకు ప్రభు వయ్యెను. అనంతర మాతనికుమారుఁడు మాలిరావు రాజ్యమునకు వచ్చి, తొమ్మిదిమాసము లయినతరువాత మృతి నొందెను. ఆతనితల్లి యహల్యాబాయి యప్పుడు రాజ్యభారమును వహించి ముప్పదిసంవత్సరములు మిక్కిలి సామర్థ్యముతోను నేర్పుతోను పరిపాలనము చేసి ప్రసిద్ధి కెక్కెను. వెనుకటిమహారాజుగారు 1886వ సంవత్సరమునందు మృతినొందగా ఇప్పటి హోల్కారుమహారాజు సర్ శివాజీరావు హోల్కారు బహదూరుగారు 1886 వ సంవత్సరము జూలయి నెల 12 వ తేదీని సింహాసనమునకు వచ్చిరి. ఈయనవయ స్సిప్పుడు ముప్పదినాలుగుసంవత్సరములు. మహారాజా శివాజీరావు హోల్కారుగారిరూప మీక్రిందిపటమున జూపఁబడి యున్నది:—



ప్రస్తుత హోల్కారు మహారాజుగారు.

ఇప్పటిరాజధాని యైన యిందూరునగరము 1770 వ సంవత్సరమునం దహల్యాబాయిచేత కట్టంబడినది. 1818 వ సంవత్సరమున రాజధాని యిచ్చటికి మార్పంబడినది. 1891 వ సంవత్సరమునం దీ పట్టణమున 92000 వేల జను లుండిరి.

అహల్యాబాయి. [1895 అక్టోబరు నెల]

హోల్కారుసంస్థానమును స్థాపించిన మల్హారిరావు 1765 వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యము చేసి యాసంవత్సరమునందు మృతి నొందెను. ఈమల్హారిరావునకు ఖండీరా వనునతం డేకపుత్రుం డయి యుండి యహల్యాబాయి యనునామెను వివాహమాడి యామెవలన మాలీరా వను నొకకుమారుని ముక్తాబాయి యనునొక కొమారిత నుగని తండ్రి జీవితకాలములో 1754 వ సంవత్సరమున భిల్లులచేత చంపంబడెను. అందుచేత మల్హారిరావుయొక్క మరణానంతరమున మనమం డయినమాలీరావు సింహాసన మెక్కెనుగాని, రాజ్యమునకు వచ్చిన తొమ్మిదిమాసములలోనే యతఁడు లోకాంతరగతుం డయ్యెను. అంతవఱకును వైధవ్యదుఃఖము ననుభవించుచు నేకభుక్తయయి బ్రహ్మచర్యవ్రతము నడుపుచుండిన యహల్యాబాయి యప్పుడు తానే రాజ్యభారమును వహించుటకు నిశ్చయించుకొనెను. అహల్యాబాయి గుణవంతురా లయినను సౌందర్యవంతురాలుకాదు; ఆమె నల్లరూపున సన్నంగా నుండెను. ఆమెకు చదువువచ్చును, పురాణములు స్వయముగా చదువుకొనుచుండును. అందుచే నామె పూర్వాచారములయందు విశ్వాసము కలదయి మెడయం దొక్క పట్టెడను దక్క నితరాభరణముల వేనిని ధరింపక సాధారణమయిన తెల్లబట్టను

కట్టుకొని యొంటిపూట భోజనము చేయుచు పూర్వపద్ధతిని దానములును ధర్మములును జేయుచుండును.

ఇట్టియామె స్వయముగా రాజ్యభారమును వహింప నిశ్చయించుకొన్నప్పుడు స్త్రీ రాజ్యపరిపాలనము చేయుట కిష్టము లేనివారయి పుత్రస్వీకారము చేసికోవలసినదని ప్రధానమంత్రి యైనగంగాధర జస్వంతరావు మొదలయినవారందఱు నామెకు మొట్టమొదట హితబోధ చేసిచూపిరి. ఈగంగాధర్ జస్వంతరావు మంత్రిమాత్రమే కాక యాచార్యపురుషుఁడు నయినందున, రాష్ట్రమునం దాతనికి మాట చెల్లుబడి యపరిమితముగాఁ గలదు. అయినను కడుపునఁబుట్టినకూఁతు రుండఁగా నెవ్వనినో పెంచుకొని రాజ్యము నన్యాక్రాంతముచేయుట కిష్టములేనిదయి యహల్యాబాయి యాతని హితబోధను వినక యుపేక్షించి తానే దేశపరిపాలనము చేయసాగెను. అంతేకాక ధనాశాపరు లయిన బంధుబృందముతోను గంగాధరాది మంత్రివర్గముతోను ఆలోచింపక యామె స్వతంత్రురాలయి ప్రజాసౌఖ్యకరముగా రాజ్యతంత్రము నిర్వహింపఁజొచ్చెను. అందుచేత వారువిఫలమనోరథులయి, బాలుఁ డయినస్వీకృతపుత్రుఁ డెవ్వఁడైన రాజ్యమునకు వచ్చెడుపక్షమున నధికారము నంతను తమచేతులలో నుంచుకొని ధనాకర్షణము చేయవచ్చునన్న దురాశచేత నందఱును జేరి కుతంత్రముపన్నియామెను బెదరించి తమయభీష్టమును సాధింపవచ్చు నన్న నమ్మకముతో "న స్త్రీస్వాతంత్ర్య మర్హతి" యన్న వాక్యమును స్మరణకుఁ దెచ్చుచు సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా పుత్రస్వీకారము చేసికొని రాజ్యము మంత్రుల యధీనము చేయవలసినదని యీయామె కొకలేఖను వ్రాసి పంపిరి.

ఉత్తరము చూచినంతమాత్రముచేత బెదరి వారికి లోఁబడుట

తామె వారనుకొనునట్లు దుర్బలాంగనగాక మనోబలమును బుద్ధిబలమును గలప్రౌఢయువతి సామర్థ్యముతో తనయధికారమును జూపఁ నిశ్చయించుకొన్న రాణి యయ్యెను. ఈకుతంత్రములో గంగాధర జస్వంతరావును రాజబంధువులుమాత్రమేకాక రాజకీయోద్యోగులలో ననేకులుకూడఁ జేరియుండిరి. గంగాధరజస్వంతు లంచమిచ్చి పునహా పీష్వాయగు మాధవరావుయొక్క పినతండ్రియగు రఘునాథ రావును దనపక్షమునఁ జేర్చుకొని యాతనిమూలమున నహల్యాబాయిని నిర్బంధపఱుచుటకుఁ బ్రయత్నముచేసెను. అహల్యాబాయిమాత్ర మేమాయోపాయములకును లోనుగాక కడవఱకును దృఢచిత్తురాలయి నిలిచి మొదటినుండియు ప్రతిపక్షుల కుతంత్రములను జాగరూకతతో చారముఖమున వీక్షించుచు తగినప్రతిక్రియ నాలోచించుచు నుండెను. ఇట్లు సర్వమును సన్నద్ధమయిన తరువాత నామె రాజద్రోహులయిండ్లకడను వారు సమావేశమగుతావులందును ముందుగానే సైనికులను బెట్టి, బాణములతో నిండియున్న యమ్ములపొదులను ధనస్సులను తానెక్కినయేనుఁగుమీఁదఁ బెట్టించి తానే సేనాముఖమున బయలువెడలి, రాజద్రోహులపేర "మీబెదరింపులకు నేనుభయపడి రాజ్యమును విడుతునని యెన్నఁడును దలఁపఁబోకుఁడు. నేను మహారాష్ట్రస్త్రీ నన్నమాట మఱచిపోక, మిమ్మేలినరాణికి కోపము తెప్పించినప్పుడు మీయందఱిగతియు నేమగునో స్మరణకుఁ దెచ్చుకొనుఁడు. మీరు రాజద్రోహము తలఁచినట్లు నాకునిచ్చయముగా తెలియవచ్చినందున, మిమ్మందఱినిబట్టి చెఱసాలయందుఁ బెట్ట నియమించినాను" అని యుత్తరము వ్రాసిపంపెను. వారాయుత్తరమును జదువుకొని ముగించునప్పటికే యాయుధహస్తులయిన రాజకీయభటులు లోపలప్రవేశించి వారినందఱినిబట్టుకొనిరి. అంతట గంగాధరజస్వంతు

మొద లయినవారు విధేయులయి క్షమార్పణము చేసి శరణ చొచ్చినం దున. రాష్ట్రమునకు వారు పూర్వము చేసినయుపకారమును దలంచి యహల్యాబాయి వారినందఱిని క్షమించి విడిచిపెట్టెను.

హీనవంశమునందుఁ బుట్టినవాఁడయ్యును ప్రభుభక్తియు సామర్థ్యమును గల వాఁడయినతుక్కాజీహోల్కారు నామె తనసేన న కధ్యక్షునిగాఁ జేసికొనెను; వెనుకటినుండియు సంస్థానమునం దుండి ప్రజలను బాధించి లంచములు పుచ్చుకొనుచుండు దుష్టోద్యోగుల నందఱిని క్రమక్రమముగా కొలువునుండి తొలగించి వారిస్థానమున సమర్థులును న్యాయపరులు నయినవారిని నియమించెను. హోల్కారు రాజ్యమునకు వచ్చినవారిలో నింతచక్కఁగా ధర్మపరిపాలనము చేసి నవారు మఱియెవ్వరును లేరు.

ఆశాభంగమునొంది రాణియెడల విరక్తు లయియున్న రాజకీ యోద్యోగుల తోడ్పాటు కలుగుననియు రాజ్యభారమును పూనియు న్నరాణి స్త్రీజనస్వభావికమయినభీరుత్వము కలదయి తన్నెదిరింప సమర్థురాలు కాకపోవుననియు నమ్మి యుదయపురమహారాజు తనరా జపుత్రసైన్యముతో నామెరాష్ట్రముమీఁద దండెత్తివచ్చి నింబపుర దుర్గము నాక్రమించుకొనీ తద్దుర్గాధ్యక్షుఁ డయినశివనానాను తఱిమి వేసెను. ఈవార్త చెవినిబడఁగానే యహల్యాబాయి సేనాధ్యక్షు లగు తుక్కాజీని శ్రీభాయిని అయిదువేల సేనలతో ముందుగాఁపంపి, వారి వెనుకఁ దానునుబలిష్టమైనసేనతో యుద్ధయాత్ర వెడలెను. ఆసేనానా యకులు శీఘ్రప్రయాణములు చేసి నింబపురమును మరల స్వాధీనము చేసికొని రాజపుత్రుల నక్కడనుండి పాఱఁదోలిరి. అహల్యాబాయి గొప్పసేనతో వచ్చుచున్నదని రాజపుత్రు లామెదేశమును విడిచి తొలఁగిపోయిరి.

ఇట్లు శత్రువులను జయించినతరువాత తనప్రజలకు తఱుచుగాఁ గలుగుచున్న దోపుడుకాండ్రవలనియుపద్రవమును కూడ తొలఁగించి దేశమును నిష్కంటకము చేయవలెనని యామె నిశ్చయించుకొనెను. హోల్కారురాజ్యమునం దేఁబదివేలకంటె నెక్కువగా నున్న భిల్లులు మొదలయినవారు పెక్కుతరములనుండి దొంగతనముచేతనే జీవనము చేయుచుండిరి. ఇట్టివారిబాధను వారించి దేశక్షేమము కలుగఁజేయుటకు కృతనిశ్చయయయి యామె యెక్కడైనఁ దనరాష్ట్రములో తస్కరబాధ లేకుండఁ జేసినవీరపురుషునకుఁ దనకొమారితనిచ్చి వివాహము చేసెదనని సభలో బహిరంగముగాఁ బలికెను. జస్వంతరావను నతఁడపుడే తానాదుష్కరకార్యమును నిర్వహించెదనని దీక్షపట్టి తనప్రతిజ్ఞను సాధించెను. ఆమెజీవితకాలములో నాదేశమం దెక్కడను మరల బందిపోటు దొంగతనము జరగలేదు. రాణియు తానుచేసినవాగ్దానమును చెల్లించి తనకూఁతు రయినముక్తాబాయి నాతనికిచ్చివివాహముచేసెను. కానియతఁడు చిరకాలమువివాహసౌఖ్యము ననుభవింపక యామెవలన నొక పుత్రునిమాత్రము గని పుట్టినశిశు వోయినకొంతకాలమునకు తానును కాలధర్మమునొందెను. అప్పుడు ముక్తాబాయి భర్తతో తాను సహగమనము చేసెదనని చెప్పెను. తననిమిత్తమయి యాప్రయత్నమును విడిచిపెట్టవలసినదని యామె కొమారితను బతిమాలుకొనెను. గాని ముక్తాబాయి "అమ్మా! నీవు పెద్దదానవయినావు. నీవింక చిరకాలము బ్రతుకఁబోవు. నాయేకశిశువును భర్తయుఁ గూడ పరలోకగతులయిరి; నీకును వారిగతిపట్టినప్పుడు నాకు బ్రతుకు దుర్భర మగును. గౌరవముతో దేహమును విడిచెడి భాగ్యము నాకెప్పుడు లభింపదు" అని పలికి తన పట్టును మానకపోయెను. అప్పటి కామెసమ్మతించి శ్మశానవాటికకు

తానుగూడ నడిచెనుగాని, కూఁతు రెక్కినచితి కగ్నిహోత్రముతగిలిం చినప్పుడు చూచి సహింపలేక రోదనము చేయుచు మండుచున్న చితి నుండి కొమారిత నీవలకుఁ దెచ్చెద నని ముందుకుఁ బరుగెత్తెనుగాని బ్రాహ్మణు లామెనుబట్టుకొని వారించి వెనుకకుఁదీసికొనివచ్చిరి. శాస్త్రములయం దెంతవిశ్వాసము గలవారికైనను, బ్రతికియున్న ప్రాణినిచచ్చిన పీనుఁగుతోఁ గట్టి కాల్చునప్పు డది క్రూరకృత్యమని తోఁచకుండునా?

రాజ్యవైభవము ననుభవించుచుండినను, అహల్యాబాయిగర్వితురాలును, స్తోత్రప్రియురాలును, అసూయాపరురాలును, అయియుండక యీశ్వరభక్తియు పాపభీతియు కలదయి యెల్లప్పుడును పరుల మేలునకయి పాటుపడునదిగా నుండెను. ఒకసారి యొకకవీశ్వరుఁడు స్తోత్రపాఠములుచేయుచు నామెపయి నొకగ్రంథమును రచియించి తెచ్చి యామెకు వినిపించెను. ఆమె యాగ్రంథము సాంతముగావిని ముగియఁగానే "పాపాత్మురాలనయిన నేనిట్టిస్తోత్రముల కర్హురాలను కాను" అని పలికి యాపుస్తకమును జించి యేటిలో పాఱవేయున ట్లుత్తరువుచేసి, గ్రంథమును రచియించి తెచ్చిన బ్రాహ్మణుని కేమియు నియ్యక సాగనంపెను. మనుష్యులను మోసపుచ్చి చెఱుచుటకు స్తుతిపాఠకులను మించినశత్రువులు లోకములో మఱియొకరుండరు.

వాసియా యనుగ్రామమునం దొకసారి సీక్రామదాసను మహాధనికుఁ డయిన వర్తకుఁ డొకఁడు సంతానహీనుఁ డయి మృతి నొందెను. అతనిభార్య వంశము నిలుచుటకయి కొడుకును పెంచు కొనవలెనని ప్రయత్నింపఁగా, ఆమెయనంతరం మాసొత్తంతయు ప్రభుత్వమువారిని జేరునన్న, యుద్దేశముతో నాజనపదాధికారి యా దత్తుతప్రుత్రస్వీకారము చేసికొనుటకు సెల వియ్యకుండెను.

ఈసంగతి తెలియఁగానే యహల్యాబాయి పుత్త్రిని స్వీకరించుట కావితంతువున కనుజ్ఞ యియ్యవలసినదని యాయధికారి కుత్తరవు పంపెను.

ఇంకొకసారి కారగ్రామమునందు తల్పదాసు బారమదాసు అను నిద్దఱు ధనికులు సంతతిలేక చనిపోయిరి. వారిభార్యలు తీర్థయాత్రలకుఁ బోవుచు తమభర్తలు విడిచినధనమును రాజభాండాగారమునఁ జేర్చుటకయి తెచ్చి యహల్యాబాయికి సమర్పించిరి. ఆమె యాధనమును గైకొనక "అక్కలారా! మీప్రభుభక్తికి మిక్కిలి సంతోషించినాను. మీధన మపేక్షింపవలసిన యక్కఱ లేకయే నావద్దఁ గావలసినంతధన మున్నది. ఇది మీరు మరలఁ గొనిపోయి నీళ్ళు లేనిచోట చెఱువులు బావులు త్రవ్వించుట, అన్నము దొరకని మార్గమధ్యములయందు సత్త్రములు వేయించుట మొదలయిన ధర్మకార్యములకు వినియోగపఱుచుఁడు" అని చెప్పి పంపివేసెను. ఆ ప్రకారముగా వా రాధనమును ధర్మకార్యముల కుపయోగించిరి.

అహల్యాబాయి తనరాజ్యములో చెఱువుగాని, నుయ్యిగాని, అన్నసత్త్రముగాని ప్రతిష్ఠింపని గ్రామము లేదు; వేసవికాలములో మార్గమధ్యములయందు చలిపందిరులు పెట్టించి, చలికాలములో బీదలకు బట్టలు పంచిపెట్టించుచుండును; తనరాజ్యములోమాత్రమే కాక దూరదేశములయందుసహిత నామె యనేకదేవాలయములను కట్టించెను. కాశీనగరములో నున్నయిప్పటి విశ్వేశ్వరుని యాలయ మామె కట్టించినదే. ఔరంగజేబు మతోన్మాదముచేత పూర్వపు విశ్వేశ్వరదేవాలయమును పడఁగొట్టించి యక్కడ మసీదును కట్టింపఁగా నిప్పటియాలయ మీమెచే మరలఁ గట్టింపఁబడినది. ఈమె గయయందు మిక్కిలి సుందర మయిన విష్ణుపాదదేవాలయమును

గూడఁ గట్టించెను. రాజులమని పేరు పెట్టుకొన్న పురుషుల కనేకులకు బుద్ధి వచ్చునట్లుగా నిట్లు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము చేసి 1795 వ సంవత్సరమునం దీమె స్వర్గస్థురా లయ్యెను.

దూర్భంగరాజ్యము. [1895 జూన్ నెల]

దూర్భంగరాజ్యము గంగానది కుత్తరమున బేహారు దేశములో నున్నది. ఈదేశమునకు రాజధాని దూర్భంగ. ఇందు 1891 వ సంవత్సరమున 73000 ల జను లుండిరి. ఈరాజ్య మైదుమండలములలో చెదరియున్నది. ఈరాజ్యముమీఁద సంవత్సరమున కిరువది నాలుగులక్షల రూపాయలు వచ్చును. సర్. లక్ష్మీశ్వరసింగు బహదూరుగా రిప్పటిమహారాజుగారు. ఈయన 1879 వ సంవత్సరమునందు



సర్. లక్ష్మీశ్వరసింగు బహదూరు.

ము క్తవయస్సును పొంది రాజ్యభారమును వహించిరి. ఈయన రాజప్రతినిధిగారి శాసననిర్మాణసభలో సభికు లయి సత్పరిపాలనము చేతఁ బ్రఖ్యాతి గాంచియున్నారు. ఈయన దేశములో పాఠశాలలును వైద్యశాలలును విస్తారముగా స్థాపింపఁబడియున్నవి. ఏఁబదిలక్షల రూపాయలను వ్యయపెట్టిచి యిప్పటిమహారాజుగారు తమరాజ్యములో వ్యవసాయమునిమిత్తము నీటికాధారముల నేర్పఱిచియున్నారు. పయినిజూపఁబడినది మహారాజుగారి రూపము.

పండిత రామబాయిసరస్వతి. [1896 అక్టోబరు.]

ఈభరతఖండమునందుమాత్రమే కాక యమెరికాఖండమునందును యూరపుఖండమునందునుగూడ సుప్రసిద్ధురా లయియున్న పండిత రామాబాయిసరస్వతియొక్క చరిత్రమును పలువురు పలువిధముల వార్తాపత్రికలయందు వ్రాసి యుండుటచేత మే మిప్పు డావిషయమును పెంచివ్రాయక మిక్కిలిసంక్షిప్తముగా వ్రాయుచున్నాము. ఈకాంతారత్నము 1858 వ సంవత్సరము చైత్రమాసములో ననంతశాస్త్రి యను మహారాష్ట్రవిద్వాంసునకు లక్ష్మీబాయి యను విదుషీకిని జనన మొందినది. ఈమెకును ఈమెసోదరునకును తల్లిదండ్రులు బాల్యమునుండియు సంస్కృతము నేర్పిరి. ఈమెతండ్రి బాల్యవివాహమునం దిష్టము లేనివాఁ డగుటచేతను విదేశసంచారము చేయుచుండినవాఁ డగుటచేతను బ్రాహ్మణాచారమునకు విరుద్ధముగా దనకొమారితకు బుద్ధిమతి కాకముందు వివాహము చేయక విద్యమాత్రము వృద్ధిపఱుచు చుండెను. ఇట్లుండఁగా రమాబాయికి పదునాఱుసంవత్సరములప్రాయము వచ్చునప్పటికి జననీజనకు లిరువురును

లోకాంతరగతుఁ డగుట సంభవించెను. అంతట తల్లిదండ్రులు లేని బిడ్డ లగు రమాబాయియు సోదరుఁడును కాలుదేతి దేశసంచారము చేయుచు తొమ్మిదవహాయనమునను ముఖ్యపట్టణముల నెల్ల స్త్రీవిద్యాభ్యాసము మొదలగువానినిగూర్చి సంస్కృతమున నుపన్యాసములు



చేయుచుంబోయి కలకత్తానగరమును జేరిరి. శ్రీమతి రమాబాయి యొక్క సంస్కృతపాండిత్యవిశేషమున కత్యద్భుతపడి కలకత్తానగర

ములోని పండితు లందఱును సభచేసి యామెకు "సరస్వతి" యను బిరుదము నిచ్చిరి. ఇట్టిగౌరవము జరిగిన యల్పకాలములోనే సోదరుఁ డాకస్మికముగా పరమపదము నొందుట సంభవించెను. ఇట్లసహాయ యయినయీయువతిరత్నము కలకత్తానగరమునందు బ్రహ్మసమాజ మతస్థుఁ డయిన బిపిన్ విహారిమేధావి యను ఎమ్. ఏ, బి. యల్. పట్టపరీక్షాసిద్ధుఁ డయినన్యాయవాదిని వివాహము చేసుకొనెనుగాని యాతనివలన మనోరమ యనునొకకూఁతురు కలిగినతరువాత పెండ్లి యైనపందొమ్మిది నెలలలోనే భర్తృవియోగమునుసహితము పొందెను. ఇట్లు వైధవ్యదుఃఖము సంభవించినతరువాత మరల నీమె దేశ సంచార మారంభించి యుపన్యాసములు చేయుచు, స్వదేశము చేరి పునానగరమునం దార్యమహిళాసమాజమును స్థాపించి కొంతకాల మునకు విద్యాభివృద్ధి చేసికొనుటకయి యింగ్లాండునకుఁ బోయి యక్కడ 1883 వ సంవత్సరమున క్రైస్తవమతపరివిష్టురా లయ్యెను. ఈమె యింగ్లాండునకుఁ బోవునప్పటి కింగ్లీషుభాషాపరి చితి లేని దయినను, బుద్ధివిశేషముచేత నల్పకాలములోనే తద్భాషా పాండిత్యమును సంపాదించి లండన్ సకలకళాశాలా ప్రవేశపరీక్ష యందు కృతార్థురాలయి, 1886 వ సంవత్సరములో నమెరికా ఖండమునకుఁ బోయి యింగ్లీషుభాషతో నక్కడహిందూదేశవితంతు వుల దుస్థితినిగూర్చి యుపన్యసించి యచ్చటివారిమనస్సు కరగించి స్వదేశమునకువచ్చి యమెరికావారి సాహాయ్యమువలన బొంబయినగ రములో 1889 వ సంవత్సరమున "శారదాసదన" మనుపేర వితంతు కాంతల విద్యాభివృద్ధినిమిత్తమయి యొకవితంతుశరణాలయ మును స్థాపించెను. ఈశారదానిలయ సంరక్షణార్థము కావలసిన వ్యయము నంతను పదిసంవత్సరములవఱకును తాము భరించెద

మని వాగ్దానముచేసి యమెరికావా రాప్రకారముగాం జేయుచున్నారు. ఈశారదాసదనము కొన్నికారణములచేత పునానగరమునకు మార్పంబడి యిప్పు డక్కడ వర్ధిల్లు చున్నది. వితంతువుల విద్యాభివృద్ధినిమిత్త మేర్పఱుపఁబడినవిద్యాశాల బొంబయిరాజధానిలోని శారదాసదనము గాక కలకత్తారాజధానిలోని బారానగరమున దుశశిపాదబానర్జిగారిచేత స్థాపింపఁబడినది మఱియొకటిమాత్ర మున్నది. ఇట్టివిద్యాశాల చెన్నపురిరాజధానిలోనే లేదు. ఇతరరాజధానులలో నున్నరెండు విద్యాశాలలకును గూడ సహాయద్రవ్య మొకదాని కమెరికాఖండము నుండియు రెండవదాని కింగ్లాండునుండియు వచ్చుచున్న దే కాని హిందూమహాజనులవలన వచ్చుచుండ లేదని చెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. హిందూదేశమునం దింతమందివిద్యాధికులును ధనసంపన్నులును దేశాభిమానుల మని ఘోషించుకొనువారును ఉన్నను, దుస్థితిలో నున్న తమబాలవితంతువుల విద్యాదానమున కయినను, కొంత ధనవ్యయము చేయ లేకుండుట యెంత యవమానకరము! మన దేశపు అనాథయువతులనిమిత్తము విమతస్థు లయినయన్యదేశీయులు చేసెడు వితరణమును జూచియైనను మనవా రట్టిసత్కార్యములకొఱకుం గొంతయౌదార్యమును జూప నేర్చుకోరాదా? ఒక్క శారదాసదనము కొఱ కమెరికావా రెంత ధనదానము చేయుచున్నారో చూడుఁడు:—

శారదాసదనమునిమిత్తమై కడచిన యేడుసంవత్సరములలోను రెండులక్షలయెనుబదియేడువేలరూపాయలకంటె నధికముగా వారిచ్చి యున్నారు. మొత్తముమీఁద సంవత్సరమునకు నలుబదినాలుగు వేలరూపాయలకంటె హెచ్చగుచున్నది. ఇదిగాక డెబ్బదిమూఁడువేల రూపాయలు మామిడితోఁటకొనుట కిచ్చి యున్నారు. ఈతోఁట వలన వచ్చెడియాదాయముతో నింక మూఁడుసంవత్సరములయినను

వాత శారదాసదనమును స్వతంత్రముగాఁ గాపాడవచ్చు నఁట. ఇప్పుడు శారదాసదనమునకు మంచిమందిరము కట్టఁబడినది. అయినవ్యయములు గాక ముప్పదివేలరూపాయలవఱకును నిలువ యున్నవి. గత సంవత్సరమధ్యమున నలువదియైదుగురువిద్యార్థినులు శారదాసదనమునందుఁ జదువు చుండినను, ఆవిద్యార్థినులలో పండ్రెండుగురుక్రైస్తవ మతమునందుఁ బ్రవేశించుటచేత సంఖ్య కొంత తక్కువ యయి యీ సంవత్సరారంభమున నలువదియైనమందైనది. ఈచదువుకొనువారిలో ముప్పదితొమ్మండ్రు బాలవితంతువులు. శారదాసదనమునందు క్రైస్తవమతబోధ యేమియుఁ జేయఁబడదు. ఈపాఠశాల క్రైస్తవ మతాభివృద్ధి చేయుటకు స్థాపింపఁబడినది కాదు.



పండిత ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులు. [1896 నవంబరు.]

పరోపకారపారీణుఁడును, దేశాభిమానమాననీయుఁడును, సంఘసంస్కరణదీక్షాదక్షుఁడును, అయిన పండిత ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగ

రులవారి పేరు వినినవా రీదేశములో చదువుకొన్నవారిలో మిక్కిలి కొందఱే యుందురు. సుప్రసిద్ధుఁ డయి కీర్తిశేషుఁ డయి యున్న యీ మహాపురుషుఁడు వంగదేశమున మిథునాపురమండలములోని వీరసింహ మనుగ్రామములో 1820 వ సంవత్సరమున నొకబీదబ్రాహ్మణకుటుంబములో జనన మొందెను. ఈయనతండ్రి యగు ఠాకూరునాథ బానర్జి మొట్టమొదట రెండురూపాయలపనిలోఁ బ్రవేశించి విద్యాసాగరుఁడు పుట్టునప్పటికి నెలకు పదిరూపాయలపనిలో నుండెను. విద్యాసాగరునితల్లి యగుభగవతీదేవి మిక్కిలి తెలివి గలదియుఁ బరోపకారచింత గలదియు నయి యుండెను. విద్యాసాగరుఁడు తొమ్మిది సంవత్సరములప్రాయము వచ్చువఱకును స్వగ్రామమునందలి వీధిబడిలో దేశభాష నభ్యసించి, 1829 వ సంవత్సరము జ్యేష్ఠమాసములో స్వగ్రామమునుండి కాలినడకను తండ్రితోఁగూడ నైదామడలదూరములో నున్నకలకత్తానగరమునకు వచ్చి యచ్చట సంస్కృతశాస్త్రపాఠశాలలో గీర్వాణవిద్యాభ్యాసముచేయ నారంభించెను. ఈ బాలుఁడు మొదటి మూఁడుసంవత్సరములును వ్యాకరణశాస్త్ర మభ్యసించి ముగించి, అత్యంతమేధాసంపన్నుఁ డగుటచేత వ్యాకరణముతోడఁగూడ మొదటిసంవత్సరమున రఘువంశ కుమారసంభవ రాఘవపాండవీయ భట్టికావ్యములను, రెండవసంవత్సరమున మాఘ భారవి మేఘసందేశములను శాకుంతలోత్తరరామచరిత్ర విక్రమోర్వశీయ ముద్రారాక్షస నాటకములను దశకుమారచరిత్ర కాదంబరి గద్యకావ్యములను జదివెను. ఈబాలుఁడు ప్రథమసంవత్సరపరీక్షయందుఁ బ్రథమస్థానమునఁ గృతార్థుఁ డయినందున మాసమున కయిదురూపాయలచొప్పున విద్యార్థివేతనము నొంద నారంభించి పదునేనవసంవత్సరము వచ్చునప్పటికి నెల కెనిమిదిరూపాయల విద్యార్థివేతనము నొందు

చుండెను. అప్పు డతఁ డలంకారశాస్త్రమును జదువ నారంభించి సాహిత్యదర్పణము మొదలయిన యుద్గ్రంథములను జదివి, తరువాత న్యాయదర్శనమును ధర్మశాస్త్రములను జదివి పదునేడు సంవత్సరములప్రాయ మప్పుడు న్యాయాధికారి (జడ్జి) పండితపరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁ డయ్యెను. అతఁ డటుపిమ్మట వేదాంతశాస్త్రము మొదలయిన శాస్త్రముల నభ్యసించి వానియందు సంపూర్ణ పాండిత్యమును సంపాదించి విద్యాసాగరుఁ డన్నబిరుదు పొంది పందొమ్మిదియేండ్లవయస్సున సంస్కృతమున మంచి వచనవ్యాసమును వ్రాసినందుకై నూఱురూపాయల బహుమానమును మంచి పద్యవ్యాసమును జేసినందునకై యేఁబదిరూపాయల బహుమానమును బడసెను. ఇట్లు 1841 వ సంవత్సరముతో విద్యాభ్యాసమును మాని, ఆసంవత్సరాంతమున కాళీఘట్టరాజధానిలోని యొకయింగ్లీషుశాస్త్రపాఠశాలలో నెల కేఁబదిరూపాయల జీతముగల ప్రధానపండిత పదమునఁ బ్రవేశించి యాపనిలో నున్నకాలములో నింగ్లీషు విద్యాభ్యాసము చేయ నారంభించి యందుఁ దగినంతపాండిత్యమును సంపాదించి, 1849 వ సంవత్సరమునం దాపాఠశాలలోనే యెనుబదిరూపాయల జీతముగల ప్రధానవిలేఖత్వమును బొంది, మఱుసటి సంవత్సరమునం దచ్చటి సంస్కృతశాస్త్రపాఠశాలలో తొంబదిరూపాయలవేతనముగల సహోపాధ్యాయత్వమును వహించి, పయిసంవత్సరమునందే నూటయేఁబదిరూపాయలజీతముగల ప్రధానోపాధ్యాయత్వమును బడసి, 1855 వ సంవత్సరమునం దీయన పాఠశాలాపరీక్షకులుగాఁగూడ నియమింపఁబడి, సంస్కృతశాస్త్రపాఠశాలాప్రధానోపాధ్యాయత్వము వహించినందునకయి నెలకు మున్నూఱురూపాయలును, పాఠశాలాపరీక్షకత్వమును వహించినందునకయి యిన్నూఱురూపాయలును, నెల

కేనూఅురూపాయలజీతమును బడయుచుండిరి. ఈతఁడీకాలములోను తరువాతను బేతాళపంచవింశతి, వంగదేశచరిత్రము, జీవనచరిత్రము, బోధోదయము, వర్ణపరిచయము, కథామాల, చరిత్రావళి, సీతావనవాసము, శాకుంతలము, ఆఖ్యానమంజరి, భ్రాంతివిలాసము, అను గ్రంథములను జేసెను. ఈతఁడు చేసినగ్రంథములలో విశేషభాగ మింగ్లీషునుండియు సంస్కృతమునుండియు హిందీభాషనుండియుఁ జేయఁబడిన భాషాంతరములే యయినను, మంచివచనశైలినివ్రాయఁ బడిన వగుటచే నవి బంగాళీభాషలో మంచివచనకావ్యములకు మార్గదర్శకము లయ్యెను. ఈఘనుఁడు బహుస్థలములయందు బాలికాపాఠశాలలను స్థాపించి స్త్రీవిద్యాభివృద్ధి చేయుటకై విశేషప్రయాస పడెను.

నిరుపమానపాండిత్యముచేతను సద్గ్రంథరచనముచేతను సుప్రసిద్ధు లయినను, ఈశ్వరచంద్రులు శాశ్వతకీర్తిని సంపాదించినది సంఘసంస్కారదీక్షచేతనని చెప్పవచ్చును. విద్యాసాగరుఁ డొకనాఁడు స్వగ్రామమున తనతండ్రితో మాటాడుచుండఁగా, లోపలినుండితన్ను జూడవచ్చిన యొకవితంతుబాలికను వెంటఁగొని భగవతీదేవి యక్కడకువచ్చి కొడుకును జూచి 'ఈశ్వరచంద్రా! నీవు బహుశాస్త్రములను జదివితివిక దా! ఇటువంటి యనాథబాలికల పునర్వివాహము నంగీకరించుశాస్త్ర మెక్కడను నీకుఁ గనఁబడలేదా?' అని కన్నుల నీరుకార్చుచు నడిగెను. ఆమాట లాతని దయార్ద్రహృదయమునకు బాణములవలె నాటుకొనఁగా నట్టివితంతుబాలికలదురవస్థనుగూర్చి పరితపించి నిర్బంధవైధవ్యమును మాన్పుటకయి పాటు పడవలెనని మనస్సులో సంకల్పించుకొని, తల్లిదండ్రులయనుమతిని బొంది శాస్త్రములను బరిశోధింప నారంభించెను. కొన్ని మాసములిట్లు తదేకదీక్షతో

ధర్మశాస్త్రపరిశీలనముచేసినతరువాత నొకనాఁడు పరాశరస్మృతిలో

శ్లో. నష్టే మృతే ప్రవ్రజితే క్లీబేచ పతితే పతౌ
పంచస్వాపత్సు నారీణాం పతి రన్యో విధీయతే.

అను శ్లోకము కనఁబడినప్పు డాయనకుఁ గలిగినయానందమునకుఁ బరిమితిలేదు. అంత నతఁడు 1854 వ సంవత్సరమునందు వితంతువివాహము శాస్త్రసమ్మతమని చూపుచు నొకచిన్నపుస్తకమును వ్రాసి ప్రచురించెను. అందుపైని పండితులందఱును విద్యాసాగరుని మీఁద ధ్వజమెత్తి యాతనిని నానావిధముల దూషించుచు ఖండనగ్రంథము లనేకములు వ్రాసిరి; అవఱ కాయనయెడల గౌరవము గలజనులును దురభిమానముచే విద్యాసాగరుని ద్వేషించి దూషింపసాగిరి; పండితనామధారకు లనేక స్థలములయందు సభలుచేసి విద్యాసాగరునితో వాదములుచేసి యుక్తికి ప్రతియుక్తినిగాని సహేతుకమైన శాస్త్రసమాధానమునుగాని చెప్పలేకపోయినను సారాసారవిచారశూన్యులైన పామరులముందఱ దామే గెలిచితిమని జయఘోషమిడ మొదలుపెట్టిరి; ఇట్టిసంక్షోభమునుజూచి భయపడి యప్పుడు విద్యాసాగరునిపక్షమువారు సహితము ప్రతిపక్షులతోఁ జేరి యాయనను జేయవిడిచిరి. ఇట్లు శాస్త్రపాండిత్యము గలవారుసహితము శాస్త్రవిశ్వాసము లేనివారయి పామరులవలెనె యన్యాయపక్షము నవలంబించి పోరాడఁజొచ్చుట చూచి విద్యాసాగరులవా రొకనాఁడు "నే నింతవఱకును హిందూమతజనులకు శాస్త్రములయందు విశ్వాసము గలదని భ్రమపడినాను; వారు శాస్త్రవిధేయులు కా రనియు కేవలాచారదాసు లనియు నా కిప్పుడు తెలిసినది." అని తల్లిదండ్రుల వద్ద నని చింతించి వెచ్చనూర్చెను. అప్పుడాతనిజననీజనకులు కుమారా! నీ వవలంబించినమార్గమును విడువక పూనినయీమహాకార్యమును

నిర్వహింపుము. మే మెప్పుడును నీకు సహాయుల మయి నీపక్షమున నుండెదము. నీమూలమున మా కేమికష్టములు వచ్చినను భరించుటకు మేము సంసిద్ధులమైయున్నాము. అయినను నిక్కొకవేళ మేమువిడిచి నను లక్ష్యము చేయకుము'' అనిపలికిరి. ఈప్రోత్సాహ వాక్యములచేత నాతఁ డధికధైర్యవంతుఁడయి యెన్నికష్టములు వచ్చినను తనపూని కను మానక ద్విగుణ మయినయుత్సాహముతో స్త్రీపునర్వివాహవిష యమునుగూర్చి సశాస్త్రీయయుక్తివాదములు పత్రికాముఖమునఁ జేసి కట్టకడపట వాదములలోఁ బ్రతిపక్షులచేఁ జేయఁబడినపూర్వపక్షముల నెల్ల ఖండించి సిద్ధాంత మేర్పరిచి ''విధవావివాహ'' మనుపేరుతో నొకయసదృశగ్రంథమును 1855వ సంవత్సరమునందు రచియించి, వితంతువివాహము శాస్త్రీయమనియు తత్సంతతివారు దాయార్హు లనియు నిరూపించుచు రాజశాసన మేర్పడినంగాని వితంతువివాహ ములు జరగనేరవని తలఁచి యావిషయమునఁ గృషిచేసి 1856వ సం వత్సరమునందుఁ గొందఱిమిత్రుల సహాయ్యమున దొరతనమువారిచే వితంతువివాహశాసనమును జేయించిరి. ఇంతపని చేసినయాపండితా గ్రగణ్యుఁడు కేవల వాగ్వాదముతోను రాజశాసననిర్మాణప్రయత్న సాఫల్యముతోను తృప్తినొందియూరకుండక కార్యములచేతఁగూడఁ దనపూనికను లోకమునకుఁ జూపఁ గంకణము కట్టుకొని 1856 వ సంవత్సరమునందు మొట్టమొదటిస్త్రీపునర్వివాహమునుజరపెను. సం వత్సరములోపలనే నాలుగువితంతు వివాహములు జరిగినను 1857 వ సంవత్సరమునందు సంభవించిన సిపాయులతిరుగఁబాటునుబట్టి పని కొంతకాలము నిలుపవలసివచ్చెను. మరల పని నారంభించినతరువాత 1863 మొదలు 1865 వ సంవత్సరములోపల నిరువదిరైదు విధవావివాహములు జరిగినవి. ఇట్టివితంతువివాహముల నితరులలోఁ

జేయుటమాత్రమే కాక విద్యాసాగరులవారు తనకుమారుఁ డయిన నారాయణచంద్ర బానర్జీకిని వితంతువును వివాహము చేసిరి. ఈవివాహముల కయినవ్యయముల నన్నిటిని తామే భరించి విద్యాసాగరుల వా రప్పులపా లయిరి. అంతకుమును పుసాయము చేసెద మన్న ధనికులైనమిత్రశిష్యాదు లందఱును సమయము వచ్చినప్పుడు వెను కంజె వేసిరి. కులమువా రాయనను జాతినుండి బహిష్కరించిరి. పయినుండి వచ్చినయీకష్టములిట్లుండఁగా ధనాశచే వితంతువులను వివాహము చేసికొన్నమహాపురుషులుసహితము కొందఱు విధ్యుక్తముగాఁ దాము వివాహ మాడినయనాథకన్యలను విడిచిపెట్టి ప్రాయశ్చిత్తములు చేయించుకొని కులమువారిలో మరలఁ జేరి యీమహనీయునిమనస్సున కాయాసము కలిగింపఁ జొచ్చిరి. అందుచేఁ బండితులవారు వితంతువివాహములను నిలిపి యన్యాయముగా విడనాడఁబడిన యనాథ కాంతలను పోషించుచు ధనసాహాయ్యము చేయుచుండిరి.

ఇట్లు వితంతువివాహములను ముమ్మరముగాఁ జేయించుచు ఋణములపా లయి యున్నప్పుడును విద్యాసాగరులవారు తమ స్వాతంత్ర్యము నణుమాత్రమును గోలుపో నొల్లని యున్నతచిత్తులగుటచే దమకును విద్యావిచారణాధికారికిని నొకవిషయములో నభిప్రాయభేదము గలిగి యాతఁడు తమ కిష్టములేనిపని నొకదానిని జేయ నియమింపఁగాఁ జేయక యేఁనూఱురూపాయలజీతము గల యుద్యోగమును తృణప్రాయముగా 1858 వ సంవత్సరమున విడిచిపెట్టిరి. ఇట్లు పని మానుకొని యింటఁ గూరుచున్నకాలములోనే వీరు పాఠశాలల కుపయుక్తము లగుగ్రంథములను విశేషముగా వ్రాసి వానియమ్మకమువలన నావఱకుఁ జేసినఋణముల నన్నిటిని దీర్చివేయుటయేకాక మరణకాలమునందు సంవత్సరమున కించుమించుగా

నేఁబదివేలరూపాయల వచ్చుబడి గలవారయిరి. ఈయాదాయములో విశేషభాగము నీయన దీనానాథజనసంరక్షణమునకొఱకును ఇతరగుప్త దానములకొఱకును వినియోగించు చుండిరి. రాత్రిపాఠశాలలు స్థాపించుట కులీనబ్రాహ్మణులలోని బహుభార్యాత్వమును మాన్పఁజూచుట మొదలయినఘనకార్యము లనేకము లీయన చేసినవి కలవుగాని వాని నన్నిటిని నిందు వివరించుట మానివేసి బీద లగువిద్యార్థులయుపయోగార్థముగా కలకత్తానగరమునం దీయన స్థాపించిన హిందూశాస్త్రపాఠశాలనుగూర్చిమాత్ర మొక్కమాట చెప్పి ముగించెదము. ఈవిద్యాశాలలో శాస్త్రములయందుమాత్రమేకాక ధర్మశాస్త్రములయందును పట్టపరీక్షవఱకును విద్య చెప్పించెడియేర్పాటు చేయఁబడి యున్నది. ఈదేశమున కింతయుపకారముచేసిన యీమహానుభావుఁడు 1890 వ సంవత్సరమువఱకును జీవించి తన డెబ్బదియొకటవయేట స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. ఈయన గర్వకాపట్యముల నెఱుఁగనివాఁడయి, జనుల మెప్పునకాశపడక పామరులు తన్ను దూషించినను భూషించినను పాటిగాఁబట్టక తాను సత్కార్య మని నమ్మినదాని నెన్నికష్టములు వచ్చినను విడనాడక కడముట్టనిర్వహించుధైర్యసాహసములు గలవాఁడై, తనశక్తిసంపదలను స్వోదరపోషణార్థమేకాక లోకోపకారార్థము ధారపోసెడియుత్తమస్వభావము కలవాఁడయియుండెను. ఇప్పటివిద్యాధనసంపన్ను లీయనచరిత్రమును జదివి స్వప్రయోజనపరత్వమును విడిచి యీయనవలె పరోపకారపరాయణు లయిభూమిమీఁదఁ దమ మనుగడను సార్థకపఱుచుకొనఁ బ్రయత్నింతురు గాక.

బదరికాశ్రమయోగి [1895 నవంబరు నెల]

బదరికావనమునందలి యొకనిర్జనప్రదేశమున నొకయోగి యొకయాశ్రమమును నిర్మించుకొని యందు వాసము చేయుచుండెను. అతఁ డందు తపస్సుచేయుచు, మార్గాయాసపడి యాదారిని బోవఁ దటస్థించినమార్గస్థులను తనకుటీరమునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి యన్నపానాదులిచ్చి యాదరించుచు ఋషివలె కాలము గడపుచుండెను. గడ్డమును గోళ్ళును పెంచుకొని యేకాకియయి యరణ్యావాసమును జేయుచున్న యాయోగి నెల్లవారును గౌరవించుచు మహర్షినివలెఁ జూచుచుండిరి. ఒకనాఁటిరాత్రి యాయాశ్రమ సమీపమున నున్న మార్గమున నొకస్త్రీ తనకొమార్తెతోఁగూడ బండినెక్కి యేదో తొందరపనిమీఁద గ్రామాంతరము పోవుచుండెను. ఇట్లాబండి యాయాశ్రమమునుదాఁటి కొంతదూరముపోవునప్పటి కెవ్వఁడో యొకదొంగ మొగము కనఁబడకుండ ముసుఁగు వేసికొని వచ్చి యా బండిని నిలిపెను. బండిలో నున్నయాఁడుకూఁతు రాదొంగను జూచి భయపడి వడవడ వడకఁజొచ్చెను. అప్పుడాదొంగవాఁడు "అమ్మా! మీరు భయపడఁబోకుఁడు. నేను మీకేమియు హాని చేయఁదలఁచుకొనిరాలేదు. నాకుఁ గావలసిన వెల్లను మీనగలును ధనమును మాత్రమే. అవి మీరు నాకిచ్చివేసినయెడల నేను మీజోలికిరాను. ఇయ్యక పెనఁగులాడినపక్షమున నే నవి మీవద్దనుండి క్షణకాలములో బలవంతముగా పుచ్చుకోఁ గలను. అదిగో ఆయుధపాణులయి యున్న నామనుష్యులను జూడుఁడు. మీరు నేను కోరినసొత్తు నియ్యక చిక్కులు పెట్టినపక్షమున నేనుచేసైగ చేయఁగానే వారందఱును వచ్చి మీమీఁద పడి మిమ్ము దోఁచుకొందురు. నాకయివంటి

శ్రమ కలుగఁజేయక వెంటనే మీనగలుదీసి నాముందు పెట్టుఁడు.”
అని దూరముగా చెట్లక్రింద నాయుధహస్తు లయి నిలుచున్న యిరు
వదిమందిని జూపెను. ఆమనుష్యులను జూఁడగానే భయపడి బండివాఁ
డును నోట మాటరాక వడకఁజొచ్చెను. అప్పుడసహాయురా లయి
యున్న యాకాంత మాఱుమాట చెప్పక తనయొక్కయు కొమార్తె
యొక్కయు నగ లన్నియు తీసి యాదొంగవానియొడిలో వేసి బండి
లోని సొమ్ముపెట్టెను వానికిసమర్పించి కట్టుబట్టలతో నిలువఁబడెను.
అవి తీసికొని దొంగ తనదారిని బోయెను. బండిలోనివారును ప్రాణ
ములు దక్కిన వని సంతోషించుచుండఁగా బండియు ముందుకు సాగి
పోయెను. మఱికొన్నిదినముల కీదొంగవలెనే యాస్థలమునందు మఱి
యొక దారిదోపిడి జరగెను. ఈసారి దోఁచుకొనఁబడినవాఁడు ధనికుఁ
డయిన యొకపురుషుఁడు. అతఁడు ధైర్యశాలి యైనను, ఖడ్గహస్తు
లయి తమయజమానునియాజ్ఞను చెల్లించుటకు సంసిద్ధులై దూరము
గా చెట్లక్రింద నిలువఁబడియున్న యాతస్కరుని సహాయులను జూచి
యొంటిగాఁడైనందునఁ దా నంతమందిని నెదిరించిన కార్యము లే
దనుకొని తనసొత్తును దొంగలపాలుచేసి వెడలిపోయెను. విస్తారధన
మును గోలుపోయినందున, ఆపురుషుఁడు పట్టరాని దుఃఖమును క్రోధ
మును గలవాఁడయి యేలాగున నయిన కృషి చేసి యాదొంగలను
పట్టవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అయినను వారిని పట్టుకొను వెరవు
తోఁచక డోలాయమానమానసుఁడై తాను దిగినసత్రములోఁ గూరు
చుండి తాను దొంగలను బట్టుకొని రాజభటుల కొప్పించి వారినెట్లు
శిక్షింపఁజేయుదునా పోయినసొత్తును మరల నెట్లు సంపాదించుకోఁ
గలుగుదునా యని యాలోచించుచుండెను. ఇట్లతఁడు కూరుచుండి
యుండఁగా దైవికముగా నిరువదిమంది యాయుధపాణు లయిన రాజ

భటులు తమ నాయకునితోఁ గూడ నేదో రాజకార్యముమీఁద పయికిఁ బోవుచు నాఁటి మధ్యాహ్న మాసత్రములోనికి వచ్చిదిగుట తటస్థించెను. వారినిఁజూచి యామనుష్యుఁడు వారి యజమానునితో దనయవస్థ చెప్పుకొని యేలాగుననైనఁ దనకు తోడుపడి దొంగలను పట్టుకొని తనసొత్తును దన కిప్పించి పుణ్యము కట్టుకో వలసినదని బహువిధముల దీనముగా వేఁడుకొనెను. ఆనాయకుఁడు రాజకార్యముమీఁద ముందుకు సాగిపోవలసినవాఁడే యయినను వాని దీనాలాపములను ప్రార్థనను విని మనసు కరఁగినవాఁ డయి వాని వెంటఁ బోయి సాయముచేయుట కొడఁబడెను. భోజనము లయినతరువాత చల్లపాటువేళ బైలుదేఱివారందఱును గలిసి రాత్రికొంతప్రొద్దు పోవునప్పటికి దొంగలు కొట్టినస్థలమును జేరిరి. కత్తులును కటారులునుధరించియున్న తమ్ముఁజూడఁగానే దొంగలు పాఱిపోవుదు రని యెఱిఁగి వా రావలకే యాలోచించుకొని, యీల వినఁబడఁగానే వచ్చి తమ్ము చేరునట్లు భటులకు నుత్తరవిచ్చి వారిని వెనుక నడిపించి బండినెక్కి ముందు నాయకుఁడును పురుషుఁడును వచ్చిరి. బండి సమీపింపఁగానే దీర్ఘకాయుఁ డయిన యొకపురుషుఁడు వెనుకటివలెనే యీటెను కత్తిని ధరించి ముసుఁగు వేసికొనివచ్చి బండివాని నదలించి బండి నిలుపుమని గంభీరస్వరముతోఁ బలికెను. బండివాఁడు బండి నిలిపెను. అంతట దొంగ వెనుకవైపునకువచ్చి బండిలోని వారిని బిలిచి "మీవద్దనున్న సొమ్మంతయు నిక్కడఁబెట్టుఁడు. పెట్టని యెడల నామనుష్యులవలన మీకు ప్రాణాపాయము సంభవించును" అని చెట్లక్రిందిమనుష్యులను జూపెను. ఆమాటలకు బ్రత్యుత్తరము చెప్పకయే బండిలోనున్ననాయకుఁ డీలవెట్టెను. వెంటనే మనుష్యులు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నట్టు చప్పుడు వినబడెను. ఆశ్చర్యపడి దొంగ పాఱిపోవ జూచుచుండఁగా బండిలోనుండి

దుమికివచ్చి పురుషుఁడు వానిచేయిపట్టుకొనెనుగాని వాఁడుపట్టుతప్పించుకొని తనమనుష్యు లున్నవంకకుఁ బలాయితుఁ డయ్యెను. నాయకుఁడును పురుషుఁడును వానివెంటఁ బరుగెత్తిరి. ఇంతలో సైనికులును వచ్చి వారిని గలిసికొనిరి. కాని యాచెట్టుక్రిందనున్న యాయుధపాణులు పాఱిపోవుటకుఁ గాని ముందుకువచ్చి తమయజమానునికి తోడుపడుటకుఁగాని ప్రయత్నింపలేదు. భటులువచ్చి తన్నుఁ బట్టుకోఁబోఁగా దొంగ యెదురుతిరిగి నిలువఁబడి "మీరు నన్ను విడిచిపొండు. పోనియెడల మిమ్ములనందఱిని నఱికివేయవలసిన దని నామనుష్యుల కాజ్ఞాపించెదను." అని బెదరించి పలికెను. వారామాటలకు బెదరక తమకు లోఁబడవలసిన దని మున్మాఱు పలికి కడపట వానిమీఁదఁ బడి బల్లెములతోఁ బొడిచిరి. వాఁడు మూర్ఛితుఁ డయి క్రిందఁబడెను. వానిమనుష్యు లప్పటికిని వచ్చి తమయజమానునికి సాయము చేయలేదు; ఉన్నచోటనుండి కాలైనను కదలుపలేదు. అప్పుడు నాయకుఁడు తమభటులను బిలిచి యామనుష్యులు ధరించియున్నయాయుధములను క్రిందఁబెట్టించి వారిని నిరాయుధులను జేయవలసిన దని నియమించెను. భటులాజ్ఞాపించినను వా రాయుధములు క్రిందఁ బడవేయలేదు. భటులు కత్తులు దూసికొని యీటెలు చాచుకొని పోయి యామనుష్యులమీఁదఁ బడఁగా నావిగ్రహము లన్నియు ప్రాణములేని నిర్జీవప్రతిమ లయ్యెను. నిజముగానే యవి లోపల గడ్డిపెట్టి కుట్టి మనుష్యాకారముగా నిర్మింపఁబడిన కృత్రిమమనుష్యరూపములు గాని మనుష్యులు కావు. రంగులువేసి బట్టలుకట్టి నేర్పుచేత నిజమయిన మనుష్యరూపము లయినట్లెల్లవారికిని భ్రమ కలుగునట్లుగా వానిని చెట్లక్రింద నిలువఁబెట్టగా, వానిని జూచినవా రెల్లరును మోసపోయి యాయుధపాణు లయిన మనుష్యులని జడిసి తమ

విత్తనముల నాదొంగకు సమర్పించుచుండిరి. ఈవింత కద్భుతపడియా పురుషుఁడును నాయకుఁడును భటులును పడియున్నదొంగను మోచుకొని సమీపముననున్న బదరికాశ్రమయోగి యాశ్రమమునకుఁ బోయిరి. పోయి పిలువఁగా నాయాశ్రమములో యోగిలేఁడు. అప్పుడు వా రాశవమును పర్ణశాలలోఁబెట్టి దీపము వెలిఁగించి తెచ్చి పయినున్నబట్టను దీసి చూడఁగా నాదొంగయే బదరికాశ్రమయోగి యయ్యెను. అప్పు డెల్లవారికిని గలిగిన యాశ్చర్యమునకు మేరలేదు. అటుతరువాత వా రాశ్రమము నంతను శోధించి చూడఁగా నొక గుడిసెలో మూలను బహుజనులవలన దోచుకొన్నధనమును వివిధ వస్తువులును కనఁబడెను. ఆయోగిపుంగవుఁడు చిరకాలమునుండి పగటిపూట మస్కరియయి జపతపములు చేయుచు రాత్రిపూట తస్కరుఁడయి కాసుపీసములు గడించుచుండెను. ఎవ్వఁడును గడ్డముపెంచుట చేతను కాషాయవస్త్రములు కట్టుకొనుటచేతను నిజమైనయోగి కానేరఁడు. యోగులమని వేషములు వేసికొనువారిలో నిట్టిమహాపురుషు లిప్పుడు సహిత మనేకులు గలరు.

సంజ్ఞలపండితుఁడు [1896 జనవరి నెల]

కొంతకాలము క్రిందట యూరపుఖండములో నొకవిద్వాంసుఁ డుండెనఁట. అతఁడు పండితుఁడే యయినను కొన్నివిషయములయందు విపరీతజ్ఞానము కలవాఁడయి మనుష్యులయభిప్రాయములను మాటలలోఁ దెలుపుటకంటె సంజ్ఞలతోఁ దెలుపుట శ్రేష్ఠతర మనియు, అట్టి సంజ్ఞలభాషను బోధించుటకయి ప్రతిశాస్త్రపాఠశాలయందును తప్పక యొకపండితుఁడైన నుండవలయుననియు భావించుచు, ఒకసారి

యింగ్లాండు దేశపురాజును జూడఁ దటస్థించినప్పు డీవిషయమునే యాయనతోఁ బ్రస్తావించెను. రాజాతనిమాటలు విని నవ్వి తమయా స్థానమున నట్టిమహావిద్వాంసుఁ డొకఁడు గలఁడనియు, అతఁడిప్పుడు తమరాష్ట్రములో బహుదూరముననున్న శాస్త్రపాఠశాలలోఁ పండితుఁ డుగా నున్నందున నాతని నచ్చటికి రప్పింప వలనుపడదనియు, వినో దార్థముగాఁ బలికెను. ఆసంజ్ఞలపండితుఁడు రాజుమాటలు నిజమని నమ్మి యెంతదూరమైనఁ దానేపోయి యాపండితుని దర్శించి యాతని తోఁ బ్రసంగించెదనని చెప్పెను. అతఁడక్కడకుఁ బోయినయెడలఁ దనమాట యబద్ధమగునని తలఁచి రాజుముందుగానే తనసేవకులను గొందఱినచ్చటికిఁ బంపి శీఘ్రకాలములోనే రా నున్నయపూర్వసం జ్ఞలపండితుని గౌరవించి యేవోసాకులు చెప్పి పంపివేయవలసిన దని యు, ఆపని సాధ్యము కానియెడల నేదోమాయోపాయము పన్ని యాతనియభిమతము తీర్చి సంతోష పెట్టవలసిన దనియు, ఆశాస్త్ర పాఠశాలాధికారులకుం జెప్పి పుచ్చెను. చెప్పినదినమున కాసంజ్ఞలపం డితుఁ డచ్చట బ్రత్యక్షము కాఁగానే శాస్త్రపాఠశాలాధికారు లాతని నాదరించి తమ పాఠశాలలో నున్నసంజ్ఞలపండితుఁడు దేశయాత్ర వెడలె ననియు, అతఁ డెప్పుడు వచ్చునో తెలియదనియు, మనవిచేసిరి. అతఁడు సంవత్సరమునకు వచ్చినను తా నతనినిమిత్తమయి వేచి యుండెద నని యీనూతనవిద్వాంసుఁడు పలికెను. ఈయుపాయము చేత నాతనిని వదల్చుకొనుట శక్యముకాకపోఁగా, శాస్త్రపాఠశాలాధి కారు లొకయుపాయ మాలోచించి తమపాఠశాలలో భటుఁడుగా నున్నయొంటికంటివాని కొకనికి శాస్త్రివేషము వేసి నెత్తికొక శాలు వు చుట్టి యొకకుర్చీమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టి క్రొత్తవిద్వాంసుఁ డేమి యడిగినను నోరు మెదల్పక సంజ్ఞలనుమాత్రమే చేయుచుండవలసిన

నని వానికి బోధించి, తమసంజ్ఞలపండితుఁడు యాత్రనుండి వచ్చెనని చెప్పి యాపండితుని వానివద్దకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. ఈపరదేశపండితుఁడు పరమానందము నొంది వానివద్దకు పోయి సవినయనమస్కారము చేసి యొకవ్రేలు పయికెత్తి చూపెను. ఆదేశాఖీపండితుఁడును వెంటనే తనవి రెండువ్రేళ్లు పయి కెత్తిచూపెను. తరువాత సంజ్ఞలపండితుఁడు మూఁడువ్రేళ్ళు చూపెను. అపుడు నొంటికంటిపండితుఁడాతనిని కోపదృష్టితోఁ జూచుచు వ్రేళ్ళన్నియు ముడిచి గుద్దఁబోయినట్టుగా పిడికిలి యాడించెను. ఆవెనుక విదేశవిద్వాంసుఁడు తనజేబులోనున్న గంగరేఁగుపం డొకటి పయికిఁదీసి చూపెను. దానికి మాఱుగా స్వదేశపండితుఁడు తన జేబులోని చోడిరొట్టెముక్క పయికిఁ దీసి చూపెను. క్రొత్తగావచ్చినపండితుఁ డాసమావేశమునకు సంతోషించి యిఁక మాఱుమాటాడక విద్వత్ప్రసంగము నంతటితోఁ చాలించి యొంటికంటిశాస్త్రికి నమస్కారము చేసి సెలవు గైకొని యీవలికి వచ్చెను. పాఠశాలాధికారు లాతని వెంటవచ్చి తమసంజ్ఞలపండితుఁ డెట్టివాఁ డని యాతని నడుగఁగా, అతఁడు బహుసమర్థుఁడని పలికి దేవుఁ డొక్కఁడని చెప్పుటకయి తానొక్కవ్రేలు పయికెత్తిచూపితి ననియు, ఆవిద్వాంసుఁడు తనభావమును గ్రహించి తండ్రియు కొడుకును నిద్ద అని తెలుపుటకయి రెండువ్రేళ్ళు పయికెత్తి చూపెననియు, తండ్రియు కొడుకును పరిశుద్ధాత్మయు ముగ్గు రని సూచించుటకు తాను మూడువ్రేళ్ళు పయి కెత్తిచూపితిననియు, ఆయద్భుతపండితుఁడు వ్రేళ్ళన్నియుముడచి యందఱు నొక్కరేయని చెప్పెననియు, ఆయొక్కఁడే యయిన యీశ్వరుఁడు పరమదయాళుఁ డయి మన కావశ్యకము లయిన భోజనపదార్థములనుమాత్రమేగాక భోగార్థ మయిన యిట్టి వింతఫలములనుగూడ ననుగ్రహించె నని గంగ రేఁ

గుపండును దానుజూపితిననియు, ఆయపూర్వవిద్వాంసుఁడు తత్త్వవేత్త యయినందున భోగార్థమయిన యిట్టిపదార్థములకంటెసర్వజనోపయోగకరము లయిన యిట్టి సామాన్యభోజనపదార్థములే శ్రేష్ఠతరములయిన వని చోడిరొట్టెను జూపి పరమార్థోపదేశముచేసె ననియు, సామాన్యశ్లోకములకు రహస్యము లయిన వేదాంతార్థములను జెప్పు మన దేశపు విద్వాంసులవలెనే యావిద్వాంసుఁడును దమ కిరువురకు జరిగిన వేదాంతప్రసంగమునకు వ్యాఖ్యానము చేసెను. అంతట పాఠశాలాధికారు లావిద్వాంసుని సత్కరించి పంపివేసి లోపలికి వచ్చి యొంటికంటిపండితుని బిలిచి మీకు జరగినసంవాద మేమని యడిగిరి. వాఁడు వారికి నమస్కరించి యావచ్చినపండితుఁడు పరమదుర్మార్గుఁడనియు, ముందుగా రాఁగానే యొక్కవ్రేలు పయికెత్తి చూపి నీకొక్కటే కన్నని తన్నాక్షేపించెననియు, తాను రెండువ్రేళ్ళు చూపి నీరెండుకన్నులకంటెను నాయొక్కకన్నే మేలయిన దని యుత్తరమిచ్చితి ననియు, అతఁ డంతటితోనైన నూరకుండక నీవియు నావియుఁ గలిపిన మూడుకన్ను లగునని మూడువ్రేళ్లు చూపి మరలనాక్షేపించెననియు, అందుపయిని తాను కోపము పట్టఁజాలక పిడికిలిపట్టి యీసారి యాక్షేపించినపక్షమున ముక్కుమీఁద గుద్దెద నని చూపితిననియు, అతఁడు పిడికిలి చూచిభయపడి మీదేశములో లేని యీగంగరేఁగుపండు నీకిచ్చెదనూరకుండుమని పండుచూపెననియు, తానాతనిలంచము నిరాకరించి మీదేశపురేఁగుపండ్లు వేయయినను మాదేశపు రొట్టెముక్కకు దిగఁదుడుపు పెట్టుట కయినఁ బనికిరావని రొట్టెముక్క చూపి తిరస్కారము కనఁబఱిచితి ననియు, ఇఁక వీనితోఁ బ్రసంగించిన కార్యము లేదని తెలసికొని మాఱుమాటాడక యాపండితుఁ డొక్క మ్రొక్కు మ్రొక్కి యోడి పాఱిపోయె నని

యు, ఆవేదాంతప్రసంగమున కీయొంటికంటిపండితుఁడు నూతన వ్యాఖ్యానము చేసెను. ఈరెండువ్యాఖ్యానములను విని సంతోషించి పాఠశాలాధికారులు నవ్వుకొనుచుఁ దమగృహములకుఁ బోయిరి.

చంద్రహాస చరిత్రము

కుంతలదేశపురాజునకు దుష్టబుద్ధి యనునతఁడు మంత్రిగానుండెను. అతనికి మదనుఁ డనుకుమారుండును విషయ యనుకొమారిత యుఁ గలరు. విషయ చక్కఁదనమునందు మాత్రమేకాక బుద్ధియందును విద్యయందునుగూడ ఆకాలపుస్త్రీలలో నెల్లను మిక్కిలి ప్రసిద్ధురాలయి యుండెను. ఈకన్నియకును కుంతలరాజకుమార్తెఁ యినచంపకమాలికిని ప్రాణస్నేహము. వారిరువురిమనస్సులునుచంద్రహాసుఁడను సుందరపురుషునిమీఁదఁ దగిలి యుండెను. కామవికార మొక్కసారి మనస్సులోఁ బ్రవేశించినపక్షమున, దానిని విద్యయు వివేకమును మఱి యేవియు నివారింపఁజాలవు. కామాగ్ని మనస్సులో పొడచూపి ప్రజ్వరిల్లినతరువాత, అది వివేకమును జెఱిచి హృదయప్రియుని కుల గుణాదులను విచారింపనియ్యదుగదా! ఇట్లాకన్నియల యుల్లములను కొల్లగొన్న యాసుందరపురుషుఁ డెల్లవారిచే గుణజ్యేష్ఠుఁడుగా నెంచఁబడుచుండినను కులహీనుఁడుగా పరిగణింపబడు చుండెను. సామాన్యముగా నెల్లవారును భావించినట్లు చంద్రహాసుఁడు కులహీనుఁడు కాఁడు. అతఁడు కేరళరాజుకొడుకు. కేరళరాజు రణనిహతుఁడుకాఁగా నాతనిభార్య సహగమనము చేసెను; రాజ్యము పరాక్రాంత మయి నప్పుడు శత్రుభీతిచేత దాది శైశవదశలో నున్నచంద్రహాసుని మాఱు వేషముతోఁ దీసికొని పాఱిపోయి కుంతలదేశము చేరెను. ఇట్లు తెచ్చిన

దాది మూఁడుసంవత్సరములు పెంచి మృతినొందఁగా, పౌరులు కనికరము గలవారయి ముద్దులుమూటకట్టుచున్నయారాచకొమారుని బెంచి పెద్దవానిని జేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించిరి. కుంతలరాజున కాబాలునియం దపరిమితానురాగము గలిగి యుండెను. అందుచేతఁ దన మంత్రిపదమున కేమి భంగము వచ్చునోయని భయపడి యాబాలుని జంపించుటకయి దుష్టబుద్ధి బహువిధోపాయములను బన్నుచుండెను. ఒకనాఁ డతఁడు కొందఱుకిరాతులను నియమించి చంద్రహాసుని నొక మహారణ్యమున కొకమాయోపాయముచేతఁ గొనిపోయి యక్కడ సంహరించున ట్లేర్పఱిచెను. ఆకిరాతు లాతని నాకర్షించి మహారణ్యమధ్యమునకుఁ గొనిపోయియు నిరపరాధి యైనయాబాలుని జంపఁ జేతు లాడక మంత్రికంటె నధికదయాళు రయి యాతని నొంటిగా నక్కడ దిగవిడిచి తమదారిని బోయిరి. ఇట్లు మహారణ్యమధ్యమున విడువఁబడి యేకాకియయి తిరుగుచు దారి గానక భగవన్నామస్మరణము చేసికొనుచుండిన చంద్రహాసుని నక్కడకు వేఁటకయి వచ్చిన పుళిందుఁ డనుశాబరరాజు చందనావతి యనుతనగ్రామమునకుఁ గొనిపోయి భార్యయైన మేధావిని కొప్పగించి సంతానము లేనివాఁ డగుటచేత నాతనిని పుత్రప్రతినిధిగాఁ జూచుకొనుచుండెను. చంద్రహాసుఁ డాతనికడనే యుండి ప్రజాసంరక్షణపరాయణుఁడయి దారులుకొట్టెడు చోరులను సంహరించి వారిధనమును దెచ్చి పుళిందుని కిచ్చుచురాఁగా నతఁ డత్యల్పకాలములోనే మహాధనికుఁ డయ్యెను. పుళిందుఁడు తన రాజునకు కానుకలు మొదలయిన విచ్చి పంపుటచేత చంద్రహాసుఁడు పలుమాఱు కుంతలరాజధానికి వచ్చి పెక్కుదినములు రాజాస్థానము నందుఁ గడపుచుండెను.

మంత్రిపుత్రియు రాజపుత్రియుఁ దన్ను కామించినను చంద్రి

హాసుఁడు వారిమనోగతముల నెఱుఁగఁడు. అప్పటి తనస్థితినిబట్టి యట్టి వారు తనభార్య లగుదు రన్నయాశ యాతనికి స్వప్నావస్థయందును గలుగలేదు. అతఁ డాకన్నియలను రాజధానికి వచ్చినప్పుడెల్ల ప్రతిదినమును జూచుచుండినను, అతఁడు వారి నెప్పుడును కామదృష్టితోఁ జూడలేదు. ఆకన్నియల గుణసంపత్తినిబట్టియు మహావంశసంభవత్వమును బట్టియు విద్యావివేకవిశారదత్వమునుబట్టియు వారియందు గౌరవము కలవాఁడయి యతఁ డప్పుడప్పుడు వారిని సందర్శించి వారితో సంభాషించుచు రాజపుత్రికలయెడ వర్తింపవలసిన యర్హమర్యాదతో వారితోననువర్తించుచుండెను. తనపుత్రిక మనస్సు చంద్రహాసునిమీఁద దగిలియుండుట నేలాగుననో కనిపెట్టి దుష్టబుద్ధియాతని నేలాగుననయిన జంపవలెనని కృతనిశ్చయుఁ డయి యుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు చంద్రహాసుఁడు పుళిందుఁడు తనయేలికకయి పంపినకానికలను రాజునకర్పించి మంత్రియైనదుష్టబుద్ధిని సవినయముగా సందర్శించి యాతనికియ్యవలసినయప్పనములు చెల్లించెను. దుష్టబుద్ధి యాతనియెడల మనస్సులో ద్రోహము తలఁచి యుండినను దా నుద్దేశించిన దారుణకర్మమును బహిరంగముగా రాజధానిలో జరప ధైర్యము లేనివాఁడై పుళిందునియూరికిఁ బోయి యేదో మిషమీఁద నాతనితోఁ గలహము కల్పించుకొని యాకయ్యములోఁ జంద్రహాసుని జంపి యాతని యపరిమితధనమును నపహరింపవలెనని యాలోచించుకొని, కొడుకును రహస్యముగాఁ బిలిచి తా నేమి యాజ్ఞ పంపించినను తత్క్షణమే నిర్వర్తింపవలెనని నియమించి, కొంతసేనతో చందనావతికిఁ బోయెను. అక్కడకుఁ బోయినపిమ్మట నచ్చటివారివలనఁ జంద్రహాసునిపౌరుషచర్యలు విని యాతనిచేత ఖడ్గమున నేఁగాఁ దనయభీష్టమును నెఱవేర్చుకొనుటమాత్రమే కాక యాతనికిఁ గోపము తెప్పించితాను ప్రాణ

ములతోఁ దప్పించుకొని యావలఁ బడుటసహిత మసాధ్య మని తెలిసి కొని, దుష్టబుద్ధి మఱియొకకపటోపాయ మాలోచించి చంద్రహాసుని జేరఁబిలిచి మనసులోలేనిప్రేమ నంతను నాతనిపయిని జూపి మంచి మాట లాడి, ఒకరాజకార్యవిషయ మయినసందేశము నవశ్యముగా నప్పుడే తనకొడుకునొద్దకుఁ గొనిపోవలసి యున్న దనియు నట్టిమహా కార్యమును నాఁటిసాయంకాలములోపల నిర్వహింపఁ గలసమర్థు లొరులు లేకపోవుటచేతఁ బరమవిశ్వాసి యైనచంద్రహాసునినే పంప వలసి యున్నదనియు సందువలన నాతని కేదో గొప్పమేలు కలుగు ననియుఁజెప్పి యొప్పించి, 'చంద్రహాసునికిఁ దత్క్షణమే విష మొసఁగ వలసిన' దని లేఖవ్రాసి ముద్రవేసి చంద్రహాసునిచేతి కిచ్చి వెంటనే కొనిపోయి యది తనకుమారునికిచ్చి యారాత్రి తనయింటనే భుజింప వలసిన దని నియమించెను. ఋజువర్తనుఁ డైనచంద్రహాసుఁ డామాట లను నమ్మి మోసము తెలిసికొలేక యశ్వారోహణము చేసి యాక్షణ మునసే బైలుదేఱి గుఱ్ఱము నాఱామడలదూరము పరుగెత్తించెను. రెండుగడియలప్రొద్దు వేళ రాజధానియొద్ద నుద్యానవనమును జేరునప్ప టికి గుండెలుపగిలి గుఱ్ఱ మచ్చటఁబడి చచ్చిపోయెను. చంద్రహాసుఁ డును మార్గాయాసముచేతఁ గడు బడలినవాఁ డయి కొంచెముసేపు విశ్రమించి పోవచ్చునని యెంచి యొకచెట్టు మొదలఁ గూరుచుండెను. హాయిఁగా చల్లగాలి వీచుచుండుటచేత నలసియున్నయాతని కించుక నిద్రపట్టెను. ఆసమయమునందు విషయ తనమనస్సంతయుఁ జంద్ర హాసునిమీఁదనే యుండఁగా నింట నుండలేక యొంటిగానుద్యానవన మునకు వచ్చి విహరించుచు నొకవృక్షమూలమున శయనించి యున్న తనహృదయేశ్వరునిఁ గన్నులపండువుగాఁ జూడగాంచెను. ఇట్లాకస్మిక ముగా నేత్రపర్వము చేయుటచేతఁ బట్టరానియానందపారవశ్యము కల

దయి యింతలోఁ దేఁటుకొని మెల్లగా ప్రియవల్లభుని దాపునకుఁ బోయి యాతనికి నిద్రాభంగము చేయుటకు మన సొప్పక యాతని యొడిలోఁ బెట్టుకొని యున్నముద్రలేఖనుజూచి యామె స్త్రీజనస్వాభావిక మైనచాపలముచేత నది యేమో చూడవలెనని పైకిఁదీసి చూచి తనతండ్రివ్రాఁత యగుట కనిపెట్టి తనయన్న కేమివ్రాసి యుండునా యన్నశంకచేత దానినివిప్పి చదివి నిశ్చేష్టితురాలయ్యెను. తనతండ్రి తనహృదయేశ్వరునియెడల నిట్టిపాపచింత గలవాఁ డగునని యామె యెప్పుడును దలఁచి యుండలేదు. అందుచేత నామె కప్పుడు కలిగిన విషాదాశ్చర్యములకు మేరలేదు. ఆమె కప్పుడు మనస్సులో నెంత ఖేదము కలిగినను విద్యావతియగుటచే దుఃఖమున కెడమియ్యక చేయవలసిన ప్రతిక్రియ నాలోచించి తనకంటికాటుకతో మకారమును యకారమునుగా మార్చి విషము నొసఁగు మన్నవాక్యములకు విషయ నొసఁగు మన్నయర్థము వచ్చునట్లు చేసి లేఖ నెప్పటియట్లు మడఁచి ముద్రవైచి యథాస్థానమున నుంచి తిన్నఁగా నింటికిఁబోయి యేమిజరగునో ప్రతీక్షించుచుండెను.

క. విషమాస్త్రసమానునకున్
విషమొసఁగన్ వ్రాసెఁ దండ్రి నిర్దయుఁ డని య
వ్విషమాక్షరపఙ్క్తిఁ దుడిచి
విషయ నొసఁగుమనుచు వ్రాసె వేడుకతోడన్.

*　　*　　*　　*

సీ. స్వస్తి సమస్తప్రశస్తగుణాన్వితుం
డగుదుష్టబుద్ధి నిజాత్మజుఁడగు
మదనుదీవించి ప్రేమముగఁ బుత్తెంచిన
శుభలేక చంద్రహాసుఁడు పులిందు

పట్టి కులాస్థానపౌరుషాధికుఁడు సి
ద్ధంబుగా మనకు నీతం డహితుఁడు
కాన సందేహంబుమాని యీపత్రిక
వీక్షించినప్పుడె విషయనొసఁగు
మనెడుపద్ధతిఁ జదివి భాగ్యంబుచేసె
నస్మదీయసహోదరి యనుచు దైవ
ఘటన నారాత్రిఁగలుగు లగ్నంబునన వి
వాహ మొనరించె దేవేంద్రవైభవమున.

చంద్రహాసుఁడును గొంతసేపటికి మేల్కాని లేచి మంత్రిగృహమునకుఁ బోయి తాను దెచ్చినలేఖను మదనునిచేతి కిచ్చెను. అతఁడదివిప్పి చదువుకొని యాశ్చర్యపడి తనతండ్రియాజ్ఞ నన్యథాకరింపక యారాత్రియే చెల్లెలినిచ్చి చంద్రహాసునకు వివాహము చేసెను. ఒక్కకన్నెయొక్క చదువువలన నాయుత్తమపురుషునికిఁ బ్రాణరక్షణము కలుగుటయేకాక స్వాభీష్టమును సిద్ధించి యావజ్జీవము సంతోషము కలిగెను.

ఇక్కడ మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవము నడచుచుండఁగా నక్కడ దుష్టబుద్ధి గతరాత్రి విషప్రయోగముచేఁ జంద్రహాసుఁడు పరమపదము నొందియుండునని నిశ్చయించి మఱునాటి వేకువను దన దండుతోఁ బుళిందునియిల్లు ముట్టడించి యాతనిని బంధించి ధనము దోఁచుకొని స్వపురమునకు వచ్చెను. ఇల్లు చేరునప్పటి కింట నడచుచున్న వివాహోత్సవము కంటఁబడఁగానే యాతనిగుండెలలో రాయిపడినది. అప్పు డల్లుఁడును గూఁతురును వచ్చి దుష్టబుద్ధికి నమస్కరించిరి. అతఁడు వారి నాశీర్వదింపక తిన్నఁగా లోపలికిఁ బోయి,

క. ఏ నేఖి చెప్పిపంపినఁ
దా నేపని చేసె నని మదనుఁ బిలిచి దురా
త్మా నేఁటిదాఁకఁ ద్రోయవు
గా నాయానతి నిదేమి గావించి తనన్.

మదనుని కోపదృష్టితోఁజూచి యొకటి పంపిన వేఱొకటి యేల చేసితివని యడిగెను. జనకాజ్ఞను దా నెప్పుడును మీఱువాఁడను గానని యతఁ డాలేఖను దెచ్చిచూపెను. అందువిషయ యన్నపద ముండుటచూచి యత్యద్భుతపడి త్రోవలో లేఖను విప్పి చంద్రహాసుఁ డట్లు దిద్దియుండునని సందేహపడెను. అప్పుడు విషయ ముందుకువచ్చి తండ్రిపాదములమీఁదఁ బడి విషమును విషయనుగా మార్చినది తానని యొప్పుకొని మన్నింప వేఁడుకొనెను. చంద్రహాసుఁ డట్లు ప్రాణపద మయినభార్యతో సుఖ మనుభవించు చుండఁగా, రాజున కాతని మహావంశజననకథ తెలిసెను. అతని కులశీలరూప గుణాదు లకు సంతోషించి రాజు తనకొమారితను గూడఁ జంద్రహాసుని కిచ్చి వివాహము చేయఁగా, రాజుమరణానంతరమునఁ జంద్రహాసుఁడు కుంతలదేశమునకు రాజయి యిద్దఱుభార్యలవలనను పద్మాక్షు మకర ధ్వజాదు లగుకుమారులను బడసి చిరకాలము ప్రజాక్షేమకరముగా భూపరిపాలనము చేసెను.

లక్ష్మీ శనైశ్చర విలాసము.

పూర్వకాలమునం దొకప్పుడు లక్ష్మీదేవికిని శనైశ్చరునకును గొప్పవివాదము సంభవించెనట; లక్ష్మి యెవ్వరో శనియెవరో తెలి యనివారు మనదేశములో నెవ్వరో కాని యుండరు. భాగ్యాధిదేవత

యైనలక్ష్మీదేవియొక్క కటాక్షవీక్షణ మెవ్వరి మీఁదఁ బ్రసరించునో వారెల్ల లక్ష్మీపుత్రు లయి సమస్తసంపదలతోను దులదూఁగు చుం దురు. ఆమెయనుగ్రహ మించుక తొలఁగి యభాగ్యాధిదేవ తయైన శనైశ్చరునిదృష్టిప్రసార మొక్కింత యెవ్వరిమీఁద సోఁకునో వారెల్ల దరిద్రతాపుత్రు లయి సమస్తకష్టములతోను గొట్లాడుచుందు రు. లక్ష్మీశనైశ్చరుల కిరువురకును స్వభావముచేతనే పరస్పరబద్ధవైర ము. లక్ష్మి యుండినచోట శనైశ్చరుఁ డుండఁడు; శనైశ్చరుఁ డుండి నచోట లక్ష్మి నిలువదు. బద్ధవైరముగల యీ రిరువురిపోరాటములలో జయాపజయములు సందిగ్ధము లయి యొక్కప్పుడు లక్ష్మికిని మఱి యొకప్పుడు శనికిని గెలుపు కలుగుచుండునుగాని పురుషుఁ డగుటచేత సాధారణముగా శనైశ్చరునకే విజయ మెక్కువ కలుగుచుండును.

జయాపజయములు పర్యాయమున మాఱిమాఱివచ్చుచుండు టచేతఁ దనకు జయము కలిగినప్పుడు లక్ష్మి తాను గొప్పదాననని యు, తనకు జయము కలిగినప్పుడు శని తాను గొప్పవాఁడననియు, గర్వపడుచు నాత్మస్తుతులుచేసికొనుచుందురు. ఈగొప్పతనమునిమి త్తమయి యొకసారి యన్యోన్యకలహము సంభవించినప్పుడు మన యిరువురిలో నెవరుబలవంతులో యెట్లు నిర్ణయింపవచ్చు నని శనైశ్చ రుఁ డనెను. మధ్యస్థుల నెవ్వరినైన నడిగి వారు చేసినతీర్పున కుభయు లము బద్ధులమయి యొప్పుకొందుమని లక్ష్మి పలికెను. మన యుత్కృ ష్టనికృష్టభావములను నిర్ణయించి సిద్ధాంతము చేయ సమర్థుఁడైనమ హానుభావుఁ డెవ్వఁడని శని యడిగెను. ఆమహాకార్యమునకు న్యాయ పరిపాలన దక్షుఁడయియున్న శ్రీవత్సమహారాజ సత్తముఁడని లక్ష్మి యుత్తరమిచ్చెను. అతఁడు మధ్యవర్తిగా నుండుటను నేనంగీకరించితి నని శని తలయెగరవైచెను. ఇట్లాయిరువురును శ్రీవత్సునిమాధ్యస్థ్య

మున గొప్పకొని యాతనిని తీర్పరినిగా నేర్పఱుచుకొని తిన్నగా రాజస్థానమునకు నడిచిపోయి కొలువున్న యాతనిని సందర్శించి యాతనిచే నర్ఘ్యసత్కారములను బొంది యిరువురు నాతని జూచి మాలో నెవ్వరు గొప్పవారో చెప్పవలసినదని యడిగిరి. అతఁడు వారి మొగములయెదుట నేమి చెప్పుటకును దోఁచని వాఁడయి యేమని చెప్పిన నెవ్వరికిఁ గోపము వచ్చునో యనిశంకించి కొంతతడ వాలోచించి వారిని తప్పించుకొను సాధనమును గానక తుదకతఁ డాయిద్దరిలో లక్ష్మియేయధికురాలని తడఁబడుచుఁ జెప్పెను. ఆమాటలకు లక్ష్మి సంతోషించెను. లక్ష్మిప్రియుఁడయి యుండుటచే నట్లు పక్షపాతబుద్ధిచేఁ బలికెనని శనైశ్చరుఁ డారాజుపై మహోగ్రహవ్యగ్రుఁడయ్యెను. అంతట "నీకాశ్రయురాలైయున్న యీలక్ష్మియే నిన్ను రక్షించునుగాక! అన్యాయమైనతీర్పు తీర్చిన పాపఫలమును నీవు శీఘ్రకాలములోనే చేచేతఁ గుడువఁగలవు" అని పలుకుచు దక్షిణముననే శనిగాఁడు కోపముతోఁ గొలువు వెడలిపోయెను.

శనియొక్క కోపమునకు భయపడి రాజు వడవడ వడఁక నారంభింపఁగా లక్ష్మియాతని నూరార్చుచుండెను. లక్ష్మియొక్క ప్రాపు చూచుకొని కదా రాజు తన్ను లక్ష్యముచేయక యవమానపఱచెనని యెంచి శనైశ్చరుఁడు నాఁడు మొదలుకొని లక్ష్మి నాతనిగృహమునుండి వెడలఁదోలుట కయి సర్వప్రయత్నములను జేసెను. ఆక్రూరుని ధాటికిఁదాళఁజాలక సంచలించి యచ్చటనిలువలేక విచారముతో వెడలిపోవుచు లక్ష్మీదేవి రాజును జూచి మంచికాలము వచ్చినప్పుడు మరల వచ్చి సుఖపెట్టెద నని ధైర్యము చెప్పి తొలఁగి పోయెను. అంతట పరరాజు లాతనిరాజధానిపై దండెత్తి వచ్చి పట్టణము నాక్రమించుకొనిరి అతఁడు లక్ష్మియొక్క సాహాయ్యమును వేఁడెనుగాని యాతని

కామెదర్శనము లేక కోరనిదే వచ్చి దర్శన మిచ్చుచు వచ్చినయామె యప్పగా రఘుపెద్దమ్మగారిదర్శనముమాత్రమే పలుమాఱు సంభవించుచు వచ్చెను. అప్పుడు రాజు భార్యాసహితముగా కోటలోనుండి తప్పించుకొని యీవలఁబడి ప్రాణములుమాత్రము దక్కించుకోఁ గలిగెను. ఇప్పుడు పూర్వపులక్ష్మీకటాక్షచిహ్నములలో భార్యదేహమున నున్ననగలుదక్క మఱి యేమియు నిలిచి యుండలేదు. సమస్తసంపదలును విడిచినను కష్టసమయమునందు భార్య యైనచింతాదేవిమాత్రము మహాపతివ్రత యగుటచేత నాతనిని విడిచి పోలేదు. పుట్టినింటికిఁ బోవలసిన దని యతఁడామె నెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను భర్తను విడిచి యుండుటకు చింతాదేవి యొడంబడక రాజువెంటఁబడి యడవులకు నడిచెను. ఇట్లాదంపతు లర్ధరాత్రమునందు పురము వెడలి శత్రువులు తమ్ము వెంబడింతు రేమో యనుభయముచేత నడవులఁబడి నడుచుచుఁ దెల్లవాఱునప్పటి కొకయేటిదరిని జేరిరి. నగలనుబట్టి యానవాలుపట్టి తమ్మెవ్వరైనఁ బట్టుకొందురో యనుభీతిచేత వారావలికే యాభరణములను దీసి బట్టమూటలోఁ గట్టి దాపున నుంచుకొనిరి. వారాయేటు చేరునప్పటికి నీటిలో నొకసంగడిమీఁద నొక ముసలివాఁడు కూరుచుండి యుండెను. వారు వానియొద్దకుఁ బోయి తమ్మేఱు దాటింపవలసిన దని కోరఁగా వాఁడాసంగడి యిద్దఱమనుష్యులకంటె నేమాత్ర మెక్కువబరువు పడినను మునింగిపోవు ననియు, అందుచేతఁ దాను మూట నొక్కసారియు వారిరువురిలో నొక్కొక్కరి నొక్కొక్కసారియు నేఱు దాటించెద ననియు పలికి యొప్పించి ముందుగా మూటను గైకొని యావలియొడ్డు చేరి యక్కడనుండి పాఱిపోయెను. మఱికొంతసేపటికి సంగడివాఁడువచ్చి వారివలన యావద్వృత్తాంతమును విని జాలిపడి దొంగ మోసము చేసినందున కయి

వగచి వారి సేఁతు దాటించెను. వారు గొప్పగా బ్రతికినవారగుటచేతఁ గష్టపడలేక రెండుమూఁడుదినములు శుష్కోపవాసములు చేసి యాఁకలి బాధచేత నీచవృత్తికి లోఁబడి ప్రాణములు రక్షించుకోవలసినవారయి యాయేటిసమీపమున నున్నయొకబోయపల్లెఁ జేరి యందలి జనుల తోడఁగూడ కట్టెలుకొట్టి విక్రయించి జీవనముచేయవలసినవారయిరి. వారిసద్వర్తనమును పరోపకారచింతనమును జూచి యాపల్లెలోనివా రందఱును వారియెడ నత్యంతానురాగము గలవారైరి. అక్కడ వారికి దారిద్ర్యదేవతసహితము సహనము తృప్తి మొదలైనయనేక నూతనగుణములను నేర్పినది. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు కట్టెలు కొనుట కయి మహాధనికుఁ డయినయొకవర్తకుఁ డాగ్రామమునకు వచ్చి రెండవరతీదేవివలె నున్నచింతాదేవిని జూచి కామించి యామె నేదో మాయోపాయముచేతఁ దీసికొనిపోవలెనని యాలోచించి యొక కపటనాటకము పన్నుకొని భర్త కట్టెలు కొట్టుట కయి యరణ్యము నకుఁ బోయి యున్నప్పుడు వారియింటికిఁ బోయి దీనముగా నేడ్చుచు "ఓ పరమపావనీ ! నాకష్టములపడవ మెట్టపట్టి యొంద ఱెన్నివిధములఁ బ్రయత్నము చేసినను గదలకున్నది. జ్యోతిష్కులు ప్రశ్న చూచి "యీగ్రామములో చింతాదేవి యనుమహాపతివ్రత యున్నది. ఆమె యొక్కసారి పడవలో నెక్కి సరకులమీఁదఁ జేయివైచినఁగాని నీపడవ కదల దని సెలవిచ్చినారు. కాఁబట్టి నావెంట వచ్చి యొక్కసారి నీ చల్లనిహస్తమును నాసరకులమీఁద వైచి నన్నురక్షింపుము. ఈ పుణ్యము కట్టుకొని యరగడియలో నీవు మరల నింటికి రావచ్చును" అని బహువిధముల వేఁడుకొనెను. ఆమె మాయలును మర్మములును దెలియనిముగ్ధ యగుటచే వానితేనెమాటలు నమ్మి మోసపోయి వాని వెంటఁ జని పడవలో నెక్కెను. ఆదుష్టుఁ డామె పడవలో నెక్కఁగానే

తనమనుష్యులచేత పడవ త్రోపించుకొని తనయూరిదారి పట్టెను. క్షణకాలములో పడవ యదృశ్య మయ్యెను.

శ్రీవత్సుఁడు కట్టెలుకొట్టి యెండఁబడి యలసి రెండుజాముల కింటికి వచ్చునప్పటి కింట భార్యలేదు. ఎవ్వరినడిగినను ఆమె జాడ చెప్పువారొక్కరును గానఁబడలేదు. అతఁ డంతట నొంటిగా నేడ్చుచు బయలువెడలి యాయేటిదరినే వెదకుచు నడువఁజొచ్చెను. ఇన్నినాళ్ళును గష్టము లెన్నివచ్చినను అనుకూలవతి యగుభార్య చెంతనుండుటచే నామహారణ్యమును స్వర్గతుల్యమయి మహాసుఖదాయక మయ్యెను. అది మహారణ్య మగుట భార్యావియోగము నొందిన యాతనిమనస్సున కిప్పుడు తోఁచెను. ఇట్లతఁడు దుర్భరమైన దుఃఖభారముతో నడచుచుండఁగా బాహుపురమునందు స్వయంవరమహోత్సవ మొకటి నడుచు చుండెను. అతఁడు చూడవచ్చినగుంపులోఁజేరి యొకమూలనిలువఁబడియుండెను. అప్పుడు చేతితో పుష్పదామమును దాల్చి బాహుపురాధీశ్వరునికూఁతు రైనభద్రాదేవి వరుని వరించుటకయి యచ్చటికి వచ్చెను. ఆమె చెలికత్తెలు పేరుపేరువరుసలవివిధదేశాధీశులను వర్ణించి చూపు చుండఁగా తన్నువరించునుదన్నువరించునని మనస్సులో నువ్విళ్ళూరుచున్న యారాచవారి నెవ్వరిని గైకొనక దాఁటి పోయి శ్రీవత్సరాజున్నస్థానమునకు వచ్చిరూపమును ధరించిన మన్మథునివంటిచక్కఁదనము గలవాఁ డయ్యును బ్రిచ్చున్నవేషముతో నివురు గవిసిననిప్పువలెఁ బ్రకాశింపక యొకమూల గుంపులో నిలువఁబడి యున్న యాతని మొగమువంకఁ దేఱిపాఱఁ జూచి తనచేతిలో నున్నపూలదండ నాతనిమెడలోవేసెను. రాజపుత్రిక కట్టెలమ్ముకొనువానిని వరించెనని గుంపులోనుండి కలకల మొక్కటి పిక్కటిల్లి మిన్నుముట్టెను; ఆచిన్నదానిచర్య కెల్లవారును ముక్కులమీఁద వ్రే

ర్ష్యవైచుకొని యుద్భూతపడసాగిరి. శ్రీవత్సుఁడుసహితము తా నెదురు చూడని యీ స్వయంవరమున కాశ్చర్యపడి తెల్లపోయి చూచు చుండెను. తనకూఁతురు కులముతక్కువవానిని గోరుకొనుట తన కవ మానకరముగా నెంచుకొని సిగ్గుచే రాజు తల వంచుకొనెను. అయి నను మించినపనికి వగచిన ప్రయోజనము లేదు. రాజధర్మమునుబట్టి స్వయంవరమునఁ గన్య కోరుకొన్నవరుని భర్తనుగా నంగీకరించి తీఱ వలెను. ఎవ్వరిచిత్త మెవ్వరిమీఁదికిఁ బోవునో యెవ్వ రెఱుఁగఁ గలరు ? యువతులమనస్సులు సాధారణముగా రూపవంతునిమీఁదికిఁ బోవునన్నలోకోక్తి సత్యమే యయి యుండును.

ఇట్లు కొంతకాలము విజయ మొంది శనైశ్చరుఁడు నిరంకు శాధికారము చెల్లించినతరువాత మరల లక్ష్మికి విజయము కలుగుట కీస్వయంవరము సూచకముగా నుండెను. రాజు కూఁతురు తనకు బంధు వర్గములోఁ దలవంపులు తెచ్చినదని భావించి యామె మొగము చూడ నొల్లక తనయిల్లు వెడలనడవ నిశ్చయించుకొన్నవాఁడయి దుర్భేద్య మయినపుత్రికాస్నేహపాశమును పూర్ణముగా ద్రెంప నేరక కొంత మంది పరిచారకులను కొంతధనమును ఇచ్చి వారిని మఱియొకగ్రామ మునకుఁ బంచెను. వారిట్లు సపరివారముగా నేటియొడ్డుననుండి పోవు చుండఁగా నొకపడవలోనుండి యాఁడుకూయి వినఁబడెను. ఆయార్త స్వరమును గుఱుతిడి శ్రీవత్సుఁడు తిన్నఁగా పడవవద్దకుఁ బోయినప్పు డందున్న చింతాదేవి భర్తముఖమును జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్వఁ జొచ్చెను. అంతటఁ బరిచారకులుసహితము తారసించి శ్రీవత్సునివలన జరిగినమోసమును దెలిసికొని దుర్మార్గుఁ డయినయావర్తకుని బట్టి, పెడ రెక్కలు కట్టి రాజునొద్దకుఁ గొనిపోయిరి. ఆతుచ్ఛవణిజుఁడు తప్పించుకొని పడవను వేగముగా నడిపించి పాఱిపోఁ జూచెనుగాని

వెనుకటివలెఁగాక పడవ యీసారి నిజముగానే మెట్టుపట్టినందున నా పని సాధ్య మయినది కాదు. దండనమునిమిత్తమయి పంపఁబడిన వర్తకునిమూలమున బాహుపురాధీశ్వరుఁడు విచారణలో తనయల్లుని పూర్వవృత్తాంతమును దెలిసికొని యతఁడు మహాకులీనుఁ డయినందు నకు సంతోషించి జ్యేష్ఠభార్యాసహితముగా నల్లుని తనగృహమునకు రప్పించి మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవము నడపెను. ఈ లోపల శ్రీవత్సునిరాజ్య మాక్రమించుకొన్నశత్రురాజు ప్రజలను పీడించి దుష్పరిపాలనముచేయ నారంభించినందునఁ బ్రజ లాతనిమీఁద దిరుగఁబడి మరల శ్రీవత్సుని దెచ్చి సింహాసన మెక్కించుట కయి యాతనినిమిత్తము వెదకుచువచ్చి బాహుపురమున నాతనిని గలిసి కొనిరి. బాహుపురాధీశ్వరుఁడు తగినసైన్యమును తోడిచ్చి పంపఁగాఁ దనపురజనులవెంటఁ బోయి శ్రీవత్సుఁడు శత్రురాజును జయించి రాష్ట్రము వెడలఁదోలి తనయిద్దఱుభార్యలతోను జిరకాలము రాజ్య సుఖ మనుభవించెను. అంత లక్ష్మి మరల పూర్ణవిజయము నొంది యాతనియింటినుండి శనైశ్చరుని వెడలఁగొట్టి తానచ్చట స్థిరనివాస మేర్పఱుచుకొనెను. కష్టమనుభవించినమీఁదట వచ్చిన సుఖమగుటచే నిప్పుడది రాజునకు వేయిరెట్లధికభోగ్యముగా కనఁబడెను. ఈకథ నిజ మయిన దయినను గాకపోయినను బ్రతిమనుష్యునకును బర్యాయమునఁ గష్టసుఖములు వచ్చుచుండుట సహజమనియు, కష్టములు వచ్చినప్పుడు మనుష్యుఁడు నీతిమాలి ప్రవర్తింపనియెడల మరల సంపదను బొంది సుఖపడుననియు, నీతిని బోధించుచున్నది.

నీ తి క థ లు

1. ప్ర తి ధ్వ ని

ప్రతిధ్వనియన నెమో యెఱుఁగనియొక బాలుఁ డూరిబైలికొక నాఁడాడుకొనఁబోయి యొకకొండసమీపమున "ఓ" యనియఱచెను. అప్పుడా బాలున కాకొండవైపుననుండి "ఓ" యని మరలప్రతిశబ్దము వినఁబడెను. అది విని యద్భుతపడి తన్నెవ్వఁడో మఱియొకబాలుఁడు వెక్కిరించుచున్నాఁ డనుకొని యాబాలుఁడు "నీవెవ్వఁడవు?" అని కేక వేసెను. "నీవెవ్వఁడవు?" అని వెంటనేమరల కేకవినఁబడెను. వినబడఁ గానే "నీవు వట్టిపనికిమాలినవాఁడవు." అనియాబాలుఁడు కోపముతో నఱచెను. "నీవువట్టిపనికిమాలినవాఁడవు." అని యఱపు మరల వినవచ్చెను. ఆపైనికోపమాపుకోలేక యాబాలుఁడు బహువిధములఁ దిట్ట నారంభించెను. తిట్టినతిట్లన్నొక్కయక్షర మయిననుమాఱక ప్రతిధ్వనిమూలమున సరిగా మరలవినఁబడ జొచ్చెను. దానికి సహింపలేక వాఁడు తన్నట్లు మాఱుతిట్టినబాలునిబట్టికొట్టవలె నని చెట్లలోనెల్ల వెదకెనుగాని యెక్కడ నెవరునుగానరాలేదు. అందుమీఁదఁ మఱింతరోషముగలవాఁడయియాబాలుఁడేడ్చుచుఁ దిన్నఁగా తల్లివద్దకింటికిఁ బరుగెత్తుకొనిపోయి "అమ్మా! ఒకదుష్టబాలుఁడు కొండవద్ద చెట్లలో దాఁగియుండి నన్నుఁదిట్టెను" అని మొఱ్ఱపెట్టుకొనెను. వానిమాటలనుబట్టి తల్లిసత్యమును గ్రహించి "అబ్బాయీ! ఆకొండదగ్గఱ నిన్ను నీవేతిట్టుకొన్నావుగాని మఱియెవ్వరును నిన్నుతిట్టలేదు. అక్కడ నీవువిన్నది నీమ్మాటల ప్రతిధ్వనియేకాని వే ఱేదియుఁ గాదు. ఆచెట్లవద్ద నీవట్లుతిట్టక మంచిమాటలాడి యుండినపక్షమున, నీకుమరలమంచిమాటలే వినఁబడియుండును. ఈలోకములో నెల్లవారికి నిట్లే సంభవించుచుండు

ను. మనమితరులయెడల నెట్లు ప్రవర్తింతుమో మనయెడల నితరు లట్లు ప్రవర్తింతురు. మనము మంచి మాటలాడి యాదరించిన పక్షమున వారును మనలను మంచిమాటలాడి యాదరింతురు. వారిని మనము కానిమాట లాడి యవమాన పఱిచినపక్షమున మనలను వారును కానిమాట లాడి యవమానపఱుతురు. లోకమునెడనీ వెట్లు వర్తింతువో నీయెడల లోక మట్లు వర్తించును. కాఁబట్టి ముందెప్పుడును నీవునీనోటనుండి పరుషవాక్యములు రానీకుము'' అని కుమారునికి బుద్ధి చెప్పెను.

---

2. ప రో ప కా ర ము

యుద్ధమునందు గాయ పడినయొకభటుఁడు తనయూరికిఁబోవుచు చంక కఱ్ఱలతో కుంటుచువచ్చి దారిలో నొకగ్రామమునం దొక సత్రములో దిగెను. అతఁ డక్కడ రోగపడి నేలఁబండుకొని కదలలేక బాధపడుచుండెను. ఒకనాఁడొక బీదబాలిక యాదారిని బడికిఁ బోవుచు వానిదురవస్థనుజూచి జాలిపడిన దయి వానియొద్దకుఁబోయి యాదరించి భోజనమునిమిత్తమయి నిత్యమును వారికి రెండుడబ్బులు తెచ్చి యిచ్చుచుండెను. ఒకనాఁ డాబాలిక తనకు డబ్బులియ్యవచ్చినప్పుడు భటుఁ డాచిన్నదానిని జూచి దీనవదనముతో ''అమ్మాయీ! నీతల్లిదండ్రులు బీదవారని నేను నేఁడేవిన్నాను. ప్రతిదినమును నాకిచ్చుచుండుట కిన్నిడబ్బులు నీకెక్కడినుండివచ్చినవో దాఁచక నాతో నిజము చెప్పు. న్యాయమార్గమున నీవు తెచ్చియియ్యలేనిడబ్బుతో పొట్టపోసికొనుటకంటె పస్తుండి ప్రాణములు విడుచుటయే నాకు పరమసమ్మతము.'' అనికన్నులనీరు పెట్టుకొనెను. ''ఆవిషయ మయి నీవు విచారపడవలసినపని లేదు. నేను నీకిచ్చునది నాన్యాయార్జితవిత్తమే కాని

యక్రమముగా సంపాదించి తెచ్చినదికాదు. నిత్యమును నేనీపొరుగు గ్రామములో నున్న పాఠశాలకుఁ బోయి చదువుకొనుచుందును. నేను బోయెడిదారిప్రక్కను పెద్దయడవి యున్నది. ఆయడవిలో రేఁగుచెట్లువిస్తారముగా నున్నందున, నేనింటివద్ద మఱింతముందుగా బైలుదేఱిపోయి చిన్నబుట్టెడు రేఁగుపండ్లుకోసికొనిబడిలోనిబాలురకును బాలికలకును విక్రయించి ప్రతిదినమును రెండేసిడబ్బులు సంపాదింతును. నేను నీకిచ్చినవియాడబ్బులే. ఈసంగతినాతల్లిదండ్రులకుఁ దెలియును. వారిందునిమిత్తమయి నన్నేమియు ననరు. లోకములో మనకంటెనుదరిద్రులుందురు కాఁబట్టి మనము మనకున్నదానిలోనే కొంత యితరులకుఁ బెట్టితోడుపడుచుండవలె నని వారెప్పుడును నాతోఁ జెప్పుచుందురు." అనియాబాలిక పలికెను. అప్పుడాభటుఁడు తనకన్నులనుండి యానందబాష్పములు జలజలరాలఁగానాబాలిక మొగమువంకఁజూచి "ఈపరోపకారబుద్ధికై ఈశ్వరుఁడు నీకును నీతల్లిదండ్రులకును శుభములిచ్చును గాక!" అని యాశీర్వదించెను. ఇష్ట మున్నచో బీదవారునైతము తమ కున్నదానిలోనే యితరులకు చేతనైనసాయము చేయవచ్చును.

ఇట్లుండఁగా మఱునాఁడొకగొప్ప యుద్యోగస్థుఁడాగ్రామముదారినిపోవుచు తనగుఱ్ఱమునకు నీళ్ళుపెట్టించుట కయి యాసత్రమువద్దనిలిచి, అందున్న యావ్యాధిగ్రస్తునిజూచి యానవాలుపట్టి చేరఁబోయి వానివలన సమస్తమును విని యాశ్చర్యపడి "నిన్నెన్నఁడు నెఱుఁగని యొకబీదబాలికయే కష్టసమయమునందు నీకింత సాహాయ్యము చేసినప్పుడు, సేనలో నంతకాలము నీ కధికారినయి యుండి నీచేత పనిగొనుచుండిన నేను చూచి యూరకుందునా?" అనిపలికి యప్పుడే సత్రపు యజమానుని బిలిపించి యాభటునివ్యాధి కుదిరి దేహము స్వస్థపడువఱకును గావలసినధన మాతనిచేతి కిచ్చి వానికి సమస్తోప

చారములును జరుపుటకయి తగినయేర్పాటు చేసెను. అట్లేర్పాటు చేసినతరువాత నాసేనాధిపతి సత్రపువానినడిగి దారి తెలిసికొని యాబీదచిన్నదానిగుడిసెవద్దకు తిన్నఁగా నడిచిపోయి తల్లితండ్రులవద్దఁ గూరుచున్న యాంబాలికను జూచి "అమ్మాయీ! నీపరోపకారచింతకు నేనెంతో సంతోషించినాను. వృద్ధుఁడయినయారోగపీడితునకు నీవెన్నోడబ్బు లిచ్చియున్నావు. నీవు వాని కన్ని రాగినాణెము లిచ్చితివో యంతకుద్విగుణముగా నివిగో నేను నీకు బంగారునాణెముల నిచ్చెదను." అని యొకవరాలసంచిని చేతి కిచ్చెను. ఆచిన్నదానితల్లిదండ్రు లత్యద్భుతపడి "అయ్యా! ఇంతసొమ్ము పుచ్చుకొనుటకు మే మర్హులముకాము—" అని యేమో పలుకుచుండఁగా వారిమాట సాంతముగా వినక "మీరు చేసిన యుపకారమున కీబహుమానము చాలదు. మీకర్హమయినబహుమానమును ముందు దేవుఁడు దయచేయును." అనుచు వెడలిపోయెను. పరోపకారము చేయువారి కిహమునందును బరమునందునుగూడ మేలు కలుగును.

---

3. వెలలేని చిన్న మూలిక

సీత, తార, అను బాలిక లిద్దఱు కూరగాయలగంపలను నెత్తిమీఁద నెత్తుకొని తోఁటలోనుండి యింటికిఁ బోవుచుండిరి. సీత నవ్వుచు వేడుకమాటలాడుచు సంతోషముతో నడుచుచుండెను. తార మూల్గుచు విసుగుకొనుచు మొగము మాడ్చుకొని నడుచుచుండెను. అప్పుడు వారిలో నొండొరుల కిట్లు సంభాషణము జరగెను.—

తార—సీతా! నాగంపకంటె నీగంప బరువు తక్కువకాదు; నాకంటె నీవెక్కువ బలముగలదానవును గావు. నీ కెట్లు నవ్వువచ్చుచున్నది?

సీత—నీవు చెప్పినదంతయు సత్యమేకాని నాగంప బరువుతగ్గుటకై పైని నేనొక చిన్నవెలలేనిమూలిక వేసియున్నాను. అందుచే నాకాయాసము తోఁచకున్నది.

తార—అందుచేతనా నీవింత నిర్విచారముగా నున్నావు? ఆమూలిక దివ్యమయినదయియుండవలెను. దానిని వేసికొని నాగంప బరువుకూడ తగ్గించుకోవలెను. దాని పేరేమో నాకు చెప్పెదవా?

సీత—దాని పేరు "ఓర్పు." అది దివ్యమయిన దగుటకు సందేహములేదు. ఎంతటి కష్టముయొక్క భారము నైనను తగ్గించి సంతుష్టి కలిగించెడు సామర్థ్యము దానియొద్దనున్నది. దానిని నీవెప్పుడును మఱవకుండుము.

ఓరిమి యొక్కటికలిగియుండినపక్షమున నెట్టి కష్టసమయము నందయినను మనము దుఃఖభారముచేత కుంగిపోక తలయెత్తుకొని సుఖింపఁ గలుగుదుము.

---

4. మూఁడు తియ్యమందులు.

ఒకధనవంతుఁడు దేశయాత్రచేయుచు మార్గమధ్యమున వర్షమువచ్చినందున నొక మధ్యాహ్నసమయమున తలదాఁచుకొనుటకయి యొకబీదవాని గుడిసెలోఁ దూఱెను. ఆసమయమునం దాగుడిసెలో బీదవానిబిడ్డలు గంజిపోసికొని తమకంచములలో నున్నచోడియంబలిని మహాసంతోషముతోఁ ద్రాగుచుండిరి. వారందఱును దృఢగాత్రులయి మేనినవకముతో మిసమిసలాడుచుండిరి. ధనికుఁ డాబిడ్డల బలారోగ్యముల కాశ్చర్యపడి వారితల్లినిజూచి "అమ్మా! నీబిడ్డల నుజూచిన నాకుసంతోషమగుచున్నది. నాకును ఇద్దఱు బిడ్డలు గలరు. వారికి నిత్యమును కండచక్కెరతో ఆవుపాలను పోయుచుందుము.

అడిగినప్పుడెల్లను వారికిఁ గావలసినన్ని కాయలును కజ్జములును కొనిపెట్టుచుందుము. క్రింద కాలుమోపవలసినశ్రమ యైనను లేక సేవకులొకరువిడిచి యొకరు, వారినెత్తుకొని తిరుగుచుందురు. ఇట్లు సమస్తభోగముల ననుభవించుచున్నను నాబిడ్డలు నీబిడ్డలవలెఁ గాక బలహీనులుగా నున్నారు; పంచభక్ష్యపరమాన్నములను తిన్నను అఱగించుకో లేక మంచియాఁకలి లేనివారయి బాధపడుచుందురు. వారికి వైద్యుఁడు మందియ్యనిదినము లేదు. ఈబిడ్డ లీయంబలిని పరమాన్నమువలె జుఱ్ఱుచున్నారు. వీరికిట్టిది యింతరుచ్యముగానున్నది? నిస్సారమయిన యిట్టియంబలి త్రాగెడివీరిదేహము లింతదృఢముగాను మిసిమికలవిగాను ఎట్లున్నవి? ఇందేదైన మందుకలిపితివా?'' అని యడిగెను. అయ్యా! వీరియాహారములో మూడు తియ్యమందులు కలిసినందున వీరికీయంబలి యింతరుచికరముగా నున్నది. అందు మొదటిమందు నాబిడ్డలు శరీర కష్టపడివచ్చిగాని భోజనముచేయరు; రెండవమందు నడుమ నడుమ తినుట కేమియులేక వీరు కరకరయాఁకలి యగువఱకును వేచియుందురు; మూఁడవమందు వీరు మధురాహారము లెట్టివో యెఱుఁగక యింట నున్నయంబలితోనే తృప్తినొందుదురు. వీరియాఁకలికిని ఆరోగ్యమునకును నేను నిత్యమును బ్రయోగించెడి వీమూఁడు తియ్యమందులే కాని నావద్ద వేఱుమందు లేవియులేవు.'' అని యామె యుత్తరమిచ్చెను. తగినంత శరీరప్రయాసపడుచు చక్కఁగా నాఁకలి యగువఱకును నడుమ నేమియుతినక లడ్డువలు మొదలయిన చిఱుతిండ్లను మానివేసిన పక్షమున, గంజిత్రాగినను బాలురకది యమృతోపమాన మయి బలప్రద మగును.

5. బాదముకాయ

ఇద్దఱు బాలురు మార్గమునఁ బోవుచుండఁగా బాదము చెట్టు క్రింద వారికొక కాయ కనఁబడెను. ఆకాయను మొట్టమొదటఁ జూచి నవాఁడను నేనగుటచేత నాకే యది రావలెనని యొకఁడును, మొట్ట మొదటఁ బయికిఁ దీసినవాఁడను నేనగుటచేత నాకే యది రావలెనని యింకొకఁడును, బాదముకాయనిమిత్త మాయిద్దఱుబాలురును తగవు లాడ మొదలు పెట్టిరి. వారికంటె పెద్దవాఁడయిన మఱియొక బాలుఁడాసమయమునం దాదారిని బోవుచు వారికలహమునుజూచి చేరవచ్చి, వివాదకారణమును వారివలనఁ దెలిసికొని తానున్యాయము తీర్చెదనని చెప్పి, కాయవారియొద్దనుండి పుచ్చుకొని యొకరాతిమీఁదఁ బెట్టి నడిమికి రెండుచెక్కలుగా పగులఁగొట్టి, న్యాయముతీర్చిన శ్రమకయి లోపలిపప్పును దాను నోర వేసికొని, తగవులాడుచుండిన వాది ప్రతివాదులకు పయిపెచ్చులను రెండుసమభాగములుగాఁ బం చియిచ్చెను. అదిచూచి యాబాలురు ఱిచ్చపడి పెద్దవాఁడగుటచే నాతని నేమియుఁ జేయనేరక దీనముఖములతోఁ జూచుచు నిలువఁ బడఁగా న్యాయాధిపతి వారినిజూచి పకపకనవ్వి "సోదరులారా! విచా రపడఁబోకుఁడు. తమవ్యవహారమును దమలోఁ దాము పరిష్కరించు కొనక రచ్చల కెక్కువారు లోకములో సాధారణముగా నిట్టి న్యాయ మునే పొందుదురు. దీనివలన బుద్ధి తెచ్చుకొని యింక ముందయినను మీరొండొరులతోఁ బోరాడక సంతుష్టి గలవారయి యున్నదాని నన్యోన్యానురాగముతోఁ బంచుకొని యనుభవించుచు సుఖపడుటకు నేర్చుకొనుఁడు. మీ కీహితోపదేశమును జేయుటకొఱకే నేనిట్లు చేసి తిని" అని తనదారిని బోయెను

---

6. వరికంకులు.

ఒకనాఁటి ప్రాతఃకాలమునం దొకబాలుఁడు తన తండ్రితోఁడఁ గూడ వరిపొలముసమీపమున నడుచుచుండెను. ఆచిన్నవాఁడు పొలము వంకఁజూడగాఁ వరివెన్నులు కొన్ని తలయెత్తుకొని పయికినిక్కియు, కొన్ని తలవంచుకొని నేలమీఁదికి వ్రాలియు, కనఁబడెను. అదిచూచి బాలుఁడు జనకునిఁబిలిచి "నాయనా! వరికంకులు కొన్ని తలయెత్తుకొని నిలిచియున్నవి; కొన్ని తలలువాల్చుకొని వంగియున్నవి. వానిలోఁ దలయెత్తుకొనియున్నవి శ్రేష్ఠము లయినవికావా?" అని యడిగెను. అప్పుడు తండ్రి నిలిచియున్నకంకి నొకదానిని వాఁగియున్నకంకి నొకదానిని విఱుచుకొనిరమ్మని కొడుకును నియమించి యాబాలుఁడు త్రుంచి తెచ్చినతరువాతఁ బ్రత్యేకముగా వానిని నలిపి చూపి "అబ్బాయీ! చూచితివా? తలయెత్తుకొనియున్నయీకంకిలో గింజలు లేక యన్నియు వట్టితప్పలే యున్నవి. తలవంచుకొనియున్నయీ కంకిలో తప్పలులేక యన్నియు గింజలతో నిండియున్నవి. ఈప్రకారముగానే లోకములో సామాన్యముగాఁ దలయెత్తుకొని విఱ్ఱవీఁగుచుఁ దిరుగుచుండుగర్విష్ఠులు లోపల సారములేక పనికిమాలినవారయి యుందురు. తలవంచుకొని నమ్రులయి సంచరించుచుండువినయపరు లంతస్సారము గలలోకోపకారు లయి యుందురు." అనియుత్తరము చెప్పి కుమారునకు హితబోధ చేసెను.

---

7. కందురీఁగ.

ఒకచిన్నవాఁడు పరు లెవ్వరైన నిద్దఱు రహస్యము మాటాడుకొనెడుచోఁ బొంచుండి వినుచుండెడుదుస్స్వభావము గలవాఁడయి యుండెను. ఆదురభ్యాసమును మాన్పుటకయి తండ్రి యాపిల్లవానిని

బలుమారు దండించుచువచ్చెనుగాని యందువలనఁ బ్రయోజన మేమి యుఁ గలుగకపోయెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు తండ్రితో మాటా డుటకయి యొకస్నేహితుఁడు వచ్చి రహస్యముగా మాటాడవలసియు న్నదని చెప్పెను. తండ్రి యామిత్రునిఁ దనవెంట దూరముగా తోఁటలోనికిఁ గొనిపోయి యందున్నవసంతగృహముఁజొచ్చి లోపలఁ దలుపులు గడియవేసుకొని సంభాషింప నారంభించెను. వారక్కడ నున్నవార్తను కుమారుఁ డేలాగుననో కనిపెట్టి మెల్లఁగా నడచిపోయి వారేమి మాటాడుకొందురో వినవలె నని తలుపుకంతలోఁ జెవి పెట్టి వినుచుండెను. ఇట్లు వినుచుండఁగా మొట్టమొదటఁ జెవిలో నేదో దూరినట్లు గులగుల దురద యారంభ మయి యించుకసేపులో తేలుకుట్టినట్లు మంటపెట్టఁ దొడఁగెను. ఆబాలుఁడు దుర్భర మయిన యాబాధను సహింపలేక క్రిందఁబడి దొర్లుచు, పెద్దపెట్టున నేడ్వఁ జొచ్చెను. ఆయేడుపు విని యులికిపడి తండ్రియు స్నేహితుఁడును తలుపు తీసికొని లోపలినుండి పరుగెత్తుకొని వచ్చిరి. ఎన్నివిధములఁ బ్రయత్నము చేసినను లోపలిగులగులయు బాధయు తగ్గకపోయెను. అంతట తండ్రి వైద్యుని బిలిపించి చికిత్స చేయింపఁగా నతఁడుచెవిలో నేదో విషద్రావకముపోసి చచ్చినకందురీఁగను బయికిఁ దీసెను. కణుఁ దురీఁగలు సాధారణముగా తలుపుసందులు మొదలయినవానిలోఁగూళ్లు పెట్టుకొని వాసము చేయును. ఆబాలుఁడు చెవి నాతలుపుసందులోఁ బెట్టినప్పుడు లోపలనున్నకందురీఁగ యందుఁ బ్రవేశించికుట్టఁజొచ్చెను. ఈవృత్తాంతమును దండ్రి యెఱిఁగినవాఁ డయి "పరు లేకాంతమాడు కొనునప్పుడు తలుపుసందులలోఁ జెవిఁ జేర్చి పొంచుండి వినుచుండెడి పాపకార్యమునకు నీకిప్పుడు తగినశాస్తి యైనదికదా? దీనినిబట్టి బుద్ధి తెచ్చుకొని యంతటినుండి యెనను పరులు సంభాషించునప్పుడు పొఁ

చుండి వినెడుదురభ్యాసమును మానివేయుము. అట్లు మానివేయని పక్షమునఁ జెవులు దొలిచెడుకఁబురుగులు గాక మాత్సర్యము ద్వేషము మొదలయినపాపకీటకములు లోపలఁ బ్రవేశించి నీహృదయమును దొలిచివేసి యావజ్జీవమును బాధించును" అని బుద్ధి చెప్పెను.

---

8. రొట్టెలు

పూర్వ మొకప్పుడు, దేశములో గొప్పక్షామము వచ్చెను. అప్పుడు బీద లనేకులు తిండి లేక బాధపడు చుండఁగా దయార్ద్రహృదయుఁ డైనయొకధనికుఁడు జాలిపడి తనగ్రామములోనిబాలురను బాలికలను అందఱిని దనయింటికిఁ బిలిపించి యొక్కొక్కరి కొక్కొక్కరొట్టెచొప్పున చాపమీఁదఁ బెట్టించి తీసికొన నియమించి, ఈ ప్రకారముగానే యాకఱవు పోవువఱకును బ్రతిదినము నిచ్చుచుండెద నని చెప్పెను. అక్కడకు వచ్చినపిల్లలు నెమ్మదిగాఁ బోయి తలయొక రొట్టెయుఁ బుచ్చుకొనక నాకుఁబెద్దరొట్టె కావలెను నాకుఁబెద్దరొట్టె కావలె నని తగవులాడి యొండొరులను దిట్టికొని రొట్టెలను బుచ్చుకొని తమయుపకర్తయెడఁ గృతజ్ఞత నైనను జూపక వెడలిపోయిరి. ఒక్క బాలికమాత్ర మాదొమ్మిలోఁ బ్రవేశింపక సందడి యడఁగు వఱకును వేచియుండి వినయముతోఁ బోయి యందఱును మంచిరొట్టెలను దీసికొనఁగా మిగిలి యున్నచిన్నరొట్టెను దాను దీసికొని సంతోషించినదయి యజమానునికిఁ గృతజ్ఞతను దెలుపుచు నమస్కరించి యాయనసెలవు గైకొని వెడలిపోయెను.

మఱునాఁడుకూడ పిల్ల లదేప్రకారముగా నల్లరిచేయుచుఁ బెద్దపెద్దరొట్టెలను ముందు తీసికొనిపోఁగా కడపట మిగిలినచిన్నరొట్టె నా చిన్నది గతదినమునందువలెనే తీసికొని తనయుపకర్తయెడలఁ గృతజ్ఞ

తను గనఁబఱిచి సంతుష్టాంతరంగముతో నింటికిఁ బోయి యితర బాలుర గైకొన్నదానిలో సగముకంటెను జిన్నదిగా నున్నయా రొట్టెను వ్యాధిగ్రస్తురాలయి యున్నతనతల్లి కిచ్చెను. ఆమె త్రుంచి నోటఁ వేసికొనవలె నని రొట్టె విఱువఁగానే లోపలినుండి గల్లుగల్లున రూపాయలు క్రిందఁబడెను. ఆమె యాశ్చర్యపడి బీదదైనను దానా రూపాయలు పుచ్చుకొనక కొమార్తెను బిలిచి "అమ్మాయీ! ఈ రూపాయ లీరొట్టెలోని కేలాగుననో పొరపాటున వచ్చినవి. నీవు వీనిని గొనిపోయి మనయుపకర్త యైనయాధనికునకు వెంటనే యిచ్చి రమ్ము" అని చెప్పి పంపెను. ఆచిన్నదియు రూపాయలను చేతఁబట్టు కొని తత్క్షణమే సంతోషపూర్వకముగా నాతనియింటికిఁ బరుగెత్తుకొని పోయి యవి యాతనియందుంచెను. అతఁడారూపాయలను మరల, బుచ్చుకొని "అమ్మాయీ! ఇవి ప్రమాదముచేత నీరొట్టెలోఁ బడలేదు. నిన్నటి నీయోగ్యవర్తనమును జూచి సంతోషించి నేను బుద్ధిపూర్వక ముగానే నీనిమిత్తము చిన్నరొట్టెను జేయించి నీకు బహుమానముగా రూపాయ లందులోఁ బెట్టించినాను. ఈప్రకారముగానే నీవు ముందుఁ గూడ నల్పసంతుష్టి గలదానవయి యీశ్వరుఁడు దయచేసినదానితో డనే తృప్తినొందుచు సద్వర్తనము గలదాన వయి యుండెడుపక్షమున దేవుఁడు నీకెప్పుడును మేలు చేయుచుండును' అని పలికి రూపాయ లను మరల నిచ్చి పంపివేసెను.

---

9. వ రా ల చె ట్టు

ఉంగరమును జేయించుకొనుటకయి తండ్రి తన కిచ్చిననాలుగు వరాలను బల్లమీఁద నుంచుకొని వాసుదేవుఁ డనుబాలుఁడు చదువు

కొనుచుండఁగా, నాలుగేండ్లప్రాయము గలమోహిని యనునాతని చెల్లెలక్కడకు వచ్చి వరాలను చేతఁబట్టుకొని చూచి "అన్నయ్యా! ఇవి పచ్చగా ముచ్చటగా నున్నవి. ఎక్కడివి?" అని యడిగెను. "ఇవి వరాలచెట్టునఁ గాసినవి. వీనిని భూమిలోఁ బాఁతిపెట్టినపక్షమున, చెట్టు మొలచి చిక్కుడుతీఁగవలె ప్రాఁకి కాయలు కాఁచును. ఆకాయలనిండ నిటువంటివరాలు కావలసినన్ని యుండును." అని పరిహాసముగాఁ బలికి తనపాఠమును జదువుకొనుచుండెను. అంతట మోహిని యావరాలను చేతఁబట్టుకొని మెల్లఁగా నడిచి, నూతిదొడ్డిలోనికిఁ బోయి యక్కడ గరిటెకాడతో చిన్నగోయిత్రవ్వి ఆవరాలనందుఁ బూడ్చెను. ఇంతలో వాసుదేవుఁడు తనపాఠమును ముగించి వరాలను జూచుకొనఁగా నవి బల్లమీఁదఁ గనఁబడక పోయెను. అతఁడంతట లోపలికి వెళ్ళి చెల్లెలినిజూచి వరాలేమిచేసితి వని యడుగఁగా, మొక్కలు మొలచి కాయలు కాయుటకయి నూతివద్ద పాతిపెట్టితినని చెప్పి యాబాలిక యన్నగారి నక్కడకుఁ గొనిపోయి యాస్థలమును జూపెను. అతఁడాస్థలమును త్రవ్వి చూడఁగా వరాలందుఁ గానరాలేదు. ఆచిన్నది వరాలక్కడఁ బాతిపెట్టుచుండఁగా నూతికి నీళ్ళు తోడుకొనుటకయి వచ్చినవారెవ్వరోచూచితీసికొని పోయియుందురు. అప్పుడాచిన్నవాఁడేడ్చుచు చెల్లెలిని తిట్ట మొదలుపెట్టెను. ఆయేడుపు విని తండ్రి యచ్చటికి వచ్చి జరిగినది సర్వమును దెలిసికొని కుమారుని జూచి "అబద్ధమాడినందునకు నీకు తగినశిక్ష జరిగినది. ఏమియుఁ దెలియనిపసిపిల్ల నిన్నడిగినప్పుడు నీవు నిజము చెప్పుటకుమాఱుగా దానిని మోసము చేయుటకయి ప్రయత్నించి తత్ఫలముగా నీవే మోసపోతివి. నీయసత్యముచేత నీకు వచ్చెడియుంగరము పోయినది. ఇంతటితో బుద్ధి తెచ్చుకొని నీవు ముందెప్పుడును ఆటల

కయినను పరిహాసమునకైనను కల్లలాడక నిజమునే చెప్పుటకు నేర్చు కొమ్ము” అని బుద్ధి చెప్పెను.

---

10. యోగ్యదాయము.

ఒకయోడవర్తకుఁడు న్యాయమార్గమున విశేషవిత్త మార్జించి తృప్తినొంది, ఆధనము నంతను తనకుమారుల కిచ్చివేసి తన్ను పోషింపవలసిన దని చెప్పెను. తండ్రి జీవితకాలములోనే ధనము తమ చేతఁ బడినందున వారపరిమితానందము నొంది, కొంతకాలము తండ్రి నాదరముతోఁ జూచిరికాని తరువాతఁ బూర్వగౌరవము క్రమ క్రమముగా తగ్గుచు రాఁగా నాతని కన్నవస్త్రము లిచ్చి భరించుటయే భారముగాఁ గనఁబడినందున విసుగుకొనుచుఁ దమభార్యలచేత నడ వలో వారాతని కన్నము పెట్టించుచు ననాదరము చూపసాగిరి. ఆవణిజుఁడును దాను బ్రతికి యుండఁగానే ధనమును కొడుకులపాలు చేసినందున కయి దుఃఖించుచుఁ జేసికొన్న దనుభవించు చుండెను. ఇట్లుండఁగా మున్నెప్పుడో మునిఁగిపోయిన దనుకొన్న యాతనియోడ యొకటి రేవు చేరి యాతనికిఁ దొంటికంటె ద్విగుణ మయినధనమును సమకూర్చెను. ఆవృద్ధుఁ డీసారి యీధనమును తనకొడుకుల కియ్యక యొకయినుపపెట్టెలోఁ బెట్టి తాళము వేసి తనయొద్దనే యుంచుకొనెను. ఇట్లు క్రొత్తగా ధనము రాఁగానే ధనాశచేత కొడుకులును కోడండ్రును వెనుకటియుపేక్షను మాని యావృద్ధునికి సమస్తోపచారములును జేయుచు నాదరింపఁ జొచ్చిరి. ఇట్లావణిజుఁడు సుఖముగా చిరకాలము బ్రతికి పరలోకగతుఁ డయ్యెను. తండ్రి చావఁగానే కొడుకు లానంద భరితు లయి యాతనిగదిలోనికిఁ బోయి యినుపపెట్టెతాళము తీసిరి.

తీయఁగానే యందు తండ్రి స్వహస్తముతో వ్రాసిన యీక్రింది వాక్యము గలయొక కాగితము కానఁబడెను.—

"గీ. వినుఁడు ధర్మార్థముగ నాదువిత్తమెల్ల
నే ననాథరక్షణశాల కిచ్చివేసి,
యిటఁ గృతఘ్నులౌ పుత్రుల కేది తగునొ
యదియె యుంచినవాఁడ, సమ్మదము గనుఁడు."

దీనిని చూడఁగానే వారిముఖములు కళాహీనము లయ్యెను. ఆవృద్ధుఁడావఱకే కొడుకు లింట లేనిసమయమునందు ధనము నంతను నొక యనాథరక్షణశాలకు దానము చేసి, పెట్టెను రాళ్ళతోను రప్పలతోను నింపి యుంచినందున, కృతఘ్నులగుకొడుకుల కర్హమైనశిలాసంచయముమాత్రమే వారికి దక్కెను